This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

DJ
401
.G4
D7

UMENTA

INGANA

AEVI INEDITA.

MONUMENTA
GRONINGANA
VETERIS AEVI INEDITA,

OF

VERZAMELING

VAN ONUITGEGEVENE OUDE

CHARTERS EN *STUKKEN,*

BETREFFENDE DE PROVINCIE,

GRONINGEN;

aanvang nemende met de vroegſte tijden, en eindigende met het laatſte van de veertiende eeuw.

BIJEENGEBRAGT EN MET EENIGE AANMERKINGEN OPGEHELDERD

DOOR

Mr. ROBERTUS KEUCHENIUS DRIESSEN,

voorheen Advokaat bij de voormalige Hooge Justitiekamer dezer Provincie.

EERSTE STUK.

Eindigende met het Jaar 1357.

TE GRONINGEN, BIJ

J. OOMKENS,

1822.

VOORBERIGT.

Het is op den vriendelijken aandrang van eenige beminnaren onzer oude geschiedenis, dat deze Verzameling in het licht verschijnt, hoezeer ik mij tot dezen arbeid ongeschikt gevoel, zoo uit hoofde van mijne reeds gevorderde jaren, als van het gemis van een aantal kostbare of moeijelijk te verkrijgene werken, welke, elders, in het Diplomatieke en Oudheidkundige vak, sedert onderscheidene jaren, zijn te voorschijn gebragt, en ook tot opheldering van de geschiedenis dezer Provincie onontbeerlijk zijn. De behandeling der Oudheid- en Geschiedkunde van het Vaderland vor-

271815

vordert ook thans, na de zoo voortreffelijk uitgewerkte geschriften van eenen VAN WIJN, *en anderen, zoo vele kunde en oplettendheid, dat men niet, dan met huivering, zulk eene taak kan aanvangen.*

Men beschouwe dus deze mijne onderneming slechts als eene proef, welke kan strekken, om andere meer kundigen op te wekken tot het leveren van iets beters en meer volledigs, met betrekking tot den, tot dusverre weinig bekenden, vroegeren staat van deze Provincie, waartoe de uitgave van oorspronkelijke stukken alleen den weg kan banen.

De zoo kundige Heer A. J. DE SITTER, *te vroeg aan deze wetenschap ontrukt, beschouwde reeds — bij de uitgave van zijn:* Voorloopig Register van Charters, Privilegiën, Plakkaten, Ordonnantiën, enz. STAD EN LANDE betreffende, en kunnende dienen tot het opmaken van derzelver Groot Plakkaat- en Charterboek; *hetwelk, in het jaar 1789, te* Groningen, *is gedrukt, en waaruit reeds konde worden gezien, dat het, in deze* Provincie, *om tot eene betere kennis van zaken te komen, aan geenen voorraad ontbrak, — het uitgeven van zulk een Charterboek, als ten hoogste wenschelijk, doch te-*

tevens als eene zaak, welker verwezenlijking nog verre verwijderd ſcheen te zijn. De ondervinding heeft dit laatſte bewaarheid; en ieder, welke de groote moeijelijkheid, den omſlag, en de kostbaarheid van zulk eene onderneming inziet, zal zich ligt overtuigd houden, dat dezelve, zonder aanmoediging en bijſtand der Hooge Regering, door geen bijzonder perſoon, te ondernemen is.

Men zal uit het Voorberigt, voor dit Voorloopig Register *geplaatst (opdat ik iets van den aanvang en den aard van deze mijne werkzaamheid zegge), zien, dat de Heer* DE SITTER, *tot de uitgave van dat werk, tevens gebruik gemaakt heeft van de Registers van Charters in deze Provincie, door mijnen Broeder* Mr. A. P. DRIESSEN *en mij, opgemaakt, en aan hem medegedeeld. Dat van mijnen Broeder betrof alleen de geſchiedenis van de wetten en regtspleging; het mijne behelsde de ſtukken, rakende den ouden ſtaat en de geſchiedenis, deels uit gedrukte werken, doch meestal uit oude handſchriften, bijeengebragt, en in eene Chronologiſche orde gerangſchikt. Deze ſtukken en handſchriften waren grootendeels bijeenverzameld door*

 on-

onzen Oudoom, den Hoofdman Mr. P. ALBERTHOMA, *en door onzen waardigen Vader*, Mr. J. P. DRIESSEN, *in leven Syndicus der* Ommelanden. *Ik heb, in latere tijden, gelegenheid gehad, om dezen voorraad aanmerkelijk te vermeerderen, en voornamelijk, om de, dikwerf verkeerde, afschriften met de oorspronkelijke Brieven te vergelijken, waartoe mij, als Secretaris van de* Ommelanden, *bij de Archiven aldaar, en ook somtijds in andere betrekkingen, die ik heb mogen bekleeden, elders, de weg openstond. Van deze verzameling, voor zoo ver dezelve bestaat uit onuitgegevene stukken, is het, dat ik thans een gedeelte in het licht breng. Aan de Charters, in het* Staatsregt *van den Heer* VAN IDSINGA *uitgegeven, die meest alle uit de* Ommelander *Archiven zijn medegedeeld, doch aan denzelven slechts in afschrift schijnen ter hand gesteld te zijn, en althans, voor zoo ver de spelling aangaat, zeer gebrekkig zijn, en ook aan andere, elders gedrukte, Charters, die ik met de oorspronkelijken heb kunnen vergelijken, en uit dezelve verbeteren, heb ik geoordeeld, hier mede eene plaats te moeten geven.*

Ik heb, op eenige plaatsen, alwaar ik dit, tot

tot beter verstand van het stuk, of tot opheldering van de Geschiedenis of Staatsgesteldheid, met welke hetzelve in betrekking stond, noodig oordeelde, eene aanteekening gevoegd, en bij ieder stuk een bovenschrift, waaruit diens hoofdzakelijke inhoud of bedoeling, voornamelijk voor diegene, welke de Latijnsche taal, of liever het Barbaarsch Latijn van de Middeleeuwen, in welke de meeste stukken gesteld zijn, niet verstaan, eenigermate wordt kenbaar gemaakt. De lezing der oude stukken, zoo als ik ze in het oorspronkelijke vond, is naauwkeurig gevolgd (a), en ook de spel-

(a) Men zie, bij voorbeeld, opdat ik mij slechts bepale tot een der oorspronkelijke Charters, onder n°. XLIV bijgebragt, bl. 138, reg. 7 en 10, alwaar hetzelfde woord tweemaal, en dus, waarschijnlijk door eene schrijffout, eenmaal te veel voorkomt; bl. 139, reg. 8, alwaar, in plaats van recipient, had moeten staan recipiet; bl. 141, reg. 20, en bl. 142, reg. 4, alwaar hetzelfde woord op eene onderscheidene wijze gespeld wordt, enz. Ik merk dit alleen aan, opdat niemand dit, zoo daar, als elders in deze Verzameling, als drukfouten beschouwe.

ſpelling , in dezelve voorkomende , behouden (b) ; *doch ik heb mij , op het voorbeeld van anderen , en tot meer gemak van den lezer , veroorloofd , om de verkortingsteekenen in volle woorden uit te drukken ; en ook , ſchoon meer ſpaarzaam , om gebruik te maken van , in de oorſpronkelijke ſtukken zelden voorkomende , affcheidingsteekenen , en kapitale letters voor de namen van perſonen en plaatſen.*

Ik heb geoordeeld deze Verzameling ; waarvan thans het eerſte ſtuk in het licht verſchijnt ,

(b) *Ik heb dus de enkele* e , *die , in plaats van de* ae , *overal , en de* c , *die , in plaats van de* t , *dikwerf , in de oudſte oorſpronkelijke ſtukken voorkomt , behouden ; doch , in de medegedeelde affchriften , bij voorbeeld* n^r^. *XLVII , de ſpelling dier affchriften , naar eene , later aangenomene , ſchrijfwijze ingerigt , gevolgd. En zoo heb ik ook , wanneer ik , bij voorbeeld ,* Gronienſes (*zoo als het meestal , in de oude oorſpronkelijke ſtukken , en ook bij* EMO *en* MENCO , *in de* Analecta *van den Heer* MATTHAEUS , Tom. *II* ; pag. 95 , 137 , 153 et ſeq. , *en bij andere oude geſchiedſchrijvers , geſpeld wordt*) , *in plaats van* Groningenſes , *vond , het aldus gelaten.*

ſchijnt, met het einde van de veertiende eeuw te moeten ſluiten, omdat de groote voorraad van ſtukken, welke er, van den volgenden tijd, voorhanden is, mij niet toelaat aan derzelver uitgave te denken.

Men zal misſchien. in de tegenwoordige Verzameling, wraken, dat dezelve alleen behelst de onuitgegevene ſtukken, daaronder gerekend de weinige, die, reeds bevorens uitgegeven, hier andermaal, uit het oorſpronkelijke, of uit oude handſchriften, worden medegedeeld; en oordeelen, dat al de ſtukken, zonder onderſcheid, welke eenig licht, omtrent den vroegeren ſtaat van deze Provincie, kunnen bijzetten, en dus mede die, welke reeds in druk zijn uitgegeven, en, in onderſcheidene werken, in het gemelde Register van den Heer DE SITTER aangeteekend, verſpreid ſtaan, tevens in deze Verzameling hadden moeten worden geplaatst, om, langs dien weg, een geheel uit te maken, en om zich, bij het overzigt van dit geheel, een meer volledig denkbeeld, omtrent dezen vroegeren ſtaat en de oudere geſchiedenis, te kunnen vormen.

Dan het zij mij vergund, hieromtrent, te doen opmerken, dat al deze ſtukken te zamen, als

als zijnde te weinig en te onvolledig, nog tot dat oogmerk onvoldoende zouden zijn, zoo als ieder deskundige, die zich met dit onderzoek zal willen bezig houden, aanstonds zal inzien.

Dat oogmerk kan onmogelijk bereikt worden, tenzij de bewaarplaatsen van de oude Archiven, en, in het bijzonder, die van de Stad Groningen, *welke laatste, buiten twijfel, nog een groot aantal, tot dus ver onbekende, stukken bevat, werden opengezet. De Charterkamers van* Rijsſel, den Haag, *enz., alsmede de Kloosters van* Braband, *en andere Roomsche Landen, werwaarts, waarschijnlijk, ten tijde der Hervorming, door de uitgewekene Roomsche Geestelijken, vele stukken, rakende de fundatie en aangelegenheden der Kloosters alhier, zijn overgebragt, zullen ook nog wel, omtrent deze Provincie, en de bijzondere gedeelten derzelve, veel belangrijks kunnen opleveren. Ook zouden de Pauselijke Archiven, zoo men, ter bekoming derzelve, eene gelijke werkzaamheid konde aanwenden, als wijlen de beroemde* MEERMAN *gedaan heeft in het bijeenbrengen van den* Codex Diplomaticus, *achter zijne* Geschiedenis van Graaf WILLEM van Holland, *waar-*

waarschijnlijk eenen grooten schat van stukken, omtrent den allervroegsten staat dezer Landen, kunnen aan de hand geven; om thans van de Munstersche, Bremer *en* Hamburger *Archiven niet te spreken.*

Dan er zijn, in deze Provincie, ook nog aanzienlijke verzamelingen voorhanden; die van wijlen de Heeren A. J. DE SITTER, *en* J. W. KEISER *zijn bekend; die van het Huis van* Farmsum *bevat, zoo als men meent, zeer oude oorkonden voor de geschiedenis der* Ommelanden, *en, in het bijzonder, voor die van* Fivelingo. *Andere geslachten, in deze Provincie, bewaren ook voorzeker nog oude gedenkstukken, welke der uitgave overwaardig zijn. Deze alle, te zamen gevoegd, zouden misschien een vrij aaneengeschakeld geheel, en de stof voor een Charterboek kunnen opleveren; dan dit te bewerkstelligen is boven het vermogen van bijzondere personen.*

Men zal dus dit werk alleen dienen te beschouwen, als eene verzameling van stukken, die verstrekken kunnen tot bijdragen voor de geschiedenis dezer Provincie, waartoe de geschiedenis van de zeden, van de wetten, van

van de industrie, en van de taal mede behoort; en gaarne noodig ik, bij deze gelegenheid, al de bezitters van oorspronkelijke stukken, die voor het einde van de veertiende eeuw zijn gedagteekend, of ook van echte afschriften derzelve, ten vriendelijkste uit, om mij dezelve te willen mededeelen, ten einde vervolgens mede, in deze Verzameling, als een aanhangsel, geplaatst te worden; kunnende een ieder, die mij de zoodanige stukken zal gelieven te doen toekomen, zich verzekerd houden, dat dezelve, met de meeste zorg, bewaard, en, na gemaakt gebruik, zullen terug gegeven worden. Het tweede stuk van dit werk zal, zoo deze arbeid de goedkeuring mijner Landgenooten mag wegdragen, en God mij het leven en de gezondheid verleent, spoedig op het tegenwoordige volgen.

Ik betuig mijnen opregtsten dank aan al degene, welke deze onderneming wel hebben willen begunstigen; inzonderheid aan den Heer Mr. M. SALVERDA, Griffier bij de Heeren Staten dezer Provincie, die mij de gelegenheid heeft verschaft, om van eenige, mij onbekende, oorspronkelijke Charters gebruik te

kun-

kunnen maken. Doch bovenal heb ik eene uitmuntende verpligting aan mijnen kundigen Vriend, den Heer Advokaat Mr. H. O. FEITH, *die, niettegenstaande zijne uitgebreide bezigheden, mij wel, in het nazien en de correctie der proeven van dit eerste stuk, heeft willen behulpzaam zijn, en mij tevens, bij die gelegenheid, eenige aanmerkingen, voornamelijk ter verbetering van stijl en taal, met de uiterste dienstvaardigheid, heeft medegedeeld; waardoor mij, in dezen, een aangename dienst en wezenlijke verligting zijn toegebragt.*

Voorts twijfel ik geenszins, of er zullen, in dit werk, wel eenige onnaauwkeurigheden, en misschien zelfs wel eenige misslagen zijn ingeslopen; in welk geval eene bescheidene aanwijzing en mededeeling derzelve mij ten hoogste aangenaam zal zijn.

DRUK-

DRUKFEILEN.

Bl.	6.	reg. 26.	propoſitus	*lees*	prepoſitus
—	30.	— 35 en 36.	Geuuun	—	Geynūn
—	94.	— 1 en 2.	viſaris	—	viſuris
—	109.	laatſte reg.	hebben	—	zijn
—	128.	reg. 3.	*97*	—	*197*
—	174.	— 11.	guerra	—	gwerra
—	187.	— 8 van ond.	ſlagen	—	ſlaan

De overige feilen van minder belang gelieve de goedgunstige lezer zelf te verbeteren.

M O.

MONUMENTA

GRONINGANA VETERIS AEVI INEDITA.

I.

Brief *van* HERMANNUS *van* Hoorn, *Bisschop van* Utrecht, *in welken* HERMANNUS *van* Groningen, *als getuige, voorkomt.*

1152.

In nomine ſancte et individue trinitatis. Ego HERMANNUS divina favente clemencia *Traiectenſium* Epiſcopus notum facio Christi fidelibus, tam futuris, quam preſentibus, quod beneficia, que predeceſſor noster HARBERTUS felicis memorie Epiſcopus pro remedio anime ſue dedit Eccleſie in honorem beate Marie Magdalene in *Blidenſtat* conſtructe, et ego probabilem eius devocionem imitando eadem beneficia eidem Eccleſie in nomine Christi conceſſi. Ad eiusque pie factum corroborandum hanc cartham deſcribi iuſſi et ſigilli mei impreſſione inſigniri. Prelibata eciam beneficia certis nominibus certisque terminis diſtinguo, ne post modum de eisdem ulla fiat litigioſa contencio. Sunt autem hec: manſus unus in *Surebethek* cum domo et mancipiis et decimis omnigeneris et pars terre in *Mitdelbrinc*, LX. particas habens in latitudine, cum decimis ſuis; preterea

.XII. manſorum decime in agris iam dicte terre proximis, et verſus occidentem reſpicientibus. Ut autem hec rata et inconvulſa in ſervició beate Marie Magdalene perpetuo maneant, auctoritate Christi et nostra ſanccimus atque precipimus. Si quis vero aliquo auſu ea bona ſupradicte Eccleſie ſubtrahere ſeu ullo malo ingenio alienare preſumpſerit, anathema ſit. Acta ſunt hec anno ab incarnacione Domini M.C. quinquageſimo ſecundo, Indictione XV., anno FRITHERICI Regis Regni primo, primo (*a*) autem Epiſcopatus nostri anno, coram ydoneis testibus. Clerici hii ſunt, Alerdus. Magister Walterus. Wolbodo, Arnoldus, Eppo, HERMANNUS de *Gruninghe*, Edenradus, liberi. Theodericus, Lambertus, ministrales: Otto Castell. Ulricus, Coenradus, Werenboldus, Ingelbertus, Meinoldus, Radingus, Alardus, Marcuardus, Reinnerus, Ionathas.

Uit den Blaffer van het voormalige Convent *Dickeninge* in de Provincie *Drenthe*, zijnde op pergament geſchreven, en door HENR. RICHTERS, Secretaris der Stad *Hasſelt*, op den 24 Januarij 1631, en A. VAN IJSELMUIDEN, wegens het Geregt in *de Wijk*, op den 8 Februarij 1631, geauthentiſeerd. (*b*)

II.

(*a*) Te rekenen van af de Pauslijke bevestiging. WAGEN. *Vad. Hist.* I. *D. bl.* 235.

(*b*) Dit onwaardeerbaar Stuk der Oudheid, tot hetwelk mijn geleerde en werkzame Vriend, de Heer N. WESTENDORP, Predikant te *Losdorp*, mij den toegang heeft verſchaft, bevat een zeer groot aantal brieven van de Biſchoppen van *Utrecht*, en andere oorſpronkelijke Stukken van de twaalfde eeuw en vervolgens, tot omtrent het midden van de vijftiende, grootendeels rakende de bezittingen van het Convent *Ruinen* of *Dickeninge*. Offchoon dezelve voornamelijk *Drenthe* betreffen, vindt men echter daarin mede onderſcheidene Stukken, welke eenig licht aan den oudſten ſtaat en de vroegſte geſchiedeniſſen der Stad *Groningen* en het *Gorecht*,

II.

Brief *van* GODEFRIDUS *van* Rhenen, *Bisschop van* Utrecht, *bij welken wordt bekrachtigd de gedane opdragt van het land* Selewert *door* LUDGERUS, *dienstman van Sint Marten, aan den Abt en het Convent van* Runen *in* Drenthe; *in welken* LIFFERDUS *van* Groningen *onder de getuigen voorkomt, enz.; in eenen vidimusbrief, door* OTTO III., *Bisschop van* Utrecht, *en anderen, op den* 4 *October* 1244, *afgegeven.*

Den 11 *April* 1169.

OTTO Dei gratia *Traiectensis* Episcopus electus, Reymarus sancti Petri, Everhardus Thylensis, Walterus sancte Marie prepositi. Omnia quoque Capitula Traiectensia, Abbas sancti Pauli, totus Conventus ibidem. Abbas totumque Capitulum de Oestbroec, Abbas de Staveren, Abbas de Bethania, notum presentibus esse volumus et futuris, quod nos cum sigillo auctentico tenore literarum in subsequenti positum pie recordacionis GODEFRIDI *Traiectensis* Episcopi vidimus anno Domini M.CC.XLIIII. in die Francisci, non concellatum, non abolitum, nec in aliqua parte sui viciatum et sigillorum nostrorum impressione protestamur: — In nomine sancte et individue trinitatis, Amen. Go-

recht, ten naauwsten aan die van *Drenthe* verbonden geweest, en in het bijzonder met betrekking tot de Stadhouders of Burggraven van *Groningen* en derzelver geslacht, (men zie het Schema genealog. bij ALTING, *Not. G. J.* II. D. voce *Groninga*,) kunnen bijzetten. Ik heb dus dit en eenige volgende Stukken uit hetzelve ontleend.

Godefridus Dei gracia humilis sancte *Traiectensis* Ecclesie minister, universis catholice professionis fidelibus, tam posteris, quam modernis, notum esse cupimus, quod Henricus in Christo *Runensis* Cenobii pater venerabilis ad amplificacionem sancte domus Dei, cui prefuit, terram *Selewert*, quam quidam Lutgherus, ministerialis sancti Martini et noster, de sancto Martino et nobis, tenuit, racionabili convencione et stabili commutacione ab eodem Lutgero, nostra voluntate in id ipsum consenciente, precio sexaginta marcarum argenti, omni contradictione remota, comparavit, quam Lutgerus ad opus ipsius Abbatis et Ecclesie nostre potestati resignatam reddidit. Nos vero scientes, salubre et fructuosum esse commercium, pro eternis temporalia, pro incorruptibilibus caduca, commutare, ob remedium anime nostre parentumque nostrorum spem recompensacionis eterne, eandem terram et quidquid nostri iuris in ea fuit, prenominato Abbati ad usum Ecclesie et fratrum suorum libera donacione ex toto tradidimus et propterea sue successorumque suorum potestati, perpetuo iure possidendam, subdidimus, ea videlicet condicione, ut in eodem claustro pro anima nostra parentumque nostrorum, patris scilicet nostri et matris nostre et aliorum, tam in missarum sollempniis, quam vigiliis et aliarum oracionum devocionibus, commemoracio omni evo agatur. Et ut hec tam racionabilis commercii communicacio et nostre donacionis concessio, per succedencium temporum diuturna secula, rata et inconvulsa permaneat, hanc cartulam inde conscriptam veritatis nota corroborantes, sigilli nostri impressione iussimus insigniri. Ac si quis in posterum, quod Deus avertat, spiritu erroris inductus, immo seductus, hu-

huius tradicionis libertatem inpugnare aut irritare, vel aliquam prefate Ecclesie molestiam ingerere temerario molitus fuerit, gravi anathematis sententie subiaceat et quod temptaverit effectu careat. Acta sunt autem hec publice coram ydoneis testibus, quorum nomina subter notata habentur. Clerici, Bolcelinus Camerarius maioris Ecclesie in Traiecto, magister Henricus, magister Hugo, Bruno capellanus. Laici, Henricus de Cuc, LIFFERDUS *de Gruninghen*, Otto de Rune, Everherdus de Almelo, Ingelbertus de Ramlo, et alii quam plures. Signum Domini GODEFRIDI *Traiectensis* Episcopi. Datum *Voluho* III. idus aprilis, anno dominice incarnacionis M.CLXIX., regnante Domino gloriofo FREDERICO, invictissimo Romano Imperatore, anno Regni eius XVIII., anno autem Episcopi Domini GODEFRIDI *Traiectensis* Episcopi XIII. Actum autem in *Anlo*.

Uit den gemelden Blaffer van het voormalige Convent *Dickeninge*.

III.

Brief *van* GODEFRIDUS *van* Rhenen, *Bisschop van* Utrecht, *in welken, onder anderen*, LIFFERDUS *van* Groningen *en* LAMBERTUS *van* Peyse, *als getuigen, voorkomen.*

1176.

In nomine sancte et individue trinitatis Amen. Ego GODEFRIDUS Dei gracia *Traiectensis* Episcopus. Quoniam propter dolos et insidias pre-

ſentis temporis eccleſia Dei in perſecucione est, et ad uſum et ministerium eius nichil tam caute et firmiter conſtituere posſumus, niſi ſint, qui infringere moliantur, ſcripta nostra, ſigilli nostri auctoritate munita, ad imprimendas huiusmodi iniurias in testimonium geste rei et ſuffragium veritatis tradere ſolemus. Inde est quod preſenti ſcripto, ſigilli nostri impresſione roborato, noticia omnium, tam futurorum, quam preſencium, transmittimus, quod nos a cenobio quondam Epiſcopatus nostri, quod *Runen* dicitur, manſum quendam, quem homines ſancti Martini per querimoniam iuste repetebant, et monachi iniuste posſidebant, recepimus et eisdem hominibus ſancti Martini restituimus. Verum quia Abbas et fratres ſui quandam pro hoc facto molestiam pretendebant, ad placandam illam intuitu Dei et ſpe ſalutis nostre, pro restauracione illius manſi, decimam eis maiorem et minorem de quinque domibus iuxta amnem *Reste* ſitis et nichil amplius concesſimus. Quod qui infregerit anathema ſit. Facta ſunt hec anno M.C.LXXVI., anno Regni FRIDERICI Imperatoris XXV., Epiſcopatus vero nostri XXI. Testes Bocelinus Eccleſie ſancti ſalvatoris prepoſitus, Arnoldus Daventrienſis prepoſitus, Cunradus Elstenſis propoſitus, Lifferdus Daventrie Canonicus, Bruno ſancte Marie in Traiecto Canonicus, Walterus ſancti Petri, Arnoldus ſancti Iohannis. Laici, LIFFERDUS *de Gruningis*, LAMBERTUS *de Pezie*, Iohannes Schultetus, Walterus Radinc, Arnoldus Wilde.

Uit den gemelden Blaſſer.

IV.

IV.

Brief *van* HENRICUS, *Abt van het Convent* Runen *in* Drenthe, *behelzende eenen Staat der goederen, aan dat Convent behoorende, en, onder dezelve, een praedium of Landhoeve te* Selwert, *benevens andere bezittingen in* Drenthe, *waarvan eenige in* Groninger munt *zijn betaald; welke Staat, in het jaar* 1181, *was opgesteld, en aan* BALDUINUS, *Bisschop van* Utrecht, *zich, tot het inzegenen van de geestelijke maagden, binnen* Groningen *bevindende, overgegeven; komende voorts in dezen brief, als getuigen, voor* RUDOLFUS *van* Groningen *en* LAMBERTUS *van* Peyse, dienstmannen.

1181.

In nomine sancte et individue trinitatis, Amen. Religiosis filiis ecclesiarum, tum sub monachatu, tum sub clericatu, veneranda professione philosophantibus, permaxime iocundum et notivum nosse, quantum proficui in commissis sibi cenobiis precedentes prelati satis laboribus conquisierunt, ut singulorum illorum memoria pro impensis utilitatibus apud posteros in suis locis pollens glorifice in evum permaneat. Ea de causa ego HENRICUS divina misericordia Abbas Ecclesie sancte Marie de *Runen* insinuo omnibus tam presentibus, quam futuris, nostri cenobii filiis, quantum terrarum prediis, preter multiplicem in aliis speciebus substanciam, cooperante michi fide precipua et eleganti industria, universo conventu meo, meis temporibus, non meis meritis, immo favore beate Dei genitricis Marie, idem cenobium, eidem sa-

cre virgini attitulatum amplificari sive locupletari feliciter. In quo negocio, elongata prorsus a nostris precordiis mundane laudis ambicione prophana, laudabili in augendo censu et decore domus Dei, predia itaque vel a fidelibus donata vel honesto commercio et impensa cenobiali a nobis conquisita, pontificali quoque banno assignata perhenniter confirmata, speciatim infra inserendo propalamus. In *Devere Humiguhus* predium octoginta marcis argenti comparatum. In *Lede Baldinghus* sexaginta marcis. In *Selewert* predium CX. et VII. marcis argenti coemptum. In *Voluho* domus empta XX. et VII. libris monete Daventriensis. In *Hes* duas domos, quarum una LXII. X. mercis argenti, altera LX. libris *Grunensium* nummorum, conquisita est. Secus amnem, qui *Resta* dicitur, duas domos, una sex libris Daventriensis monete, empta est, et (*a*) undecim mercis argenti comparata est. In ipsa villa nostra, scilicet in *Runa*, XI. marcas argenti et XXX. et VIII. libras, *Grunensis monete*, pro agris conparandis persolvimus. Ghiselbertus apud nos monachus factus, cum consensu uxoris sue Ghertrudis, vivus et sanus secundum morem Threntensem publice in conventu populi dedit et confirmavit Ecclesie nostre quidquam in villa *Echtene* habuit. Rothericus dedit domum unam in *Lare*. Eminius etiam domum in *Twingelo* cum decima eiusdem domus et utilitate omnis generis. Anno ab incarnacione Domini M.C.LXXXI. hanc cartam feci conscribi, et domino BALDEWINO bone memorie *Traiectensi* Episcopo optuli, eo tempore, quum sanctimoniales Ecclesie nostre in *Gruninga* in Cathe-

(*a*) Hier moet waarschijnlijk ingevoegd worden *altera*.

thedra sancti Petri consecravit. Ipsa eciam die inter missarum sollempnia excommunicavit et anathematizavit omnes, qui domos vel predia aut res aliquas Ecclesie beate Marie vel monachorum vel sanctimonialium in villa, que vulgo *Runa* dicitur, sub regula beati Benedicti Deo servientium, auferrent vel alienarent. Presentibus hiis: Arnoldo sancti Lebuini in Daventria, Godefrido sancti Petri in Traiecto, prepositis, Remboldo camerario sancti Petri, Brünone sancte Marie in Traiecto, canonicis. LAMBERTO de *Peisge*, RODOLFO de *Gruninghe*, Ottone de Rune, Hermanno de Polle, *ministerialibus*, et aliis quam pluribus. Dominus eciam GODEFRIDUS felicis memorie *Traiectensis* Ecclesie Episcopus non parvo ante tempore decimam quandam Ecclesie nostre iuxta amnem, que *Reeste* dicitur, contulit, et excommunicatum denunciavit omnem hominem, qui domos supradictas, vel predia aliqua, aut bona quelibet *Runensis* Ecclesie, auferre vel alienare presumpserit.

Uit den gemelden Blaffer.

V.

Brief *van den* Deken *en het* Convent *van* St. Jan *in* Utrecht, *houdende kennisgeving aan al de Ingezetenen van* Groningen *en* Drenthe, *dat zij al de opkomsten en bezittingen, welke zij voorheen aldaar gehad hadden, aan den Abt en de Kerk van* Runen *hadden verkocht.*

1200.

O. Dei gracia *Decanus et omnis Conventus Ecclesie sancti Iohannis Baptiste*, que est in *Tra-*

 iec-

iecto, omnibus in perpetuum notum facimus, tam presentibus, quam futuris, in *Groninghen* et in *Threnta* morantibus, quod omnes reditus nostros, quos apud vos habuimus et hactenus quiete et legitime posfedimus, Abbati et Ecclesie in *Rune* vendidimus, et coram prelatis et clero *Traiectensi* et magna multitudine laycorum, cum hominibus, domibus, mansis, areis, resignavimus et coram vobis resignamus, et predicto Abbati Ecclesie beate Marie in *Rune* nunc et in perpetuum liberos relinquimus. Ut autem Abbas et fratres nulla successorum nostrorum pulsacione turbentur, presentem paginam sigillorum nostrorum impressione, testium subscripcione communiri fecimus. Nomina sunt hec: Nycolaus Abbas sancti Pauli, Nycolaus Abbas sancti Laurentii, Walterus prepositus sancti Petri, Remboldus prepositus sancte Marie, Henricus decanus, Bartoldus prepositus de Aldensch, Gherhardus prepositus de Tiele, et Canonici quoque plures, Coenradus, Gozwinus, Arnoldus, Walterus, Symon, Theodericus, Henricus, Gerardus, Nycolaus, Albertus, Alardus, Hugo, Thiboldus, Arnoldus et Bruno. Ministeriales. Ghiselbertus de Hamestele, Theodericus Scultetus, Lambertus de A, Imbertus de Weden, et quam plures alii. Actum verbi incarnati Anno M.CC.

Uit den gemelden Blaffer.

VI.

VI.

Brief *van* THEODERICUS VAN DER AARE, *Bisschop van* Utrecht, *in welken*, *als getuigen*, *vermeld staan*, *onder anderen*, EGBERTUS *en* MENZO, *broeders*, *van* Groningen, WOLTERUS *van* Koevorden, *en* RODULFUS *en* MENZO, *broeders*, *van* Peyse.

1206.

THEODERICUS Dei gratia *Traiectensis* Episcopus. Universis Christi fidelibus, tam presentibus, quam futuris, in perpetuum. Ad peticionem dilecti et familiaris nostri Frederici, Abbatis de *Rune*, ad commodum eciam et utilitatem tam nostre quam sue Ecclesie et tam nostrorum quam suorum successorum, fecimus concambium quarundam Ecclesiarum nostrarum cum suis attinenciis, hac ipsa commutacione satis equali consideracione pie adinventa, que talis est: predictus Abbas resignavit in manus meas et dedit nobis et Ecclesie nostre Ecclesiam de *Steenwic* cum capellis, decimis et omnibus suis attinenciis, excepta decima de *Hesle*, quam Abbas sibi et Ecclesie sue liberam retinuit. Insuper contradidit nobis Ecclesiam de *Burgunde* cum omni iuris et reddituum integritate, qua ipse ea habuerat. Decimam quoque duarum domorum in *Pleist* et alias decimas, quascunque habuerat Ecclesia sua, sive apud *Suideren*, sive apud *Almelo*. Nos vero pro recompensacione horum reddituum dedimus ei et Ecclesie sue, Ecclesiam nostram de *Beile*, cum capella de *Burch*, cum decima quinque domorum in *Burch*, cum decima in *Wisnare* et

et omnibus earum attinenciis, sub tali forma, ut sepedictus Abbas et sui successores habeant personatum in eis et per ydoneos sacerdotes eas procurent legitime, ita ut nobis et nostris successoribus, similiter et archydyacono, earum iura et nostra ex ipsis debita, suis temporibus decenter persolvantur. Ut autem hec commutacio pie adinventa, racionabiliter ordinata, sollempniter facta, rata et irrevocabilis permaneat, presentem paginam conscribi et sigilli nostri fecimus auctoritate roborari. Acta sunt hec anno Dominice incarnacionis M.CC.VI., Pontificatus nostri anno IX., presentibus hiis: Waltero sancti Petri in Traiecto, Reiboldo sancte Marie, Ottone Tylensi, prepositis; Ghiselberto decano sancti Iohannis in Traiecto, Henrico decano sancte Marie, Iohanne Capellano calvo et sancti Petri. Theoderico de Amestelle, Magistro Nycolao, sancte Marie Traiectensibus canonicis; Iohanne de Voluho, Hermanno de Stenwic, sacerdotibus. WOLTERO *de Covorde*, RODULFO, MENZONE, *fratribus de Peisge*, Arnoldo de Rune, Ottone de Polle, Hugone Sturm, Gerardo Leone, Hugone Dunker, EGBERTO, MENZONE, *fratribus de Gruningen*. Wichero Lapinch, Randulfo, Henrico de Nurch, Waltero Radinc, Bartoldo Sculteto, Gelmaro de Ide, Werenzone de Bonne, Egberto de Hove, Ottone de Rune, Iacobo de A, et aliis quam pluribus.

Uit den gemelden Blaffer.

VII.

VII.

Brief *van* THEODERICUS VAN DER AARE, *Bisschop van* Utrecht, *houdende bekrachtiging van het regt op onderscheidene goederen, door de kerk van* Runen *en* Selwert, *dertig jaren lang, en langer, bezeten geweest.*

1207.

In nomine sancte et individue trinitatis, Amen. THEODERICUS Dei gratia *Traiectensis* Episcopus omnibus, tam futuris, quam presentibus salutem in Domino. Universitati vestre notum esse volumus, quod constitutus in presencia nostra dilectus in Christo FREDERICUS Abbas de *Rune* humiliter a nobis et in Deo postulavit, ut quasdam possessiones Ecclesie beate Marie in *Rune* et in *Selewert*, quas ipse et antecessores sui triginta annis et amplius sine interrupcione prescripcionis auctoritate Ecclesie quiete possiderant, confirmaremus. Nos igitur neminem volentes in iure suo periclitari, ne de cetero Ecclesie in *Rune* et *Selewerth*, quam ex iniuncto nobis officio fovere tenemur et regere, ulla moveri possit questio super possessionibus suis, quas propriis nominibus censuimus notari, videlicet in domo quadam in *Oesterhelsel* et in alia domo in *Gies*. Item in domo una in *Echten*. In duabus eciam domibus in *Devere*. Item in duabus domibus in *Legghelo* et in una domo in *Lede*. Item in una domo in *Thuingelo*. In tribus eciam domibus in *Burch* et in duabus domibus in *Voluhe*, eas omnipotentis Dei auctoritate et nostra confirmavimus

mus et ad earum confirmacionem presentem paginam conscribi fecimus et sigilli nostri impressione muniri, scire volentes universitatem vestram et permittentes in Christo, quod si quis huius tradicionis diligens conservator extiterit, remissionem peccatorum suorum propter hoc senciet in futuro. Si quis vero contraire presumpserit, omnipotentis Dei iram incurrat. Amen. Acta sunt hec anno dominice incarnacionis M.CC.VII., Pontificatus nostri anno VIII., sub hiis testibus: Remboldo sancte Marie in Traiecto, Ottone Tylensi, prepositis. Henrico, decano sancte Marie. Theoderico de Bruke sancti Bonifacii, et Iohanne Calvo sancti Petri, in Traiecto canonicis. Everhardo pastore in Voluho. Arnoldo capellano. Theoderico notario. Laicis eciam Gherardo de Westerwrth, Hermanno de Sturberghe, et aliis quam pluribus, tam clericis quam laicis.

Uit den gemelden Blaffer.

VIII.

Brief *van* THEODERICUS VAN DER AARE, *Bisschop van* Utrecht, *in denwelken, onder anderen, als getuigen, voorkomen* HENRICUS *van* Groningen *en* VOLKERUS *van* Koevorden.

1211.

In nomine sancte et individue trinitatis. Amen. Ego THEODERICUS Dei gracia sancte *Traiectensis* Ecclesie Episcopus, universis catholice professionis fidelibus, tam posteris, quam modernis, no-

notum esse cupimus, quod nos scientes salubre ac fructuosum esse commercium, pro eternis temporalia, pro incorruptibilibus commutare caduca, ob remedium nostre anime et spem recompensacionis eterne, decimam domus unius in *Voluho*, quam fratres cenobii, quod est in *Runa*, longo tempore possiderunt ad usum Ecclesie beate Marie, que est in *Runa*, libera donacione ex toto tradidimus, ea videlicet condicione, ut in eodem cenobio pro salute anime nostre integrum cotidie psalterium legatur, nec non missarum ac vigiliis et disciplinis corporalibus et aliarum oracionum devocionibus commemoracio nostri omni evo agatur. Et ut hec tam racionabilis commercii commutacio et nostre donacionis concessio rata et inconvulsa permaneat, presentem paginam conscribi et sigilli nostri fecimus impressione signiri; ac si quis in posterum, quod Deus avertat, huius tradicionis libertatem inpugnare aut irritare presumpserit, anathema sit. Acta sunt hec anno ab incarnacione Domini M.CC.XI., Pontificatus nostri XIII., presentibus hiis: Remboldo decano maioris Ecclesie in Traiecto, Bernardo preposito de Elst, Iohanne Wicgero sancti Petri, Theoderico sancti Iohannis, Nycolao sancte Marie, canonicis. HENRICO *de Gruninge*, Iohanne de Voluho, sacerdotibus. VOLKERO *de Kovorde*, Henrico de Cunre, Hugone Sturm, Arnoldo Wilde, Hugone Dunker, Giselberto, Waltero, Godefrido, Gozwino, Arnoldo de Rune, Ottone, ministerialibus, et aliis quam pluribus.

Uit den gemelden Blaffer.

I X.

Brief *van* VOLKERUS *van* Koevorden, *Ridder*, *houdende kennisgeving, dat zijn zoon* RUDOLFUS, *met zijne toestemming, aan den Abt en het Convent van* Runen *had verpacht eenige tienden in* Drenthe, *voor eene som gelds in* Groninger munt; *in welken brief, onder anderen, als getuigen, voorkomen* EGBERTUS *van* Groningen *en* RODULFUS *van* Peyse.

1212.

VOLKERUS miles de *Kovorde*, universis presens scripturis (*a*) salutem. Dilectioni vestre significamus, quod RODOLFUS filius noster, nobis et filio nostro consencientibus, et per manus nostras, inpignoravit Abbati et claustro in *Runen* omnem decimam, tam maiorem, quam minorem, in *Spehoerne*, pro centum et viginti libris *Gruniensis monete*, et decimam trium domorum, in *Echten*, pro septuaginta et quinque libris eiusdem monete. Terminus redempcionis decime sepefate erit festum cathedre beati Petri apostoli, ita ut, si a me intra illum terminum non fuerit redempta, fructus anni subsequentis cedant in usus Abbatis et claustri in *Rune*. Et ne quis contra hoc factum venire possit, presentem paginam conscribi et sigilli nostri impressione fecimus roborari. Actum anno do-

(*a*) Misschien *scriptum visuris*, ten zij men dit Stuk mogt kunnen beschouwen, als eene lastgeving aan *scriptores publici*, of *notarii*, tot het opmaken van den pachtbrief, van welken de voorwaarden hier worden opgegeven.

dominice incarnacionis. M.CC.XII., ſub hiis testibus: EGBERTO *de Gruninge*, RODULFO *de Peiſe*, Iohanne de Rune, Bertoldo Sculteto, Enghelberto de Steenwich, et aliis quam pluribus, tam clericis quam laycis.

Uit den gemelden Blaſſer.

X.

Brief *van* OTTO II., *Biſschop van* Utrecht, *in welken, als getuigen, voorkomen* EGBERTUS *van* Groningen, RODOLFUS *van* Peyſe, *en* RODOLFUS *van* Koevorden, Dienstmannen.

1217.

In nomine ſancte et individue trinitatis. Amen. Ego OTTO divina favente clemencia *Traiectenſis* Epiſcopus, notum facio Christi fidelibus, tam futuris, quam preſentibus, quod decimas quasdam *Voluho* in *Lewethe* iacentes, quas Hugo Radinch, pie memorie, ab antecesſoribus nostris in feodum habuit, et decimas, quas predecesſor noster OTTO felicis memorie *Traiectenſis* Electus, pro remedio anime ſue, dedit Eccleſie in honorem beate Marie perpetue virginis in *Rune* conſtructe, et decimam quandam ſex modiorum in *Stenwic*, et ego, probabilem eius devocionem imitando, easdem decimas eidem Eccleſie in nomine Christi concesſi; ad eiusque pie factum corroborandum hanc cartam conſcribi iusſi et ſigilli nostri impresſione muniri. Prelibatas decimas certis nominibus, certisque terminis, distinguo, ne postmodum de eisdem fiat ulla litigioſa contencio. Decimam de domo Lubberti militis et domo Volkeri in *Leweth*, et decimam de tercia parte unius domi in *Henſere*, que

que *Waldrinciuge* dicitur, quam Rodolfus Rocke Abbati et monachis de *Rune* vendidit, et per manum nostram supradicte Ecclesie ad usum fratrum et sororum resignavit. Ut autem hec rata et inconcussa in servicio beate Marie matris Christi perpetuo maneant, auctoritate Christi et nostra sanccimus atque precipimus; si quis vero predictas decimas supradicte Ecclesie subtrahere seu alio ullo malo ingenio alienare presumpserit, anathema sit. Acta sunt hec anno dominice incarnacionis M.CC.XVII., Pontificatus nostri primo. Testibus hiis: Theoderico sancti Lebuini in Daventria et Bernardo Embricensi, prepositis; Iohanne decano de Thrente; Theoderico sancti Martini, Iohanne Calvo et Iohanne sancti Petri, Theoderico sancti Iohannis, canonicis. EGBERTO de *Gruninge*, RODOLFO de *Pedeze*, RODOLFO de *Covorde*, Arnoldo de Rune, Arnoldo de Alviado et Menzone de Gravestorpe, *ministerialibus*, et aliis quam pluribus.

Uit denzelfden Blaffer.

XI.

Brief *van* OTTO II., *Bisschop van* Utrecht, *waarbij aan den Abt en het Convent van* Runen *eenige goederen worden opgedragen, en in welken, onder anderen, als getuigen, voorkomen* EGBERTUS *van* Groningen, RODOLFUS van *Koevorden*, *en* RODOLFUS *van* Norch.

Den 1 Januarij 1218.

OTTO Dei gratia *Traiectensis* Episcopus universis hoc scriptum inspecturis in Domino salutem. No-

Noverint omnes Christi fideles, tam presentes, quam posteri, quod constituta in presencia nostra et patris nostri Domini Soloniensis Episcopi, Gieze, vidua de Ostwalt, contulit pro remedio anime sue Abbati et conventui in *Runen* domum in *Mildelbrinke*, sitam in orientali parte, cum agris ad ipsam spectantibus; Ida, uxore filii eiusdem, et vidua, scilicet Nycholai, in terra sancta defuncti, et tutoribus filii predictorum Nycolay et Ide, presentibus et consentientibus. Que eciam donatio primitus rite et legitime facta fuit in iudicio seculari apud *Voluho*, astantibus multis parochianis. Hanc igitur donacionem ratam et firmam volentes ab omnibus conservari sub pena excommunicacionis, districte his prohibemus, ne aliquis temerario ausu memoratam Ecclesiam super prefata domo et agris ad ipsam pertinentibus presumat molestare. Acta sunt hec apud *Voluho*, anno dominice incarnacionis M.CC.XVIII., Pontificatus nostri anno secundo, Kalendis January. Testes huius rei sunt: Th. Daventriensis, W. sancti Petri in Traiecto, B. Embricensi, prepositi. Th. sancti Iohannis, magister E. sancte Marie, Henr. et Io. sancti Petri, canonici Traiectenses, et A. Daventrie canonicus. RODOLFUS de *Covorde*, EGBERTUS de *Groninge*, RODOLFUS de *Norich*, Fredericus Redinc. Tutores filii Ide, Ghiselbertus, Hugo Dunker, Hermannus Clinke, Rodolfus Rocke, et alii quam plures tam clerici quam layci.

Uit denzelfden Blaffer.

XII.

Brief *van* OTTO II., *Bisschop van* Utrecht, *betreffende eene som van* 50 *mark zilver, ieder mark op vijf pond en drie oncen* Groninger munt *gerekend, door eenige burgers van* Groningen *aan den Abt en het Convent van* Runen, *ten behoeve van den gemelden Bisschop, verstrekt; in welken brief, onder anderen, als getuigen, voorkomen* EGBERTUS *van* Groningen, RODOLFUS *en* FREDERICUS *van* Koevorden, *broeders*, RODOLFUS *en* MENZO *van* Peyse, *broeders, Ridders.*

Den 10 *Januarij* 1223.

OTTO Dei gratia *Traiectensis* Episcopus, universis Christi fidelibus, presentes literas inspecturis, salutem in Domino. Notum vobis facimus, quod nos pro negociis Ecclesie nostre decimam in *Geten*, ad curtam nostram in *Anlo* pertinentem, dilectis Abbati et Conventui de *Runa* pro quinquaginta marcis argenti, singulis marcis pro quinque libris et tribus unciis *Gronensis monete* persolvendis, obligavimus racione bonorum, que dicti Abbas et Conventus, LUDOLFO, THEODERICO, IACOBO, RICHARDO, civibus de *Groninghe*, pro nobis obligarunt. Ut igitur hec conventio prefatis Abbati et Conventui usque ad solucionem pretaxate pecunie rata permaneat et inconvulsa, hanc cartam nostro et priorum nostrorum sigillis et testibus subscriptis communitam eis fecimus inpendi. Datum apud Voluho, anno gracie M.CC.XXIII., quarto idus Ianuarii. Huius autem rei testes sunt hii: Henricus Abbas in Stau-

Stauria. Wicherus sancti Petri, Theodericus Daventriensis, Lodewicus sancti Salvatoris, prepositi. Wulframus sancti Salvatoris, Andreas sancte Marie, Traiectenses, Antonius, Daventriensis, decani. Amelungus sancti Salvatoris, Iohannes scriptor sancti Petri, canonici Traiectenses. RODOLFUS et FREDERICUS, frater eius, de *Kovordia*, Iohannes de Runa, Bernardus de Esse, RODOLFUS et MENZO, frater eius, de *Pesge*, EGBERTUS de *Groninge*, Bertoldus de Steenwic, Bertoldus Scultetus de Threnta, Fredericus Rading, Walterus, frater eius, Coenradus Scultetus de Voluho, *milites*.

Uit denzelfden Blaffer.

XIII.

Brief *van den Kardinaal Bisschop van* St. Sabina *aan den Abt en 't Convent van* Adewerd, *strekkende tot gerustßelling en vrijverklaring van laatstgemelden, wegens het besteden van eenige penningen tot behoud van het* ius patronatus *der kerk van* Stedum, *hetwelk bevorens aan hetzelve Convent, door den Bisschop van* Munster *en eenige Collatoren, was opgedragen.*

Den 28 *September* 1246.

W. miseratione divina *Sabinensis* Episcopus (*a*), viris religiosis, *Abbati et Conventui sancti Bernar-*

(*a*) Een pauslijk beambte, in stukken van die tijden meermalen voorkomende; zie MEERMAN, *Geschied. van Graaf* WILLEM van Holland, D. IV., p. 418, 420. enz.; *Codex diplom.*, *ad an.* 1254, *pag.* 166; *ad an.* 1256, *pag.* 225 *et seq.*; MENCON. *Chron. ad an.* 1248, *in* MATTHAEI, *Vet. Aevi anal.*, *Tom.* II., *pag.* 148 (ed. in 4to).

nardi, *Cyſtercienſis ordinis*, *Monasterienſis Dyocefis*, ſalutem in nomine Ihesu Christi. Ut conſilii ſalutaris medela leſe conſcientie ſatisfiat, ne ipſius turbulentis obſtaculis contemplationis ocium perturbetur, nobis, qui ſuper penitentiarios ſumus a ſummo pontifice deputati, ſignificare, ſecundum quod decuit, audiviſtis, quod cum venerabilis pater *Monasterienſis Epiſcopus* ius, quod in *eccleſia* in *Stedem* noſcebatur habere, et patroni ipſius eccleſie, aliquibus exçeptis, *ius patronatus* pia devotione vobis humiliter contulisſent, pars patronorum, que in vos non conſenſerat, de facto, cum de iure non posſent, duos presbiteros in ea parte beneficii, quam ſibi attinere dicebat, inſtituit pro ſue arbitrio voluntatis. Procesſu vero temporis, cum alter ex presbyteris, ſic temere inſtitutis, religioni ſe, cum omni domo ſua, dare diſponeret, alter vero, qui odium patronorum ſuorum caſu inciderat, fugeret a parochia, ſuo beneficio derelicto, prenominati patroni, aliorum exemplo, ius ſuum vobis plenarie contulerunt. Verum cum ſacerdos ille profugus, per nobilem quendam laicum, relicto beneficio, reſtitui conaretur, alter vero presbyter monasterium religioſum, ad quod tranſibat, propter ſue familie, que multa fuit, receptionem, gravamine et inopia cauſaretur, et ea de cauſa iam quaſi ab incepto propoſito pedem retrahere videretur, duo abbates, in quos a partibus amicabiliter extitit compromisſum, presbyterum, qui in ſancto remanſit, in alio competenti beneficio locaverunt, et vos de dictorum abbatum conſilio coram monasterio, in quo alter receptus fuit, quod alteri ſacerdoti et laico, qui ſibi patrocinabatur, pro vexatione redimenda certam contuliſtis pecunie quantitatem; propter quod dubitatis, ne ex hoc aliquâ ſitis ſymoniaca labe reſperſi.

Nos

Nos igitur, non concedentes vos ex predicta vexatorum redemptione, que de arbitrorum voluntate processit, prenotata labe notares, ut tamen vestris conscientiis satisfiat, vobiscum (*b*) auctoritate qua fungimur, dispensamus, ut libere officii vestri debitum exequi valeatis et sic futura opera preteritis continuare facagite, quod firmiter speramus a Ihesu Christo consequi possitis premia retributionis eterne. Datum *Lugduni* (*c*), IIII. Kalend. Octobris, Pontificatus Domini INNOCENTII Pape IV. Anno tercio. (*d*)

Naar den oorspronkelijken Brief in de nagelatene papieren van wijlen den Heer T. A. GERLACIUS van *Stedum*.

XIV.

Aanschrijving *en kennisgeving van* HENRICUS *van* Vianden, *verkoren Bisschop van* Utrecht, *aan den Pastoor of Cureet van* Anlo, *dat hij aan den Abt en het Convent van* Adewerd, *in al zijne landen, vrijgeleide en bescherming had verleend, en tevens vergund, om aldaar, en, bijzonderlijk, te* Groningen *en in diens geheele* ressort, *koophandel te drijven; met magt, om hout, turf en beesten, door* Drenthe *en al des Bisschops landen, te vervoeren; voorts met last aan gemelden Cureet, om deze vergun-*

(*b*) Misschien *vos*, *cum*.
(*c*) *Lyons*.
(*d*) INNOCENTIUS IV. werd, als Paus, bevestigd op den 29 Junij 1243; KLUIT, *Coll. diplom.*, Tab. I. Dus viel het derde jaar van zijn bestuur in 1246.

gunning ter kennis van een ieder te brengen, en om de tegenstrevers, door kerkelijke straffen, tot derzelver pligt te houden, met behulp van de regters van Koevorden, Eelde *en* Groningen, *aan welke diens handhaving in het bijzonder was aanbevolen; wordende, bij nalatigheid van gemelden Cureet en Regters, aan den Abt en Prior van* Dokkum *in last gegeven, om den Abt en het Convent van* Adewerd *alle hulp en bijstand te verleenen.*

Den 25 *October* 1250.

HENRICUS Dei gratia *Traiectensis*, electus, fideli suo -- *Plebano* (*a*) in *Anlo*, salutem in salutis auctore. Quotiens a nobis petitur, quod honestati et racioni convenire dignoscitur, libenti nos decet animo concedere et desideriis petencium congruum suffragium impertiri. Hinc est quod nos dilectos in Christo, *Abbatem* et *Conventum Monasterii sancti Bernardi*, quadam speciali prerogativa dilectionis et gratie amplectentes, tam in personis, quam in rebus, in terminis nostre dyocesis sub nostra recipimus protectione defendendos. Presentium vero auctoritate eisdem indulgemus, ut yconomi eorum liberam habeant facultatem emendi et vendendi et ceteros contractus, si necesse fuerit, celebrandi per omnes positiones locorum in nostro districtu, specialiter vero *Groninge* et in omnibus terminis eius; dantes ipsis plenam potestatem, sine qualibet difficultate, ligna, ces-

(*a*) PLEBANUS, *rector sive pastor Ecclesiae paroecialis. Vid. Chart. d. a.* 1300, bij LAMBEC. *rer. Hamburg. Lib. II., pag.* 71, N°. 447, *not.* 7; *in* LINDENBROG, *Script. rerum septentrion.*; DU CANGE, *Glossar. h. v.*

cespites, quibuscunque evectionum modis, transducere, nec non et pecora eorum per *Threntiam* et omnes dyocesis nostre terminos, sub nostro conductu deducere, consuetudine municipali vel alia qualibet non obstante, nostro et in omnibus iure salvo.

Discretioni igitur tue damus in mandatis, ut hanc concessionis nostre paginam ad audienciam et noticiam singulorum et universorum nobis subiectorum studeas pervenire, contradictores per censuram ecclesiasticam conpescendo; fideles quoque *nostros* de *Covorde* et *Elethe* et *Groninge iudices* huius nostre indulgencie volumus esse conservatores et defensores, ut, cum requisiti fuerint, defensionis presidio ipsis efficaciter assistant, et, ne contrarium quid nostre liberalitati eveniat, ad curam suam et sollicitudinem revocabunt. Si vero in premissis tu et iudices nostri remissi fueritis inventi, *Abbati* et *Priori* de *Dockum* damus in mandatis districte precipientes, ut ipsi mandatum nostrum exequantur, pro tenore liberalitatis nostre, dictos *Abbatem* et *Conventum* defendendo; Vos vero indignationem nostram noveritis incursuros. Datum *Groninge*, Anno Domini M.CC. Quinquagesimo, VIII. Kal. Novembris. (*b*)

Naar den oorspronkelijken Brief in de *Ommelander* Archiven. Men vindt denzelven mede in de *Verhand. van het Genootschap*, *Pro Exc. jure patr.*, IV. D., 1ste St., bl. 281, offchoon in de spelling eenigzins onderscheiden.

XV.

(*b*) Zie over dezen Brief EMMIUS, *Rer. Fris. Lib.* 10, *pag.* 151.

X V.

Uitſpraak *van den Abt van* Rottum, *tusſchen den Abt en het Convent van* Runen *in Drenthe, en* HERMANNUS *met deszelfs zonen te* Noordlaren, *over eenige tienden in* Anderne, *gedaan in een algemeen Zeendregt te* Groningen, *in tegenwoordigheid van de Abten van* Gerkesklooster *en* Selwerd, ADULFUS *en* FOLKERUS, *Ridders van* Peyſe, *en anderen.*

In Augustus (*a*) 1254.

Frater F. (*b*) Dei gratia *Abbas ſancte Juliane* in *Rotthum*, univerſis preſens inſpecturis vel audituris ſalutem in Domino ſempiternam. Cum testante ſcriptura labilis ſit hominis ſciencia et inſtabile ſit cor hominis, pene omnia dicta et facta ad hoc precipue et maxime redigantur in ſcripto, ut ea postmodum a memoria hominum elabi non contingat, nec aliquorum inprobitate vel malicia, prohibente ſcripto, ea posſint etiam ſuccesſu temporis violari. Univerſis hoc ſcripto declaramus ac innotescimus, quod cum inter venerabilem virum et religioſum dominum Abbatem de *Rune* et ſuum Conventum ex parte una, et inter

(*a*) Waarſchijnlijk den 15 Augustus. Zie *l'Art de vérifier les dates*, Tom. I. Glosſaire, pag. 52, op het woord *Ante diem*.

(*b*) Misſchien FOLCARDUS, welke, in 1283, als Abt van *Rottum* voorkomt. Zie *Anon. contin.* MENCONIS, bij MATTHAEUS, l. cit. pag. 193.

ter HERMANUM, et filios suos de *Northlare* ex parte altera, super quibusdam decimis in *Anderne*, lis et causa ageretur, lite dependente et causa indeterminata, idem HERMANUS et filii sui Conventum et Eccleſie (*c*) de *Rune* viginti novem modiis frumenti, timore Dei postpoſito, spoliaverunt; verum multis viris discretis et religioſis pro pace et concordia inter utramque partem reformanda laborantibus, tandem causam diu tractatam, ventilatam et agitatam, nostro conſilio dirimendam ac decidendam commiserunt sub iactura ducentarum librarum, cum iuramentis utriusque partis se nostro arbitrio omnimodo submittentes. Nos igitur, proborum ac providencium virorum communicato conſilio, predicto HERMANO et filiis suis, pro bono pacis et concordie, sexaginta libras, cum viginti novem modiis supradictis, iudicavimus asſignari. Insuper eundem HERMANUM et filios suos iuramentis firmare decrevimus, ut predictum Conventum de *Rune* deinde ac deinceps super predictis decimis nunquam spectent (*d*), inquietent vel molestent, sed libera et quieta semper permittant decimarum illarum posſesſione gaudere. Acta sunt hec in *Gronynghe* in generali synodo, presentibus et audientibus de *Jeruzalem* (*e*), de *Sylawert* Abbatibus, BERNARDO et WILLIBRANDO clericis in *Gronynghe*, RODOLPHO de *Norch*, RODOLFO de *Langgene*, ALDULFO et FOLKERO, militibus de *Pedese*, et omnibus senioribus de *Gronynghe*, et aliis quam plurimis clericis et laycis presentibus. Datum

(*c*) *Eccleſiam.*

(*d*) Misschien *infestent.*

(*e*) Dit was de naam van het Convent *Gerkesklooster* in Vriesland; zie den brief van den 10den Aug. 1320, in het *Chart. v. Vriesl.*, I. D., bl. 161.

tum anno Domini M.CC.LIIII., in Ab. (*f*) *Gronynghe*, ante assumpcionem beate Marie virginis.

Uit den boven aangehaalden Blaffer van het voormalige Convent *Dickeninge*.

XVI.

(*f*) Misschien *Abbatia*. De *Charta Werdensis*, welke door KEMPIS, *de situ, qualit. et quant. Frisiae*, p. 155, en VAN IDSINGA, *Staatsr.*, I. D., bl. 117, tot het jaar 1166 wordt gebragt, doch misschien ouder is (zie ALTING, *not. G. J.*, II., p. 75), gewaagt van eenen *Abbas in Groningen*, en ALTING, ter aangehaalde plaats, van een *Abtenhuis* aldaar. Misschien was dit het, van de oudste tijden af, aldus genoemde, *Vetus conventus* of *Bagijnen klooster* (KEMPIS, l. cit., p. 142 en 150), thans het *Roode Weeshuis* genaamd; doch ik geef dit slechts op als eene gissing.

Men moet, op dat ik dit, ter dezer gelegenheid, herinnere, ten hoogsten omzigtig zijn, om niet, door de gelijkheid der namen van plaatsen, in buitenlandsche oude Stukken voorkomende, met die van plaatsen in deze Provincie, van het spoor te geraken. Zoo vindt men, bij voorbeeld, in *Chronico montis Sereni*, gewag gemaakt van het stichten van eene kerk *Groningen*, omtrent het laatste van de tiende Eeuw, en in het Register der goederen en opkomsten der Abdij van *Corvei*, door SARACHO, welke aldaar, van 1053 tot 1071, Abt is geweest, opgemaakt, gemeld een klooster *Groningen*, aan hetwelk eene zekere hoeveelheid Zout moest bezorgd worden, waar tegen hetzelve acht mudden Rogge moest terug geven; ook zijn de namen van eenige der prepositi van dit klooster in de oude Brieven van *Corvei* te vinden. Dan, van dit alles behoort niets tot ons *Groningen*, maar tot een stadje van denzelfden naam, in het Vorstendom *Halberstad* gelegen, alwaar van ouds een aanzienlijk klooster, onder de Abdij van *Corvei* staande, geweest is, welke Abdij ook nog, in den jare 1521, door Keizer KAREL V., in haar regt op dit klooster is bevestigd. Men zie omtrent dit alles FALKE, *Tradit. Corbej.*, *pag.* 7, 291, 302, 314, 574, 708 *et seq.*, 744., en, mede aldaar, SARRACHON, *Registr.*, *pag* 30, N°. 517.

De Brief van den jare 1156, door den Heer MIERIS, *Chart.*, I. D., bl. 101, onder de *Nederlandsche*, en, door den Heer DE SITTER, *Regist.*, bl. 6, onder de *Groninger* char-

XVI.

Bevelschrift *van* Koning HENRIK III. *van Engeland, houdende kennisgeving, dat hij, ten verzoeke van zijnen Broeder, den Roomsch Koning* RICHARD, *die van* Groningen *onder zijne bescherming had genomen, en dezelve vergund, om, onder zijn vrijgeleide, gedurende het leven van den gemelden Roomsch Koning, koophandel in zijn Rijk en gebied te drijven, zonder met arrest op hunne personen en goederen, dan in de uitgedrukte gevallen, te mogen worden bezwaard, mits zich gedragende naar de plaats hebbende gewoonten.*

Den 16 *Maart* 1257.

HENRICUS, Dei gratia, Rex Anglie, Dominus Hibernie, Dux Normannie, Aquitanie, et Comes Andegavie, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, Prioribus, Comitibus, Baronibus, Iusticiariis, Vi-

charters geplaatst, volgens welken WIBALDUS, Abt van *Corvei*, een gedeelte van een bosch, *Hachel* genoemd, en bij *Groningen* gelegen, aan het Gasthuis aldaar te *Groningen* had weggeschonken, behoort ook tot dit stadje *Groningen*, hetwelk bij het bosch *Hakel*, nog *Hakelwalde* genaamd, gelegen is, FALKE, *l. cit.*, *p.* 574, *et* 708; BUSSCHING, *Geogr.*, III. D., 4de St., bl. 2767 en 2768.

Ook de onnaauwkeurigheid der oude afschriften baart dikwerf de uiterste verwarring. De Heer BONDAM heeft reeds zijne bedenkingen omtrent de verkeerdheid der lezing van den Giftbrief van ANSFRIDUS, Bisschop van *Utrecht*, van den jare 1106, voor zoo verre daarbij eene kerk te *Groningen* aan het klooster op den *Hogen-Horst* bij *Amersfoort* zoude geschonken zijn, in het *Chart. v. Gelderl.*, I. D., 1ste *afd.*, bl. 88 noot *m.*, opgegeven.

Vicecomitibus, Prepositis, ministris, et omnibus Ballivis et fidelibus suis salutem. Sciatis nos, ad instantiam Domini RICARDI, Romanorum Regis illustris, fratris nostri karissimi, recepisse in protectionem et defensionem nostram *Cives* de *Gruninghen* et homines suos. Ita quod sub nostro conductu salvo et secure exercere possint mercationes suas in regno nostro, faciendo inde rectas et debitas consuetudines. Et eisdem civibus concessimus et hac carta nostra confirmavimus, quod, tota vita ipsius Regis, fratris nostri, habeant hanc libertatem per totam terram et potestatem nostram, videlicet quod ipsi vel eorum bona, quocunque locorum in regno vel potestate nostra inventa, non arestentur pro aliquo debito, de quo fideiussores aut principales debitores non extiterint, nhisi forte ipsi debitores de eorum sint communitate et potestate, habentes unde de debitis suis in toto vel in parte satisfacere possint, et dicti cives creditoribus eorundem debitorum in iustitia defuerint et de hoc rationabiliter constare possit. Quare volumus et firmiter precipimus, quod predicti cives et homines sui, sub nostra protectione et conductu salvo et secure, exerceant mercationes suas in regno et potestate nostra, faciendo inde rectas et debitas consuetudines, et quod iidem cives, tota vita prefati Regis, fratris nostri, habeant libertatem predictam, sicut predictum est, et prohibemus super forisfacturam nostram, ne quis eos contra libertatem illam in aliquo vexare aut inquietare presumat. Hiis testibus: Guidone de Rupeforti, Iohanne de Grey, Petro de Rivall, Roberto Walerand, Imberto Pugeys, Willemo de Grey, Willemo de sancta Gmma, Nhicone de sancto Mauro, Darthone le Bygos, Willemo Geunun, et aliis. Datum per manum nostram apud

Wes-

Westmonasterium, ſexto decimo die Martii. Anno Regni noſtri quadrageſimo ſecundo. (*a*)

Naar den oorſpronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, O. I. N°. 12.

XVII.

Brevet *van Paus* ALEXANDER IV, *waarbij de Abt van* Klaarkamp *wordt gemagtigd, om den Abt en het Convent van* Adewerd *van nieuws op te dragen de Kerk van* Stedum, *met derzelver* jus patronatus *en bezittingen, zoo nogtans, dat uit dezelve, wegens het onderhoud van den Vicaris en andere kerkelijke uitgaven, moet worden voorzien.*

Den 7 Junij 1257.

ALEXANDER, Epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, dilecto filio Abbati Monaſterii *Claricampi*, Ciſtercienſis ordinis, Traiectenſis dioceſis, ſalutem et apoſtolicam benedictionem. Dilecti filii, *Abbas*

(*a*) HENRIK III. is, in October 1216, aan zijnen vader *Johannes* opgevolgd; zie LAMBECIUS, l. cit., p. 61 et ſeq. Deze brief is dus van 1257, tot welk jaar dezelve ook door den Heer H. L. WICHERS, *Tractaat van Reductie*, bl. 44, der Inleid.; en, door den Heer A. J. DE SITTER, *voorloopig Register van Charters van Stad en Lande*, bl. 13, gebragt wordt. De Heer EMMIUS, in de kantteekening bij zijne *Fasti Conſulares*, op het jaar 1260, ſchijnt dus het ſtuk te onregte tot het laatstgemelde jaar te brengen. Men zie voorts over den Roomsch Koning RICHARD, MENCONIS *Chron.*, *l. c.*, pag. 157; BONDAM, *Chart. v. Geld.*, I. D., 3de *afd.*, bl. 519 (*a*).

bas et *Conventus Monasterii ſancti Bernardi*, *Cisterciensis ordinis*, *Monasterienſis dioceſis*, exhibita nobis petitione, monstrarunt, quod, cum Epiſcopus *Monasterienſis*, *Eccleſiam* de *Stedum*, *ſue* dioceſis, de asſenſu Rectoris et quorundam laicorum, patronorum ipſius, contulisſet eidem Monasterio, paupertate gravato, et collatio huiusmodi fuisſet in forma communi per ſedem Apostolicam confirmata, tandem, quia Vicarii ſeu ministri et nonnulli alii patroni eiusdem Eccleſie quondam Abbatem et monachos ipſius Monasterii, predecesſores eorum, ſuper collatione huiusmodi molestabant, iidem predecesſores, quosdam ex ipſis precibus, quosdam vero ſecrete pecunia, induxerunt, collationi huiusmodi conſentire, cum Vicariis ſeu ministris eisdem per viam recompenſationis ſuper proventibus vicariarum ſuarum eiusdem Eccleſie alias amicabiliter componendo; ſicque dicti Abbas et Conventus Eccleſiam ipſam pacifice obtinent et quiete. Verum quia, ſuper premisſis habentes conſcientiam remordentem, nobis humiliter ſupplicarunt, ut providere in hac parte de conſueta ſedis Apostolice miſericordia curaremus; nos, de tua circumſpectione plenam in Domino fiduciam obtinentes, tibi, qui prefati Monasterii pater Abbas existis (*a*), per Apostolica ſcripta mandamus, quatenus, a predictis Abbate et Conventu, libera eiusdem Eccleſie ac iuris patronatus ipſius reſignatione recepta, Eccleſiam ipſam, cum omnibus posſesſionibus et pertinentiis ſuis, dictis Abbati et Conventui auctoritate nostra de

(*a*) Het klooster van *Adewerd* was geſticht door bewerking van de Abdij van *Klaarkamp*, en wordt daarom ook in de *Oudh. en Geſt. van Gron.*, bl. 211. *de tweede dochter van Klaarkamp* genoemd.

de novo conferas, perpetuo in usus ipsorum proprios retinendam, ac ipsos, seu alios eorum nomine, in illius corporalem possessionem inducas et deferidas inductos, contradictores per censuram Ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo; proviso quod in eadem Ecclesia per idoneum vicarium, curam plebis ab eodem Episcopo recepturum, debite serviatur, cui, pro substentacione sua et Episcopalibus ac Archidiaconalibus, nec non aliis oneribus supportandis, congrua de ipsius Ecclesie proventibus portio reservetur. Datum *Viterbii*, VII. Id. Iunii, Pontificatus nostri anno tertio. (*b*)

Naar het oorspronkelijke Stuk, berustende onder de nagelatene papieren van wijlen den Heer T. A. GERLACIUS van *Stedum*. Op het looden zegel, aan hetzelve hangende, staan, aan de eene zijde, twee aangezigten, zijnde de beeltenissen van PETRUS en PAULUS, met eenen Bisschops-staf tusschen beide, en, daar boven, de letteren S. P. A. S. P. E., en, aan de andere zijde, ALEXANDER PP. IIII.

XVIII.

Altoosdurend *verbond*, *tusschen het Landschap* Fivelingo *en de Stad* Groningen, *bij hetwelk is overeengekomen*, *dat de laatstgemelde die van* Fivelingo *zoude ontvangen*, *en veiligheid*

(*b*) ALEXANDER IV. werd Paus op den 12 December 1254; zie KLUIT, l. cit. Het derde jaar van deszelfs Bestuur komt dus op 1257; op welk jaar ook deze brief, door den Heer V. HALSEMA, *Verhand. over den Staat en Regeringsvorm der Ommelanden*, in de Verhand. van het Genootschap: *Pro E. I. P.*, II. D., bl. 446 en 470, gebragt wordt.

heid doen hebben voor derzelver perſonen en goederen, van af de Rivier (de Hunſe) *tot aan de Stad; binnen de Stad; buiten de Stad, op de* Houtmarkt *en de* Paardenmarkt, *en binnen de twee wegen, genaamd* Firemere Sidwendene *en* Herebure Sidwendene: *en dat eerstgemelde, van af het oostelijke gedeelte van die Rivier, en binnen hun geheele Landſchap, benevens de Ingezetenen van* Drentherwolde, *ſtrekkende tot aan het diep, de* Burch *genaamd, op eene gelijke wijze, de Burgers van* Groningen *bij hen zouden ontvangen en veiligheid doen hebben: welk verbond mede behelst de, ten dien einde onderling beraamde, ſtraf- en breukwetten, met bepaling, dat de breuken zouden komen ten behoeve van de* Conſules *of Regteren van* Fivelingo, *en van de* Aldermannen *van* Groningen.

Den 9 Junij 1258.

In nomine Domini amen. Anno eiusdem M.CC.L. octavo, quinto Idus Iunii, Indictione prima, federa ac pacta pacis perpetue, inter *nobiles homines* terre *Fivelgonie* (*a*) ex parte una, et *cives* de *Gro-*

(*a*) De uitdrukking van *nobiles homines* terre *Fivelgonie*, in dezen brief, en van *nobiles homines* de *Mentene* en *Menterewolde*, in de volgende brieven van 1283 en 1287, Nis. XXII. en XXIV. voorkomende, is zeer merkwaardig. Laat ik, tot beter verſtand van deze en andere brieven, in deze Verzameling voorhanden, dit weinige aanteekenen. Van de *Milites*, reeds meermalen voorgekomen, en, in latere ſtukken, onder den naam van *Ridders*, *Knapen*, enz., bekend; de *Domicelli* (ADOLFUS, *Domicellus de Groninge*, in den brief van 1291, aangehaald door den Heer A. J. DE SITTER, *Regist. v. Chart.*, bl. 989), zijnde de jongere Zoons van *Milites*, ook *Junckers* genoemd, MATTHAEUS, *de Nobil.*, *pag.*

Groninge ex parte altera, fide media, sub hac forma sunt ordinata. Personas quasque ac res *Fivelgonum cives* de *Groninge* suo periculo in hiis recipiunt locis, videlicet ab amne usque ad civitatem, in civitate, et extra civitatem in foro lignorum ac in foro equorum venalium; similiter et inter duas vias, quarum una *Firemere Sidwendene* dicitur, altera *Herebure Sidwendene* nuncupatur. Si forte contigerit, quod absit, in predictis locis, in personis aut rebus, ipsos molestari, et sine difficultatibus ac sumptibus hoc emendare non poterunt *cives* de *Groninge*, *commune Fivelgonie* ipsis opem et operam, personis, rebus et armis, ministrabunt, periculo eorum, qui in hoc facto possint accidere, solos *Gronienses* respiciente. *Fivelgones* vero ab orientali parte amnis, cum incolis de *Threntawalda* usque ad fossatum, quod *Burch*

pag. 1035; en de *Ministeriales*, in de oudste stukken dikwijls *Ministrales* (zie den brief van 1152, Nr. I., en DU CANGE *h. v.*) genaamd, of *Dienstmannen*, alle uit het leenregt en de betrekkingen met het Bisdom van Utrecht af te leiden, schijnen oorspronkelijk geheel onderscheiden te zijn geweest de *nobiles*, in de eerstgemelde brieven voorkomende, behoorende tot Landschappen, in welke van ouds geene Leenen bekend waren. Mijn hooggeschatte Leermeester H. J. ARNTZENIUS, *Instit. iur. Belg.*, *Part.* I., *Tit.* V., na alvorens van andere gedeelten van het Frankische Rijk, alwaar het Leenregt gold, gehandeld te hebben, zegt, *pag.* 87: „ab his tamen Francis Frisii discernendi, quibus feuda „ignorantibus *nobiles* solis aestimabantur possessionibus, eo„que alia conditione censebantur." Men zie verder hetgeen, ter aangehaalde plaats en vervolgens, omtrent dit alles wordt bijgebragt, met de schrijvers, aldaar aangehaald; en in het bijzonder nog, over de *nobiles* in de oude Vriesche landen, KLUIT, *Hist. der Holl. Staatsreg.*, V. D., bl. 38 en volg.; WIARDA, *Asega-Buch*, bl. 56 en volg.; en mede den Brief v. d. 11 Maart 1321. in het *Chart. v. Vriesl.*, I. D., bl. 163. Mijn bestek gedoogt niet, dit breeder te behandelen.

Burch vocatur, suo periculo *Gronienses* recipient rebus et personis. Deinde *Fivelgones* in omni terra eorum, sive in iam dictis locis aliquid molestie *Groniensibus* occurrerit, emendabitur illis a *Fivelgonibus* secundum formam superius expressam, ubi dictum est de emenda *Fivelgonum* ipsis a *Groniensibus* facienda. Et preter hec in termino *Groniensium Fivelgones* neminem molestabunt, nec in terminis eorum aliquem debent offendere *Gronienses*. Si quisquam quoque *Fivelgonum* a cive *Groniensi*, vel exverso, occisus fuerit, quod Deus avertat, decem marcis novorum angliensium persolvetur occisus, et due marce pro pace, una marca *Consulibus Fivelgonie*, et altera marca *Aldermannis Groniensibus*. Si reus solvere non poterit, amici eius, si habent unde solvant, plenarie satisfaciant; alioquin reus comprehensus capite puniatur. Si vero reus evaserit, *Aldermanni Gronienses*, vel *Consules*, si in *Fivelgonia* acciderit, testabuntur, quod amici satisfacere non valebunt. Verum si cum cultello, vel in domo aliqua, pariter in taberna, occisus fuerit, tercia parte preciosius persolvetur. Si contigerit in civitate, quod notum sit *Aldermannis*, vel in *Fivelgonia*, quod sit notum *Consulibus*, non permittetur se quisquam excusare. Si autem ipsis notum non fuerit, se manu duodecima expurgabit, quod, nec cultello, nec in domo, homicidium perpetrarit. Si vero ex sex membris principalibus aliquod fuerit amputatum parcium, eius erit quantitas particidii dimidii, quod pro homicidio compensatur. Membra debilitata prorsus vel amputata, secundum consuetudinem hactenus habitam, persolventur. Proscriptos hinc inde a se removebunt, nec profugos tuebuntur de manifesto scelere perpetrato; contrafaciens duas marcas Anglienses iu-

iudicibus componat. Pro lesione cultelli duodecim libras *Gronienses*, qui convictus fuerit, componat; sin autem sexta manu se expurgabit infamatus, si cum gladio vel lancea aut alio aliquo factum fuerit, sex libras componat, vel sexta manu expurget. Ictus baculi duabus libris componetur vel secunda manu expurgabitur. Ictus pugne vel tractio crinium dimidia libra vel secunda manu expurgetur. Pro spolio marca *Groniensis* leso componetur, iudicibus in quorum districtu contigerit decem marce *Gronienses*, si probatum fuerit; si autem probari non poterit, pro precio minori dimidia marca Angliensi tercia manu proximorum consanguineorum expurgabitur infamatus. Pro dimidia marca vel ultra sex iuramentis; pro marca vel ultra duodecim; pro debitis similiter erit expurgacio, nisi quod proximorum expurgacio in eo casu non requiretur. Pro debitis pignoraciones non fiant; pro depositis, si deperdita fuerint vel negata, duobus marcis fiat expurgacio. Iudex, qui detrectaverit leso facere iusticiam, duas libras coniudicibus suis componat. Ne autem, que geruntur in tempore, labantur cum tempore, decretum est, hanc formam pactorum, singulis annis, dominica *vocem iocunditatis* (*b*), sollempniter recitari: pax servetur, pacta custodiantur. (*c*)

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, L. 2. N°. 1.

(*b*) Zijnde de vijfde Zondag na Paschen.

(*c*) Buiten op dezen brief staat met eene zeer oude hand geschreven, „*that recth tuiske Vegelge ende Groninghe.*" Emmius gewaagt van dit verbond in zijne *Rer. Fris. Hist.*, lib. XI., pag. 163.

Het is, na de groote veranderingen, welke de verlegging en vereeniging van de Rivieren de *Hunse* en de *A* of *Aha* hebben te weeg gebragt, allezins moeijelijk, om zich een juist

XIX.

Opdragtbrief *van de* Consiliarii *in* Groningen, *wegens een stuk grond van hunne Gemeente, zoo aan* Sibrandus Umelop *en* Otto Buninge *was verkocht; inhoudende teyens de namen der, diestijds, in de Stads Regering geweest zijnde* Rationales *en* Aldermanni.

Den 14 *Februarij* 1262.

Consiliarii in *Groninge* presentia visuris, salutem in vero salutari. Presentium serie protestamur, quod nos dilectis conburgensibus nostris SIBRANDO UMELOP et OTTONI BUNINGE vendidimus are-

juist denkbeeld te vormen van de ligging en gesteldheid der plaatsen, in dezen brief voorkomende.

De Heer ALTING, *Not. G. I.*, II. D., pag. 1, meent, dat de Werumer Kronijkschrijvers altoos, door het woord *Amnis*, de Rivier de *A*, thans het *Hoorensche diep* genoemd, verstaan hebben, en die Rivier wordt ook buiten twijfel door *Amnis*, in den volgenden brief van 1262, N°. XIX., voorkomende, bedoeld; dan in andere oude stukken van die tijden wordt het algemeene woord *Amnis* mede van de *Hunse* gebezigd. (Men zie de brieven van 1262 en 1264, in de Verhand. van het Gen. *pro Exc. i. patr.*, IV. D., 1ste St., bl. 282, en volg.) Ik versta dus hier door *Amnis* de *Hunse*, en dit, naar ik meen, te regt. Zie MENCO, op het jaar 1250, *pag.* 154, en op het jaar 1259, *pag.* 159. Deze Rivier droeg geheel, van haren oorsprong in *Drenthe* af, tot daar zij zich in Zee uitstort, van ouds dien naam, zoo als, onder anderen, uit de brieven van 1309 en 1371, in deze verzameling te plaatsen, kan blijken; de A werd, door middel van een gegraven Kanaal, met dezelve, bij *Wierum*, vereenigd. Men zie dezen aangaande de onlangs uitgegevene zeer lezenswaardige *Redevoering* van mijnen geleerden vriend Mr. H. O. FEITH, in de aanteekeningen, bl. 57, en volg.

Vol-

aream de communitate civium, iacentem in litore amnis prope pontem, incipientem ab oriente turris, tam latam, ut est area ALARDI SUANEKE, longam vero usque ad finem areae, in quo domus HEÏNONIS est sita, habentem hostium per murum turris, et viam ab occidente tam amplam, ut ALARDI ex altera parte pontis; precauturi quod in occidentali et septentrionali parte huius areae nemo aliquatenus edificabit. Preterea vendidimus eis ex altera parte amnis aggerem cum litore. Igitur ad veritatis evidentiam presens scriptum appensione sigilli civium ipsis contulimus roboratum. Datum anno Domini M.CC.LXII., in die Valentini martyris, existentibus quatuor *Rationalibus* civitatis, domino GELDMARO REMIAN, domino THEDRICO de HELTMEN, domino NICOLAO PAUS, et GERARDO iuvene HUGINGE; *Aldermannis* vero UDONE, domino SIBRANDO, filio dominae TETTAE, SIBRANDO de CORENPORTE, domino IOHANNE FOLCARDIN.

Volgens den tegenwoordigen brief, liep, in 1258, nog de *Hunse* om *Groningen* toe, daar anders, zoo ze reeds dies-tijds derwaarts was verlegd, de bepaling *ab Amne usque ad civitatem* onnoodig zou geweest zijn.

Van het *fossatum* of kanaal de *Burch*, hetwelk in de oudste tijden van meer belang schijnt geweest te zijn, en in latere tijden, met den dijk, de *Burchwal* genoemd, meermalen voorkomt, is de naam, in de thans nog aldus genoemde *Borchsloot*, bewaard, welke ook, nog tegenwoordig, de scheiding tusschen *Fivelingo* en het *Gerecht* uitmaakt.

Waar voorts de Houtmarkt en de Paardenmarkt zijn geweest, is mij onbekend, zoowel als de plaats der beide wegen, in dit stuk genoemd. Het in 't licht brengen van deze en andere, nooit gedrukte, stukken zal gelegenheid geven, om, uit de, misschien nog bekende, namen van plaatsen in die streken, iets, met eene genoegzame zekerheid, tot verklaring van den ouden staat van zaken, te kunnen bepalen.

DINGHE, domino DODONE EBBINGE, MENICONE RICBADINGE, ALARDO ULF, GERARDO SCULTE, IOHANNE filio domini WINRECHI, EGBERTO PIPE, et HENRICO DE VELDE.

Naar een eigenhandig, door den beroemden U. EMMIUS, van den originelen, op Francijn geschreven en gezegelden, brief, gemaakt affchrift, onder den Heer N. WESTENDORP berustende, door hetwelk de lezing van het affchrift, in het *Staatsrecht* van den Heer VAN IDSINGA, I. D., bl. 402, wordt verbeterd.

X X.

Brief *van* HENRICUS van *Vianden*, *Bisschop van* Utrecht, *houdende vernieuwing van zekere pacht*, *ten behoeve van den Abt en het Convent te* Runen *in* Drenthe, *in den welken*, *onder anderen*, *als getuige*, *voorkomt* EGBERTUS *van* Groningen, *Ridder*.

Den 11 *September* 1263.

HENRICUS Dei gratia *Traiectensis* Episcopus, universis presentes literas inspecturis salutem in Domino sempiternam. Notum esse volumus universis tam presentibus, quam futuris, quod nos, de consensu dilectorum fidelium Ministerialium nostrorum de *Zallant*, quorum consensus fuerat requirendus, gratum et ratum habemus, quod dilecti in Christo viri religiosi Abbas et Conventus Monasterii in *Rune* ordinis sancti Benedicti, presencium conservatores, bona in *Staphorst* et in *Res-*

Resten, ad nostra terre *Zallandie* pertinencia, per descensum et assensum, sub ea pensione seu censu, quo dicti Abbas et Conventus eadem tenuerunt hactenus, ulterius in perpetuum optineant et possideant pleno iure. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus duximus apponendum. Actum et datum apud *Rune*, presentibus dilecto fratre nostro P., preposito ecclesie sancti Martini Leodiensis, preposito sancti Severini Coloniensis, Io. preposito Thylensi, Goswino de Daventria canonico. Henrico de Almelo, Hermanno de Voerst, Henrico de Overberch, Henrico de Esfende, EGBERTO de *Gruninge*, Menkino de Rune, Henrico de Kunre, Elya de Rininge dapifero nostro, Volkero de Egchelte, Henrico Scultinc de Elende, militibus, et aliis quam pluribus probis viris. Anno Domini M.CC. sexagesimo tercio, feria tercia post nativitatem beate Marie Virginis.

Uit den bovengemelden Blaffer van het voormalige Convent *Dickeningc*.

XXI.

Brief *van* HILDEBOLDUS, *Aartsbisschop van* Bremen, *bij welken aan den Abt en het Convent van* Adewerd *de vrijheid wordt verleend, om, onmiddelijk, met derzelver Schip, te* Hamburg *te komen, zonder* Stade *aan te doen, enz.*

Den 4 October 1273.

HILDEBOLDUS Dei gratia sancte *Bremensis* Ecclesie Archiepiscopus, omnibus hoc scriptum

visuris, salutem in Domino. Cum *Abbas* et *Conventus sancti Bernardi*, ordinis *Cystercienfis*, *Monasterienfis diocefis*, cum navi eorum in *Hamburg* venire consueverint et propter hoc in *Stadium* applicare teneantur, nos attendentes eorum devotionem et merita, quibus honorari dicuntur, et ad preces Domini ALEXANDRI, Civis *Hamburgensis*, devoti nostri, qui pro eis cum instancia supplicavit ab applicatione predicta, ita quod navis ipsius Abbatis et sui Conventus in *Stadium* minime venire teneatur, cum per *Albiam* ascenderit; absolvimus memoratos et de consensu Capituli nostri ipsos demittimus quietos in perpetuum et absolutos; ita tamen quod per nuncium iustum theloneum nostrum solvant, et in navi res non deferant alienas, quod iuramento idem nuncius affirmabit. In cuius facti testimonium hoc scriptum sigillo nostro et Capituli nostri fecimus roborari. Datum *Bremis*, anno Domini M.CC.LXXIII., IIII. nonas Octobris. (*a*)

Naar den oorspronkelijken brief, in de *Ommelander* Archiven berustende.

(*a*) Buiten op dezen brief staat met eene zeer oude hand geschreven: *de Theloneo in Stadium.* Men zie verder, omtrent de waarschijnlijke aanleiding tot de gemaakte veranderingen ten dezen opzigte, LAMBECIUS, *Rer. Hamburg.*, Lib. II., pag. 63, en volg.

XXII.

XXII.

Altoosdurend *verbond van Vrede en wederzijdsche zekerheid in den koophandel, en in de onderlinge verkeering tusschen die van* Mentene *en de Stad* Groningen, *behelzende tevens derzelver verordeningen op de regtspleging dienaangaande.*

Den 10 *Augustus* 1283.

In nomine Domini amen. Anno eiusdem M.CC. Octogesimo tercio, quarto ydus Augusti, Indictione undecima, federa ac pacta pacis perpetue inter *nobiles homines* de *Mentene* ex parte una, et *Cives* de *Groninge* ex parte altera, de consilio consulum, nec non discretorum ex utraque parte, fide media sunt ordinata, sub hac forma, quod quivis res suas venales vendat et credat talibus, a quibus speret se sua certo tempore recepturum, quia neminem ratione sue pecunie non solute captivando, spoliando seu alias infestando, molestare debebit, dummodo iusticiam possit habere subscriptam; de singulis enim solidis, usque ad dimidiam marcam, singula iuramenta prestabuntur, de dimidia marca et ultra usque ad marcam sex iuramenta; de marca duodecim iuramenta et nichil amplius, quantacunque etiam summa debitorum excreverit; si vero aliquis fuerit spoliatus hinc inde, quod plene constiterit iudicibus, in quorum districtu contigerit, iudices lesum iuvabunt ad sua rehabendum secundum rei veritatem, et pro emenda marca Sterlingorum leso a lesoribus persolvetur, et similiter iudices marcam Sterlingorum pro pace recipient violata; si vero de spo-

ſpolio iudicibus non conſtiterit, infamatus ſe manu duodecima expurgabit; ſi autem quispiam fuerit captivatus, iudices in quorum districtu contigerit, ipſum captivum quitum facient et ſolutum, et captivator captivo pro emenda marcam Sterlingorum et iudicibus perſolvet ſimiliter marcam unam. Ut igitur hec ordinatio robur obtineat firmitatis, ſigillo utriusque partis est preſens pagina communita.

Naar den oorſpronkelijken brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, E. 3, N°. 2. (*a*)

(*a*) Het zegel der Stad *Groningen*, hetwelk, in groen was, thans nog alleen aan dezen brief bevonden wordt, is het afbeeldſel van de *Walburgskerk*, met het randſchrift: *Sigillum Civitatis Gronienſis.* Op het *Register van Charters* van den Heer DE SITTER, bl. 288, ſtaat een brief, in originali onder denzelven berustende, van den jare 1245, welke, voor de *Aldermans ac Univerſitatem in Groningen* beleden, reeds met dit zegel van de *Walburgskerk* was voorzien; waarſchijnlijk is hetzelve van eenen nog hoogeren ouderdom, en diens oorſprong te zoeken in de oudſte geſchiedenisſen der Stad *Groningen*, volgens welke, omtrent het einde van de twaalfde eeuw, die van *Groningen* tegen BALDEWIJN, Bisſchop van *Utrecht*, hadden ſtaande gehouden, dat deze Kerk niet onder denzelven, maar tot hunne parochie, behoorde, en reeds ten tijde van den Heiligen WALFRIDUS, tot verdediging der Stad, tegen de *Noormannen* geſticht was. *Anon. de rebus Ultraj.*, pag. 6. Welk laatſte, volgens ALTING, l. cit., p. 74, omtrent het midden van de negende Eeuw zoude geſchied zijn. De Stads zegels van de dertiende en veertiende Eeuw, voor zoo verre mij dezelve zijn voorgekomen, hebben gewoonlijk het bovengemelde randſchrift.

XXIII.

XXIII.

Uitſpraak *van* EGBERTUS, *Burggraaf in* Groningen; ADOLF, *zijnen Zoon;* OTTO, *Ridder, van* Groningen; *en* SNELGERUS *van* Scharmer, *als ter wederzijde gekozene dedigslieden tusſchen den Abt en het Convent van* Adewerd, *ter eener, en de Ingezetenen van* Osterwalda *en* Gha, *ter andere zijde, over een' Dam, welken laatstgemelden in het Kanaal, de* Growe *genaamd, tot ſtremming en opſtopping van den waterloop door hetzelve Kanaal, hadden gelegd, enz.: bezegeld door den Burggraaf* EGBERTUS; *de Stad* Groningen; *de Landſchappen* Hunſingo, Fivelingo *en* Drenthe; *benevens den Abt van* Adewerd. (*a*)

Den 8 *April* 1285.

EGBERTUS, *Prefectus in Groninge*, et ADOLFUS filius eius, OTTO *miles* de *Groninge*, et SNEL-

(*a*) Tot beter verſtand van deze Uitſpraak dienen te worden ingezien twee aanmerkelijke brieven, door den Heer A. J. DE SITTER, in deszelfs belangrijk Vertoog over de Veenen, gedrukt in de Verhand. van het Gron. Gen. *Pro exc. j. patr.*, IV. D., 1ſte St., bl. 282 en volgende, medegedeeld. Bij den eerſten, van den jare 1262, verkoopen de Ingezetenen van *Zuidlaren* aan den *Abt en het Convent van Adewerd* derzelver Veenen en Weiden, ten Oosten van de Rivier de *Hunſe*, tusſchen *Gronesbeke* en *Prumesbeke* gelegen; en bovendien al de weilanden, van af het Noordelijke gedeelte van *Prumesbeke*, mede ten Oosten van die Rivier liggende; alles met den eigendom van den ondergrond, na dat de turf van denzelven zoude zijn afgegraven; met verdere voorwaarden, onder anderen, dat het gemelde Convent de noodige wegen, ter vervoering van dezen turf naar *Wolfsbergen*, zoude mogen aanleggen, enz. Uit welken brief

SNELGERUS Laycus (*b*) de *Skiramere*, Universis presentia visuris, salutem in filio Virginis gloriose. Ratio docet consona veritati, ut acta presentium temporum digna memorie scriptis et sigillorum appensionibus integra sic serventur, ne per oblivionem excedant memoriam futurorum. Tenore igitur presentium protestamur, quod nos super suborta materia questionis atque dissensionis inter *Ab-*

brief, bezegeld door het Landschap *Drenthe*, EGBERTUS van *Groningen* en de Stad *Groningen*, tevens blijkt, dat ook, reeds vroeger, aan dit Convent andere Veenen aldaar (waarschijnlijk die, uit welke hetzelve reeds in 1250 den turfhandel dreef, zie boven Nr. XIV.,) waren toegescheiden. De tweede brief, van den jare 1264, behelst een nader vergelijk over de hoegrootheid van dit verkochte, enz., en is door den *Abt* van *Adewerd* en het Landschap *Drenthe* bezegeld. Het is te denken, dat de lage landen van *Fivelingo* het nadeelige voor zich van dezen aanleg, door het, langs dien weg, toenemende water, zullen ingezien, en waarschijnlijk met de daad reeds ondervonden hebben; dat misschien anderen, onder *Cropswolde*, en dat gedeelte van het *Gorecht*, of ook elders, bijlangs de *Hunse*, hun bestaan van den turfhandel hebbende, dezen aanleg met leede oogen zullen hebben aangezien, en dat aan dezen staat van zaken de geschillen, in de tegenwoordige uitspraak vermeld, zijn toe te schrijven. Waarschijnlijk is dus dit Kanaal de *Growe* of *Groeve*, bij *Zuidlaren* te zoeken. De Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 87, brengt deze uitspraak tot geschillen over afwateringen in het, thans aldus genoemde, *Westerkwartier*, doch buiten twijfel te onregte, zoo als uit den geheelen inhoud van dezen brief, de namen en betrekkingen der Zegelaars, en mede uit eene nadere uitspraak van den jare 1364, omtrent dit zelfde onderwerp gevallen, en welke vervolgens zal worden opgegeven, is af te leiden.

(*b*) *Laici*, *Conversi*; zie over dezelve MATTH., *de Nobil.*, *Lib.* 2., *cap.* 2., *p.* 166 en volgende. Zij zijn ons in de vorige stukken reeds meermalen voorgekomen. SNELGERUS *de Skiramere*, of, zoo als MENCO deze plaats noemt, *Skiramere* (*Scharmer*), was bijzonder bekend in de geschiedenissen van die tijden, MATTH. *Anal.*, II. D., *pag.* 168, 183, 199.

Abbatem et *Conventum de ſancto Bernardo* in *Adawerth* ex parte una, et Homines de *Osterwalda* (*c*) et *Gha* (*d*) ex parte altera, de Dammone, qui *Slachte* vulgariter appellatur, facto ab hominibus predictis, videlicet de *Osterwalda* et *Gha*, in foſſato, quod *Growe* communiter dicitur, pro reſtrictione ſeu obſtructione aque meatus per predictum foſſatum decurrentis, ad hoc pleno aſſenſu utriusque partis accedente, ipſoque aſſenſu ſeu Compromiſſionis arbitrio pena centum marcarum Sterlingorum legitime vallato, Compromiſſionis formam ordinavimus perpetuo obſervandam, conditionibus hiis annexis; videlicet, quod ſi prefati homines de *Osterwald* et *Gha* aggerem ſeu obſtructionem aque, que vulgo *Sidwendene* dicitur, de loco, qui dicitur *Geraldiswere* (*e*), facere decreverint, et ipſa aque obſtructio, ſeu agger predictus, concurrente aſſenſu eorum, qui habitant ex altera parte *Geraldiswere*, in parte videlicet meridionali, potuerit ſtabiliri, Abbas et Conventus de *Adawerth* ſupradictum *Were* custodiant et obſervent, ſicut hactenus ſervaſſe digno-

(*c*) Men moet hoogstwaarſchijnlijk door *Osterwalda* verſtaan de, ten Oosten of Noord-Oosten van de *Hunſe* gelegene, landen van *Fivelingo*, van ouds onder den naam van *Silvae australes*, en, in latere tijden, onder dien van *Duirswold* en de *Woldſtreek* bekend; zie ALTING, *Not. Germ. Inf.*, II. D., voce *Silvae australes*. *Oostwold*, thans onder *Siddeburen* behoorende, komt nog in het MS. Register der karspelen en grastallen van Groningerland, in den jare 1555 opgemaakt, voor, onder den naam van *Oesterwolt*.

(*d*) *Gha* of *Gho* is waarſchijnlijk alleen het Zuidelijke en Zuid-Oostelijke gedeelte van het, thans zoogenoemde, *Gorecht*.

(*e*) Miſschien zijn, door dezen dijk, de *Sidwendene*, en *Geraldiswere*, de thans zoogenoemde *Grouwe dijk*, en het dorp *Garrelsweer* te verſtaan; doch ik durf in dezen niets met zekerheid bepalen.

noſcuntur; et quicquid de cetero eidem Conventui, videlicet postquam iam dictus agger ſeu aque obſtructio fuerit pacifice ſtabilita, exigerit iuſtitia obſervandum, ordinavimus, Abbas ac Conventus ſupradictus firmiter obſervabunt. Adiecimus etiam quod homines ſepefati de *Osterwald* et *Gha* illud *Slachte* ſive *Damme* ſupradictum habeant ad ſue libitum voluntatis. Predicti quoque Abbas et Conventus de *Adawerth* paludem ſuam in *Everdeswald* (*f*) et omnem hereditatem ſuam ibidem iacentem ad uſus ſuos libere convertant, prout noverint ſibi melius expedire, ita ut in fodiendis cespitibus in predicta palude, vel in colendis agris prolongandaque hereditate ipſa, atque dilatanda, ab hominibus iam nominatis non debeant ullatenus impediri. Quinquaginta et duas virgas prefatus Conventus in hereditatis latitudine habuit in *Everdes-Walda* tempore quo fecimus finem istum. Deinceps autem, ſi dilataverit eandem hereditatem, dabit exactionem, que in vulgo *Schot* dicitur, ſecundum quod de ſua hereditate, ante nostram preſentem ordinationem adepta, hactenus dediſſe cognoſcitur, omnibus aliis exactionibus pretermisſis. Inſuper, ſi dicti homines de *Osterwalda* et *Gha* dixerunt dampnum ſibi factum in reſtrictionibus, quas fecerunt in fosſato, quod *Growe* ſupra nominavimus, a perſonis ſupra dicti Conventus de *Adawerth*, et Conventus idem hoc negaverit, fratresque dicti Conventus, dictante ipſorum conſcientia, facere noluerunt, ſeptem Advocatorum ſuorum iuramentis legitime ſe expurgent.

(*f*) Dit dorp of gehucht ſchijnt in het *Gorecht*, in de nabijheid van het *Zuidlaarder-Meer*, gelegen te hebben; zie den, zoo even aangehaalden, brief van 1264, en den brief van den 21 Januarij 1332, in deze verzameling.

gent. Preterea quatuor paria literarum presentis tenoris fecimus, quarum unam dedimus *Conventui* de *Adawerth*, aliam hominibus de *Osterwalda*, tertiam Domino *Snelgero*, layco de *Skiramere*, quartam vero nos E., *Prefectus in Groningen*, retinemus in huius facti memoriam futurorum. Predictarum quoque literarum quilibet sex sigillis, videlicet, nostro sigillo, nos E. *Prefectus*, et *Civitatis Groninge*, *Terre Hunesgonie*, *Terre Fywelgonie*, *Terre Threntie* et *Abbatis de sancto Bernardo in Adawerth* fecimus insigniri. Actum et datum in *Groninge*, anno Domini Millesimo Ducentesimo Octuagesimo quinto, Dominica qua cantatur *Misericordia*, Dominis presentibus ELTATO GEYKINGA (*g*), IVONE et EYLWARDO, fratribus de *Franchem* (*h*) in *Hunesgonia*, ARNOLDO et IOHANNE, fratribus de *Suthlare*, ENEKONE (*i*) et SWEGERO, fratribus dictis *Helmerchiaman*, aliisque quam pluribus fide dignis.

Naar den oorspronkelijken brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, C. I, N°. 4 (*k*). Men vindt denzelven mede, offchoon minder naauwkeurig, in het MS. prothocol der Fundatiebrieven van het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*.

XXIV.

(*g*) Zie denzelven mede op het jaar 1283 bij EMMIUS, *Rer. Fris.*, *Lib.* 12, *p.* 178.

(*h*) Ik versta, door *Franchem in Hunesgonia*, het dorp *Fransum*, in het landschap *Middach*, welk landschap thans tot het Westerkwartier behoort, maar bevorens onder *Hunsingo* gerekend werd; HALSEMA, ter aangeh. plaats, bl. 20. Het Convent *Adewerd* lag mede in *Middach*.

(*i*) Misschien was deze dezelfde met ENEKO HELMERCHINGA, in den, zoo even aangehaalden, brief van 1264 voorkomende. De schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 188, plaatst deze broeders HELMERCHIAMAN te *Helpen*.

(*k*) Van buiten op den originelen brief staat, met eene zeer oude hand, geschreven: „*Crepeswold.*" Op eene andere

XXIV.

Altoosdurend *verbond van vrede en wederzijdsche zekerheid in den koophandel, en in de onderlinge verkeering tusschen die van* Menterewolde *en de Stad* Groningen, *behelzende tevens derzelver verordeningen op de regtspleging te dezen opzigte* (*a*).

Den 17 Augustus 1287.

In nomine Domini Amen. Anno eiusdem M.CC. Octogesimo septimo, octava Laurentii, Federa ac pacta pacis perpetue inter *nobiles homines* de *Men-*

plaats „tusschen *Adewert*, *Go*". En op eene derde, met eene latere hand: „Verdrag tusschen den Abt van *Adewaert* „en die van *Osterwalda* en *Gha*, belangende den dijk bij „die *Grouwe*, a° 1285, geallegeert en betrokken in de „Compromissaire uitspraak der Hren Borgemeesteren in *Gro-* „*ningen*, de a°. 1364, N°. 4" Het zegel van EGBERTUS, aan den oorspronkelijken brief hangende, is driekantig, en het wapen versleten, doch het randschrift: „SIGIL- „LUM EGBERTI PREFECTI IN GRONINGE" zeer leesbaar. EMMIUS gewaagt van deze Uitspraak, *l. c.*

(*a*) EMMIUS maakt van dit verbond, als mede van het verbond van den jare 1283, met die van *Mentene* ingegaan, hierboven Num. XXII. opgegeven, gewag, *l. c.*, *pag.* 177 en 179. Hij stelt deze laatste plaats in *Fivelingo*, en houdt het, gelijk mede, op zijn voetspoor, de Heer A. J. DE SITTER, *Regist.*, bl. 14, en de schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 86, daarvoor, dat *Menterewolde* en *Mentene* eene en dezelfde plaats of landstreek zijn, beschouwende tevens dit verbond van 1287, als eene vernieuwing van het vorige van 1283. Dan dit een en ander, waarvoor ook geen het minste bewijs wordt aangevoerd, schijnt mij niet buiten bedenking, en misschien bij deze, zeer voortreffelijke, schrijvers ontstaan te zijn,

t

Menterewolde ex una parte, et *cives* de *Groninge* ex parte altera, de consilio consulum nec non discretorum ex utraque parte, fide media sunt ordinata, sub hac forma, quod quivis res suas venales vendat et credat talibus, a quibus speret,

uit de onbekendheid van dit *Mentene* in andere oude gedenkstukken. Ik merk alleen aan, dat de oorspronkelijke stukken van deze beide verbonden zeer leesbaar de opgegevene namen bevatten.

Menterasilva en *Menterawalda* zijn bij EMO en MENCO zeer bekend; zie MATTH., *l c.*, *pag.* 80, 187, 198, enz.: van 's gelijken *Menterne*, en zulks als eene landstreek, van *Menterawalda* onderscheiden, *l. c.*, *pag.* 65, 90, 154, 190, enz.

Het schijnt genoegzaam zeker te zijn, dat, door *Menterewolde*, moet verstaan worden een dorp of eene landstreek, in latere tijden, door den *Dullard* verzwolgen; ALTING, *l. c.*, voce *Menterawalda*; *Tegenw. St. v. Stad en Lande*, II. D., bl. 226 en 235; *Oudh. en gest. v. Groningen*, bl. 223 en 467; en dat, door *Menterne* en de *Menternenses*, moeten verstaan worden *Termunten*, het klooster aldaar, en diens ommestreken; ALTING, *l. c.*, voce *Menterna*, *Menternenses*; en de andere gemelde schrijvers.

Van deze beide plaatsen of landstreken, tot het Oldambt behoorende, was, zoo men de oorspronkelijke spelling, van welke er geene reden is in dezen af te gaan, behoudt, onderscheiden het dorp of de landstreek *Mentene*. Misschien heeft men, door dit laatste, *Muntendam* te verstaan, eene plaats, klaarblijkelijk, met *Menterne*, *Menterewolde*, en *Munte*, van eenen gelijken naamsoorsprong; zie WESTENDORP, *Oudheidk. tijdschrift*, I. St., bl. 15 en 16, welke meent, dat het riviertje, hetwelk thans het *Termunter* Zijldiep uitmaakt, voortijds *Munte* of *Mente* geheeten hebbe, en dat al deze plaatsen daarvan derzelver namen zouden ontleend hebben. Dit riviertje had van ouds deszelfs oorsprong in de *Muntendammer* hooge Veenen, volgens den schrijver van den *Tegenw. St. v. St. en L.*, II. D., bl. 227, welke laatste echter ter aang. pl., bl. 223, omtrent *Muntendam*, zoo als de schrijver *der Oudh. en gest. v. Gron.*, bl 466, met betrekking tot *Termunten*, wat derzelver naamsoorsprong betreft, andere gissingen bijbrengt. *Muntendam*, in het Oldambt, op de grenzen van het *Goregt* gelegen, offschoon thans, door den aan-

ret, se sua certo tempore recepturum, quia neminem ratione sue pecunie non solute captivando, spoliando, seu alias infestando, molestare debebit, dummodo iusticiam possit habere subscriptam; de singulis enim solidis, usque ad dimidiam marcam, singula iuramenta prestabuntur; de dimidia marca et ultra, usque ad marcam, sex iuramenta; de marca duodecim iuramenta et nichil amplius, quantacunque etiam summa debitorum excreverit; si vero aliquis fuerit spoliatus hinc inde, quod plene constiterit iudicibus, in quorum districtu contigerit, iudices lesum iuvabunt ad sua rehabendum secundum rei veritatem, et pro emenda marca Sterlingorum leso a lesoribus persolvetur, et similiter iudices marcam Sterlingorum pro pace recipient violata; si vero de spolio iudicibus non constiterit, infamatus se manu duodecima expurgabit; si autem quispiam fu-

leg der Stads Koloniën, en het vergraven der Veenen, geheel van gedaante veranderd, was, in vroegere tijden, eene meer aanzienlijke plaats, en komt reeds voor in de overeenkomst van de Oldambster en Reiderlandsche Hovelingen van den jare 1391. Men zie voorts EMMIUS, *l. c. ad a.* 1411, 1435, enz. De oude kapel, welke daar plagt te staan, is nog op de kaart dezer Provincie van COENDERS te zien. Bijlangs dezelve liep, naar ik meen, de, bevorens meer bekende, weg, komende uit *Fivelingo*, en zich uitstrekkende naar het klooster *Ter Apel*, en van daar in het *Munsterfche*.

Of er voorts eenige grond is voor de stelling, dat dit *Mentene*, of eenige andere der genoemde plaatsen, tot *Fivelingo* zoude kunnen behoord hebben, is mij onbekend; doch ik kan mij dit niet voorstellen, daar de Werummer Kronijkschrijvers, welke al zeer naauwkeurig zijn omtrent alles, wat *Fivelingo* betreft, van zoodanige plaatsen, in dat landschap liggende, geene melding maken. Men vindt wel aangeteekend (HALSEMA, t. a. pl., bl. 454), dat een gedeelte van het *Klei-Oldambt* onder de *Proosdij van Farmsum* zoude behoord hebben, doch dit betrof alleen de geestelijke jurisdictie.

fuerit captivatus, iudices, in quorum districtu contigerit, ipsum captivum quitum facient et solutum, et captivator captivo pro emenda marcam Sterlingorum et iudicibus persolvet similiter marcam unam. Ut igitur hec ordinatio robur obtineat firmitatis, sigillo utriusque partis est presens pagina communita.

Uit den oorspronkelijken brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, E. 3, N°. 3.

XXV.

Verbond *van onderlinge verdediging en bescherming tegen allen, buiten- en binnenlandschen, geweldddadigen aanval, tusschen de Stad* Groningen *en den* Kastelein *van* Koevorden, *mitsgaders het Landschap* Drenthe (*a*).

Den 24 Junij 1291.

Universis presens scriptum inspecturis. *Iusticiarii* et *Consules* ac *commune* de *Groninghe*, *Castellanus* de *Covardia*, *commune* terre *Threnthie* salutem in Domino sempiternam. Ad notitiam singulorum volumus pervenire, quod nos, de consilio

(*a*) Keizer RUDOLPH had, in 1290, aan REYNOUD, Graaf van *Gelder*, onder zekere voorwaarden, opgedragen het geheele *Vriesland*, onder het Keizerrijk behoorende, met uitzondering van dat gedeelte, dat reeds onder den Graaf van *Holland* was. Zie EMMIUS, *l. c. ad a.* 1290, en den Brief zelven in het *Chart. van Vriesl.*, I. D., bl. 123, benevens de, aldaar aangehaalde, schrijvers. Misschien heeft dit tot de tegenwoordige verbindtenis aanleiding gegeven, daar *Groningen* en *Drenthe*, bij den aanval dezer *Vriesche* landen, aan den eersten aanstoot waren blootgesteld, en zij zich dus, als een *Clipeus defensionis*, gelijk deze brief luidt, moesten beschouwen.

lio virorum prudentium et cum bona deliberatione, inter nos iuravimus ordinare et fidei interpositione firmavimus, ut si quando aliqua persona in potestate constituta, vel communitas aliqua alicuius provincie vel dyocesis terram *Threnthie* per vim armatam minus iuste perturbare aut infestare voluerit, seu aliqua persona in terra *Threnthie* manens se opponere volens communitati terre predicte, contra iustitiam et contra rationabiles consuetudines ipsorum, hactenus pacifice observatas, et hoc sit notorium et manifestum quod huiusmodi vis ipsis inferatur, Nos de *Groninghe* prefate *communitati* terre *Threnthie*, defensionis clipeo, ad propulsandam vim huiusmodi et iniuriam, assistemus, nostris in hac causa expensis faciendis et eorum periculo, ita videlicet quicquid dampni personis et rebus in hac causa sustinuimus, quod terra *Threnthie* nos reddat ex hoc indempnes. Si vero aliqua persona in potestate constituta vel communitas aliqua alicuius Provincie vel Dyocesis, prout superius est expressum, *Civitatem Groninghensem* per vim armatam minus iuste perturbare aut infestare voluerit, seu aliqua persona, infra muros civitatis predicte aut extra muros manens, se volens opponere *consulibus* et *communitati Groningensium* contra iustitiam et contra rationabiles consuetudines et libertates ipsorum hactenus pacifice observatas, Nos *Castellanus Covordie*, et *commune* terra *Threnthie* dictis *iusticiariis* et *communitati* de *Groninghe*, defensionis clipeo, ad propulsandam vim huiusmodi et iniuriam, nostris in hac causa expensis faciendis et eorum periculo, assistemus, ita videlicet quicquid dampni personis et rebus in hac causa sustinuimus, quod ipsi de *Groninghe* nos reddant ex hoc indempnes. In cuius rei testimo-

monium presentem paginam nostris sigillis fecimus communiri. Actum et datum anno Domini M.CC. Nonagesimo primo, die nativitatis beati Iohannis Baptiste.

De principale dezes was op Francijn geschreven, en met twee uithangende zegulen in groenen wasse bekragtigd, waarmede deze, gecollationeerd, is gelijkluidende bevonden den 27 Maart 1675.

(geteek.)

W. WICHERS,
Secret.

Uit de Archiven der Stad *Groningen*.

XXVI.

Oude vertaling van de Wetten en Verordeningen voor de nieuws ingedijkte landen op 't Zand, *ten overstaan van* FOLKERD, *Abt van* Wittewierum, *tot stand gebragt* (*a*).

Den 9 Junij 1295.

Wy *Gemeente* van den Karspelen up ten *Sande*, ende al die gene, die landen hebben, de in bedyo-

(*a*) De Heer VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 524, maakt mede gewag van deze oude wetten. Volgens denzelven, en volgens MENC. *Contin.*, bij MATTH., *l. c.*, *pag.* 193, was FOLKERD, omtrent dien tijd, Abt van dat klooster, bevorens *Werum*, en, in latere tijden, meestal *Wierum* en *Wittewierum* genoemd, welks stichting, benevens de geschiedenissen van het grootste gedeelte der dertiende eeuw, met betrekking tot de *Ommelanden* en de naburige Gewesten, in de meer-

ma-

dycket sinnen, myt den rechteren, die nu gekoren sinnen ende in tokomende tyden sollen wesen van al sulcken landen vorscr., doen kundt ende openbaer, allen gueden Cristen menschen, dat Wy in tegenwoerdicheit des eerweerdigen Heren, Heer *Folkerde* Abbet toe *Wittewerum*, hebben tracteert ende verdragen eendrachtlyken, van summige sunderlinge articulen, die dagelycx gescheen ende beteringe behoeven, ende willen dat de Richters, die mytter tyt worden gekoren, sollen hoere sententien ende domen geven, na manieren als hyr na gescreven staet, ende willen ock, datse gene sententien off domen sollen anders geven, in genen articulen hyr na beschreven, dan na dat gesette desses breves. Ten eersten, dat die Richters sollen rechten al dat daer geclaget wort, van twydracht die ryset ofte vallet totten Dycken. Item al die gene die ander lude schade doen by nachte off by dage in oeren koeren, offte gras upeten. Item die die Swetten, tusschen landen gesettet, versetten ofte vervalschen. Item die palen unrechtfeerdelycken versetten, die gesettet sinnen tot schey-

malen aangehaalde kronijk, door den Heer MATTHAEUS uitgegeven, zijn geboekt. Men zie over hetzelve den *Tegenw. St. v. Stad en Lande*, II. D., bl. 373.

De overoude bedijkingen van het *Zand*, *Sonde* of *Soude*, zoo als deze plaats van ouds genaamd werd, zijn in deze kronijk, niet onbekend. Reeds in 1257 was een, aldaar nieuws gelegde, dijk doorgebroken, doch eenige jaren daarna weder hersteld; MATTH., *l. c.*, *pag.* 157, 167 *et seq.* 186. Het schijnt, dat, lang bevorens, als een gevolg van veelvuldige veranderingen en overstroomingen, de rivier *de Fivel*, welke voorheen tot aan *Wester-Emden* toe had geloopen, aldaar was toegeslijkt, *l. c.*, *pag.* 133, en dat er, in die landstreek, een zeer aanmerkelijke waterboezem bestond, welke allengskens voor bedijkingen, en het aanleggen van kanalen van uitwatering, was vatbaar geworden.

ſcheydinge der landen. Item al die gene, die qualycken off onrechtlycken die Swetten up ploeget, in desſen vorſcreven lande gelegen. Item al ſoe vake, als ſe warff holden van Dyckes wegen toe hope, ofte verdragen gemeenlycken um arbeyt to doene, die geſchien um profyt ende nutticheit der vorſcreven landen totten Dycken, diewelcke mytter tyt geordineert worden, ende wat op ten dage geſchut, van den morgen totten avent, dat men corrigeren ſal alſoe veer als die ſes principale leeden niet gewondet en worden off dootſlachten geſchien, ſollen die Richters dat richten. Item niemant en moegen appelleren, ofte beroepinge doen van alle die articulen, die in desſen breeff geſchreven ſinnen; Ende weer dat ſake, dat emants uth vermetenheit hyr van berepe, de ſal de Richteren ſunder genade breken tyn ſchill. ſterlinges. Item ofter iemant palen uptoge, die geſettet ſinnen tusſchen landen ende Dycken tot ſcheydinge, und daer Clage van komet voer den Richteren, ende die gene, die dat angetegen wort, dat verſaket, die ſal ſick entſchuldigen met twe egenarveden, dat he geen ſchult en heft. Item die Acker off dat lant ſal by der arffnisſe blyven; ende ſoe wel dat arffnisſe kopet, die ſal ook holden de dycken de daer up vallen; Ende is dat ſake, dat die dat arffnisſe heft gekoft ſecht, dat he den Dyck nyt mede heft gekoft, ſoe ſal die Richter den genen, de dat arffnisſe hevet verkoft, dat myt rechte gebieden, dat to zweren myt twaalf egenarffdetugen, dat he dat arffnisſe myt der Dyck heft verkoft, ende dan ſal hy vry weſen van den Dycken; ende kan he dat nyet doen, ſoe ſal die koper des arffnisſe vry weſen van den Dycken. Item ofter een Meyer landt hadde in die hure in desſe vorſcr. lande gelegen,

 die

die sal dat myt vreden bruken ter tyt toe dattet hem verboden wort myt rechte, in iegenwoordicheit twyer Richteren; welcke verbiedinge sal gescheen umtrent unser lever vrouwen Lichtmissendage, anders en ist van gener weerden. Item alle die gene, die Meyers hebben in dessen vorscr. landen, die sal daer voor boeten, voor alle warck ende misdaet daer se in vervallen, ten sy sake dat de Meyers daer selve moegen vul voer doen myt oer egen guedt. Item soe wel in dessen vorscr. articulen wort gevonden dat he gebroken heft off misdaen, die sal gheven den Richteren dre schellingen voer broke, ende ock den genen, de he unrecht gedaen hevet. Item al sulke broke sollen gheven de desse Richteren geboden versmaden, dat is we dome, ende wilkoer in dessen vorscr. articulen niet gehoorsam wesen, sonder recht ofte verdriet. Up dat dan die dingen mytter tyt nyet solden vergeten worden, soe hebben wy desse tegenwoordige articulen in dessen breeff laten setten, en hebben tot merer vestenisse laten besegelen mytten vorscr. Abtes segell, ende willen dat desse breeff sal blyven to *Wittewerum* by den Abt, tot welken wy moegen toevlucht hebben, ofter in enigen tyden twyst off schelinge van desse vorscr. articulen tusschen uns daervan reese. Datum upt *Sandt* in den Jaer dusent twehundert XCV, up sunte Primi et Ffeliciani Martirum.

Uit eene MS. verzameling van oude stukken in eenen bruinen band in folio, ter Secretarie van de *Ommelanden* berustende; vergeleken met andere HSS.

XXVII.

XXVII.

Brief *van* WILLEM DEN II., *Bisſchop van* Utrecht, *bij welken aan die van* Groningen, *overal in deszelfs landen, veiligheid en zekerheid wordt toegezegd* (*a*).

Den 15 *April* 1298.

NOS WILLELMUS, Dei gratia Epiſcopus *Traiectenſis*, notum facimus univerſis, ad quos preſentes littere pervenerint, quod nos dilectos nobis in Christo omnes et ſingulos *Burgenſes nostros* de *Groningen*, cum omnibus bonis eorundem, recepimus et in hiis ſcriptis recipimus, ſub nostro firmo conductu et protectione, per totam terram nostram et diſtrictus eundo, morando, ac libere cum bonis ſuis et rebus recedendo, prout eisdem melius videbitur expedire. Vobis univerſis et ſingulis, ſcultetis, iudicibus et officiariis nostris, mandamus, diſtricte precipiendo, vos in Domino exhortantes, ſi dictos *Burgenſes nostros* vel eorum † contigerit aliquem † in nostre terre confinibus, cum bonis ſuis arreſtari ſeu detineri minus iuste, quod ab huiusmodi arreſtatione ſeu detentione quitos ſeu quitum ſine dampno abire cum effectu procuretis, nos-

(*) Men vindt dezen Brief gemeld in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 88, alwaar nogtans de verkeerde opgave van diens inhoud in het Register der Stads Archiven, „*Salvus conductus Wilhelmi Ultraj. Epiſcopi per Groninganos.*" aanleiding heeft gegeven tot eene misvatting, dat deze Brief een vrijgeleide der *Groningers* voor den Bisſchop van *Utrecht*, tot eene zekere reis, zoude behelzen.

nostrarum presentium testimonio litterarum, nostro sigillo pendente sigillatarum. Datum anno Domini M.CC. nonagesimo octavo, feria tertia proxima post octavas pasche. — Illius vocabuli *contigerit* superscriptionem approbamus, datum ut supra.

Naar den oorspronkelijken brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 1., N°. 13.

XXVIII.

Lijst *van beurten tot het bekleeden van het Regterambt in den Regtstoel van* Warffum *en de* Breede, *door de bezitters van zekere gronden of heerden lands aldaar.*

Omtrent den 1 *Mei* 1300.

ONNINGAMANNI.
LUE op de *Brede*.
DINCINGAMANNI.
REINERUS de *Oosterhuis*.
WALFRIDUS VERHIDEKEMA.
HOYCKINGA.
WABBEKUMMA.
LUE op de *Brede*.
WYBBE HAYMA.
REINERUS et ASINGA, fratres.
WALFRIDUS VERHIDEKEMA.
LUE op de *Brede*.
HESSELMA op de *Brede*.
REINERUS de *Oosterhuis*.
DINCINGAMANNI.
ASINGA HOYCKINGA.
WALFRIDUS VERHIDEKEMA.
LUE op de *Brede*.
ONNINGAMANNI.
REINERUS et ASINGA, fratres.

OBE-

OBECUMMANNI.
LUE op de *Brede.*
WALFRIDUS VERHIDEKEMA.
REINERUS de *Oosterhuis.*
WABBEKUMMA.
ASINGA HOYCKINGA.
WYBBE HAYMA.
LUE op de *Brede.*
WALFRIDUS VERHIDEKEMA.
REINERUS et ASINGA, fratres.
ASSEMA Heert in Villa.
LUE op de *Brede.*
DINCINGAMANNI.
REINERUS de *Oosterhuis.*
WALFRIDUS VERHIDEKEMA.
ASINGA HOYCKINGA.

Hier nae van boven aen wederom te beginnen.

Anno Domini M.CCC. circa festum Philippi et Iacobi facta est divisio haec secularis, vulgariter *Redgerecht*, in domo dotali Ecclesie in *Warphum* (*a*).

Uit het MS. oud *Klaauwboek* van *Redger-* en *Overregten* van wijlen den Heer Secretaris JOHAN TJASSENS.

XXIX.

(*a*) Naar de volgorde van deze lijst, bekleedde ieder van de zes en dertig landeigenaren, op dezelve vermeld, het Regterambt of Consulatus, gedurende den tijd van een jaar, en, na ommekomst van ieder zes en dertig jaren, werd dezelfde volgorde, van boven af aan, weder begonnen, en aldus afgeloopen. Ik breng dit stuk slechts bij, als een voorbeeld, en als het oudste, hetwelk mij, te dezen opzigte, is voorgekomen; doch acht het onnoodig, om het zeer groot aantal van soortgelijke Registers, met betrekking tot andere Jurisdictiën in de *Ommelanden*, in dit *Klaauwboek* of elders voorkomende, gewoonlijk *Klaauwregisters* genoemd, in het vervolg plaats te geven, daar zulks dit werk te zeer zoude doen

XXIX.

Uitspraak *van, ter wederzijde gekozene, dedigslieden in het geschil, tusschen eenige Ingezetenen van* Garmerwolde, *ter eener, en het* Convent *van* Bure *of* Ten Boer, *met eenige Ingezetenen aldaar, benevens van* Hemerwolde, *enz., ter andere zijde, over het maken en onderhouden van den Dijk, de* Burgwal *genaamd; ten verzoeke van de* Athemannen *of Regteren van de* Acht Zijlvesten, *door de zegelen der Abten van* Wittewierum *en* Ten Boer, *en dat van het landschap* Fivelingo *bevestigd.*

1301.

Universis presentia visuris *A.*, Dei pacientia Abbas de *Bure* (*a*), GAYKO, dictus GAYKINGA, BEICO, dictus LIUDERAMENA, ceterique Iudices, dicti *Athaman* de *After-Silfestenge* (*b*), salutem cum noticia sempiterna. Quia ad removenda scan-

doen uitdijen. Men zie omtrent dit onderwerp de, meer aangehaalde, zeer uitgewerkte verhandeling van den Heer VAN HALSEMA, bl. 330, en volg.

Achter elken naam, in het bovenstaande stuk, volgen die van derzelver opvolgeren. Zoo volgt, bij voorbeeld, achter den eersten ONNINGAMANNI, verder in dit Register, *'t Clooster toe Warfum*, nu EUSUM; dan ik heb geoordeeld deze namen, als er in latere tijden bijgevoegd, hier te moeten weglaten.

(*a*) Men zie over het klooster *de Bure* of *Ten Boer* den *Tegenw. Staat v. Stad en Lande*, II. D., bl. 345.

(*b*) *Athaman* was de naam dezer *Judices* of Zijlregteren. HALSEMA, t. a. p., bl. 514 en volg. De *After-Silfestenge*, *Octo Sylvestiae*, of *Acht Zijlvesten*, onder welke benamingen dezelve mede voorkomen, waren zeer oude inrigtingen voor den Waterstaat der landen, naar het mij toeschijnt, van het *Ooster-* en *Wester-Stads-Hamrik*, *Drentherwolde* en het

ſcandala et ad tollendas controverſias non absque ratione in conſuetudinem venit, ut ea, que apud modernos aguntur, ſcripturarum testimonio propter labilitatem mentium annotare. Hinc est, quod cum inter DUIRARDUM POPENGA et RICHARDUM RIZERDA, et eorum complices, *Cives* de *Gedmerawalda* (c), ex parte una, et *Conventum* de *Bure*, et ERNESTUM, ALDULFUM, EPPONEM, *Cives* ibidem, et *Allodium* de *Werum*, dictum *Rhoggenamunekan*, et TAMMONEM SASPERGAMONNA et DODONEM RHIDDERINGA et *Cives* de *Hemthrawalda* (d) ex altera, pro reparatione cuiusdam aggeris dicti *Burgwal*, inter terminos *Poptahalge* et *Sidewendene* de *Bure* ſiti, ſuborta fuisſet coram nobis materia questionis, parte de *Gedmerawalda* dicente, quod propter nimiam aque habundantiam a partibus ſuperioribus deſcendentis, conventum et allodium ac cives prenotatos ad latitudinem et altitudinem aggeris debere auxilium expenſis et laboribus administrare; par-

het *Coregt*, en misſchien van andere. De *Burgwal* of dijk, in deze Uitſpraak gemeld, ſtond, naar het ſchijnt, onder het opzigt van deze *Iudices*, voor welke dus ook het verſchil over diens verhooging en verzwaring het eerst gebragt was. Deze dijk, of althans dat gedeelte, waarover diestijdes geſchil was, ſchijnt echter alleen tot *Fivelingo* behoord te hebben. Men zie, over den *Burg* en *Burgwal*, den Brief hier boven, N°. XVIII, en de aanteekening aldaar, bl. 39.

(c) *Gedmerawalda* wordt in MENC. *Cont.*, *pag.* 198, *Germorwolt*, en, *pag.* 202, *Germerwalda* genaamd, en is buiten twijfel dezelfde plaats, welke thans *Garmerwolde* heet. EPPO STITHENGA de *Germerwalda*, welke onder de dedigslieden in dezen Brief voorkomt, wordt aldaar, ter laatst aangehaalde plaats, en *pag.* 206, mede gemeld. Zie voorts ALTING, *l. c.*, *pag.* 69.

(d) Door *Hemthrawalda* moet, naar ik meen, het gehucht *Hemerwolae*, bij *Ten Boer* liggende, verſtaan worden.

parte *Conventus* et *Civium* de *Bure* et *Allodii* predicti et *Civium* de *Hemthrawalda* contra dicente, hanc actionem esse frivolam, ac a ratione penitus alienam, cum nec ipsi et sui antecessores unquam ad huiusmodi labores et expensas fuerint requisiti, et dici potius debeat corruptela quam affirmatio veritatis. Ob hanc causam sopiendam et terminandam, EPPO STITHENGA, MENOLPHUS FROWENGA, LIUDO GAIKINGA, LIUDOLPHUS LIUDELINGA, per modum compromissionis, de consensu utriusque partis, taliter ordinaverunt, ita quod *Cives* de *Gedmerawalda* cum viginti quatuor personis ydoneis iurarent, ut aggerem communiter primo anno repararent, ac deinceps *Conventus* et *Cives* de *Bure* et *Allodium* prefatum ac *Cives* de *Hemthrawalda* in perpetuum ab hac actione liberi permaneant et eliminati. In cuius facti testimonium, de *Werum*, de *Bure* ac *communitatis terre Fivelgonie* sigillis fecimus communiri. Actum anno Domini M.CCC. primo, termini nostri viris discretis pluribus presentibus et honestis.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven van het *Zijlvest der drie Delfzijlen* berustende (*e*).

(*e*) Buiten op den oorspronkelijken Brief staat, met eene zeer oude hand, geschreven: „de reparatione aggeris, dicti „*Burchwalle*, inter *Popta halga* et *Sidwendena de Bure*, ubi „interest nostrum *Allodium*.... *Rogghen voerwerk*", en op eene andere plaats: „van den *Burch* bij *Germerwold*".

XXX.

XXX.

Verzegelde *verklaring van* TADECO, *Cureet van* Uithuizen, *en* EILWARDUS *in* Duirdisma, *nopens vast goed, bij overlijden, geschonken aan de onwettig geborene kinderen van het geslagt* Duirdisma.

1301.

Cognoverint universi ad quos presentes littere pervenerint, quod DEYCO DUIRDISMA de *Ushusum* (*a*) in extremitate vite sue talem donationem

(*a*) *Uithuizen*, zijnde een der oudste en aanzienlijkste dorpen van *Hunsingo*. Men vindt van hetzelve bij de *Werummer* Kronijkschrijvers op het jaar 1231, en volgende, meermalen gewag gemaakt; MATTHAEUS, *l. c*, *pag.* 90 *et seq.* 98. 154. 193. et 196; de Heer ALTING, *l. c.*, *pag.* 194, en anderen meenen, dat dit dorp, benevens *Usquert*, in die tijden, tot *Fivelingo* zoude hebben behoord, en beroepen zich, tot dat einde, op de boven aangehaalde plaatsen. Doch dit verdient een nader en breder onderzoek, dan mijn bestek thans kan toelaten. Ik wil echter, ter voorkoming van alle verwarring, welke, uit dit vermoeden, met betrekking tot den ouden staat dezer Landschappen, zoude kunnen ontstaan, en ter opheldering van een belangrijk voorval in onze oude geschiedenis, hetwelk daartoe aanleiding schijnt gegeven te hebben, het volgende aanteekenen. Er was, zegt EMO, t. a. p., bl. 90, omtrent het jaar 1231, een oorlog ontstaan, tusschen die van *Eenrum* en *Uithuizen*, waardoor men, mijnes erachtens, niet zoo zeer deze beide dorpen te verstaan hebbe, dan wel voorname bezitters van landen, destijds aan de Zee of het Wat gelegen, die in deze dorpen woonden. De twist liep over het regt op zekere aangewassene landen, of liever over een vonnis van de Regters van den *Upstalboom*, bij hetwelk deze aanwas aan die van *Uithuizen* was toegekend, doch welk vonnis die van *Eenrum* hadden geweigerd te gehoorzamen. Het Landschap *Fivelingo* vereenigde zich met deze *Upstalboomsche* regteren, om het gewijsde tegen die van *Eenrum* gewa-

nem fecit pueris illegitime natis de domo DUIRDISMA, videlicet quod HIDDO habebit aream iux-

penderhand kragt te doen hebben. *Uithuizen*, en, naar het schijnt, ook *Usquert*, met hetzelve verbonden, of, met die van *Uithuizen*, in dezen aanwas deel hebbende, trokken natuurlijk eene lijn met die van *Fivelingo*, als hunne verdedigers; en de verwijdering rees tot die hoogte, dat de overige gedeelten van *Hunsingo*, *Groningen* en de andere Landschappen, thans deze Provincie uitmakende, met meer andere, in deze onlusten, welke zeer lange jaren hebben geduurd, deel namen. MENCO, t. a. p., *pag.* 154, heeft, op het jaar 1250, het vervolg van deze onlusten, en de, daarover getroffene, overeenkomst geboekt. Men kan de omstandigheden en den afloop van dezen oorlog, welke ik kortheidshalve voorbijga, bij deze schrijvers zelve inzien. Ik merk alleen aan, dat geen van beide, noch EMO, noch MENCO, offschoon somtijds van die van *Uithuizen*, in tegenstelling van de *Hunsingoërs*, melding makende, bepaaldelijk zegt, dat *Uithuizen* en *Usquert* diestijds tot *Fivelingo*, als een gedeelte van dat Landschap uitmakende, behoord hebben. Er is ook, naar het mij toeschijnt, geen genoegzame grond, om het *fossatum vetus antiquissimae discordiae*, bij EMO, *l. c.*, *pag.* 91, aldus genoemd, hetwelk die van *Eenrum* tot aan Zee toe hadden doorgetrokken, met den Heer ALTING, *l. c.*, *pag.* 59, (zie mede de kaart aldaar Nr. 9, op welke dit *fossatum vetus*, ter plaats van de aloude en nog tegenwoordige scheiding, tusschen *Hunsingo* en *Fivelingo*, gesteld wordt,) te houden voor eene grensscheiding tusschen deze beide Landschappen; althans ik vind in het verhaal van EMO niets, hetwelk tot dit denkbeeld aanleiding kan geven; integendeel is het waarschijnlijk, dat aldaar, door dit *fossatum*, een kanaal, met het onderhavige geschil in verband staande, bedoeld wordt. En uit dat oogpunt de zaak beschouwd, zoude men, misschien met meer grond, door dit *fossatum*, de *Oldeweer* kunnen verstaan, van welk kanaal de oude en nog tegenwoordige loop op de kaart van den Heer BECKERINGH is afgeteekend. Dit kanaal, hetwelk in het eerst noordelijk opstrekt, neemt, volgens deze kaart, omtrent het dorp *de Breede*, deszelfs loop in eene noordwestelijke rigting, door en langs *den Andel*, van waar hetzelve, in latere tijden, weder eene meer noordelijke, en vervolgens noordoostelijke rigting heeft aangenomen. Indien men nu, met den Heer ALTING, het daarvoor houdt, dat de aanwas,

iuxta domum *Nickama* et quinque centenaria terre ....., vulgariter dictum *uppa groda*. SIBECO habebit areas adiacentes supradicte aree HIDDONIS et quartum dimidium centenarium *appa damma* ....., HIDDECO habebit tres aggeres ....., scilicet duo centenaria iuxta domum LUDONIS ONNATISMA. Istis donationibus consensit GEROLDUS ..... et heres supradicti

BEY-

was, over welken destijds geschil was, zich achter een gedeelte van de *Marne* en *Hunsingo Oosterambt* uitstrekte, ter plaats, aldaar op de aangehaalde kaart Nr. 9 aangeteekend, en dat van de landen, tot welke de aanwas behoorde, die van *Eenrum* ten westen, en die van *Uithuizen* ten oosten van de *Oldeweer* lagen, wordt het waarschijnlijk, dat het toenmalige geschil zich bepaald heeft tot de vraag, of, door eene Rijt of een kanaal van waterontlasting, dat zich in de kwelder of het slijk opdoet, en de achterliggende landen den toegang tot den aanwas afsnijdt, tevens aan deze achterliggende landen het regt tot dezen aanwas benomen wordt. Eene vraag en staat van zaken, welke, ook in latere tijden, aanleiding tot zeer zware regtsgedingen heeft opgeleverd. De Regters van den *Upstalboom* hebben, misschien op dezen grond, die van *Eenrum*, welker landen, door den noordwestelijken loop dezer *Oldeweer*, van den aanwas werden afgesneden, tot dien aanwas ongeregtigd, en die van *Uithuizen* tot den geheelen aanwas geregtigd verklaard. Die van *Eenrum*, welke op de helft van dezen aanwas aanspraak maakten, beschouwden waarschijnlijk de zaak mede uit datzelfde oogpunt, en trokken dit kanaal regtuit naar Zee. Wanneer men deze uitlegging, welke slechts in eenige hoofdtrekken wordt medegedeeld, en eene breedere ontwikkeling behoeft, aanneemt, zou daardoor, mijnes erachtens, deze geheele zaak in een meer verstaanbaar licht gebragt worden, zonder dat men zijne toevlugt tot eenen twist over de grensscheiding behoeft te nemen. Bij de eindelijke afdoening dezer geschillen, opdat ik dit nog aanmerke, werd aan die van *Eenrum* een vierde gedeelte van dezen aanwas toegekend, van welk aandeel misschien het dorp *den Andel*, ook somtijds *Aandeel* genoemd (zie *Regtster van dorpen en kerspelen van Groningerland* van het jaar 1506, in het *Charterb. van Friesl.*, II. D., bl. 65), deszelfs naam zal ontleend hebben.

DEYCONIS. Postea dum idem GEROLDUS laboravit in extremis, donavit supradicto HIDDONI quinque centenaria *uppa Werum*, SIBECONI quartum dimidium centenarium *uppa astra Eylarda fennum*; HIDDEKE quatuor centenaria *uppa westra Eylarda fennum*. Istis donationibus non contradixit ASEGO, nepos et heres sepedicti GEROLDI pie memorie. Similiter post mortem ipsius ASEGONIS, SICCO de *Spik*, ... puerorum et heredum sepedicti ASEGONIS, non contradixit supradictis donationibus. Acta sunt hec anno Domini millesimo trecentesimo primo; in cuius rei testimonium sigilla domini TADECONIS, predicti loci *Uthusum* curati, et EILWARDI in *Duirdisma*, presentibus sunt appensa.

Naar den oorspronkelijken brief, voor zoo ver leesbaar.

XXXI.

Brief *van* LUDOLFUS, *Ridder*, *Heer van* Gronebeke, *en Burggraaf van* Groningen; *de Etten van* Drenthe; *en de Regteren van* Fivelingo, *inhoudende de Uitspraak van, ter wederzijden, uit het klooster* Esfen, *en het karspel* Zuidlaren, *gekozene Dedigslieden*, *in een verschil*, *tusschen de Gemeente van* Drentherwolde, *en de Ingezetenen van* Annen, *over de Rivier de* Hunse, *en de Visscherij aldaar*, *welke de Munniken van* Adewerd *bevorens hadden gehad*, *doch door die van* Annen *was verstoord*, *enz.*

Den 3 *September* 1309.

Nos LUIDOLFUS, Miles, Dominus de *Gronebeke*, Prefectus in *Groninge*, Iudices iurati de *Thran-*

Thrantia et Consules *Fivelgonie* universis presentia visuris seu audituris, significamus, quod discordia inter *Communitatem* in *Thrantawalda* ex parte una, et *Cives* d'*Anne* (*a*) ex parte altera, super meatu aque seu ampnis, que *Hunesa* vocatur, per discretos viros RICKARDUM et IOHANNEM, conversos d'*Esse* (*b*), ENECONEM et NONNONEM, *Cives* de *Suthldr*, ex utraque parte predicta electos viros, est sopita, quod possessores trium domorum in villa *Annum*, videlicet *Altinga*, *Oldinfokkinga*, *Thicboldinga*, piscaturam, quam quondam monachi d'*Adawerth* habuerunt (*c*), per dictos *Cives* d'*Anne* destructam, que

(*a*) *Annen*, in de Provincie *Drenthe*, niet ver van *Zuidlaren*, en digt bij *Anlo*, in de boven opgegevene stukken reeds voorgekomen. Men moet dit *Annen* vooral onderscheiden van *Anen*, digt bij *Koevorden*, in de ANON., *de reb. Ultraj.*, *pag.* 21, 44, &c., gemeld; zie ALTING, *l. c.*, op de woorden *Anen* en *Anlo*.

(*b*) Eene vermaarde Abdij en Nonnenklooster, tusschen *Haren* en *Helpen*, en dus gelegen in dat gedeelte van 't *Goregt*, hetwelk diestijds *Drentherwolde* genoemd werd. Dit Convent komt ook voor, onder den naam van *Jesse* en *Tesse*, in ondere, ongedrukte brieven van 1245, 1276, 1291, en 1294, door den Heer A. J. DE SITTER, *Regist. van Chart.*, bl. 288, en volg., als door hem *in originali* bezeten, aangehaald, gelijk mede in latere stukken. Men zie over hetzelve EMMIUS, *l. c.*, *pag.* 128, en den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 190.

(*c*) Volgens de overeenkomsten, tusschen de Ingezetenen van *Zuidlaren*, en het Convent van *Alewerd*, van 1262 en en 1264, hierboven, bl. 45, in de Aanteekeningen, aangehaald, was de Visscherij op de *Hunse*, van *Gronesbeke* tot aan het *Zuidlaarder Meer*, aldaar *Northlara Mare* genaamd, tusschen dezelven mandeelig gebleven, zoo nogtans, dat er zorg moest worden gedragen, om hierdoor de afstrooming van het water niet te belemmeren. Men zie voorts, tot beter verstand van dezen Brief, DU CANGE, op de woorden *Brachium* en *Pratum*, als mede ALTING, *l. c.*, op het woord *Hunesa*. ALTING schijnt ook aldaar op dezen Brief het oog gehad te hebben, offchoon denzelven te onregte brengende tot het jaar 1315.

que vulgariter *Were* dicitur, suis sumptibus ac laboribus reparabunt, reparatam in perpetuum conservabunt, cuius latitudo erit VIIJ (*d*) pedum; profunditas equalis profunditati piscaturarum sive *Were* supra sitarum civium predictorum. Brachium partis orientalis eqsi (*e*) erit terre propiori; occidentale vero brachium altius erit tribus pedibus pratis prope sitis, et longitudo sex virgarum. Si vero ruptura aliqua fuerit in brachiis seu pratis, possessores trium domorum supradictarum sequenti die proxima incipient reparare et reparabunt, nec desistent donec ruptura fuerit reparata sub pena centum marcarum Sterling.; pro qua reparatione seu conservatione dicti *Were* dictarum domorum possessoribus, *Silfestene* (*f*), predictam *Thriantawalda* piscationem in dicta *Were*, terream substan-

(*d*) Door de laatste talletter is hier in het oorspronkelijke Stuk, van onderen eene dwarsstreep getrokken, waardoor, naar ik meen, in de oude Charters, en ook nog in latere stukken en rekeningen van de zestiende eeuw, de helft van dat getal, en dus hier, zeven en een half, wordt aangeduid. Eene originele Rekening van den 8 Februarij 1571, in de *Ommelander* Archiven berustende, onder anderen, bewijst dit ten volle, doch dit is misschien reeds door anderen opgemerkt. In het zeer fraaije stukje, in 1818, onder den titel van: *algemeene ophelderende verklaring van het oud letterschrift, in steenplaatdruk*, uitgegeven door de Maatschappij: *Tot nut van 't algemeen*, bl. 46, reg. 2, moet dus, mijnes erachtens, door de talletter ij, met eene streep door de laatste haal, in de bijgevoegde plaat XI, Nr. 36, voorkomende, niet *twee aem*, maar *anderhalf aem wijns* verstaan worden. De geleerde Schrijver vergeve mij deze aanmerking.

(*e*) Het afschrift door den Heer VAN IDSINGA, ter plaats onder dit stuk aangehaald, gevolgd, heeft *equum*, doch misschien zal men hier *equale* moeten verstaan. Het, kort voorgaande, woord *equalis* is, in het oorspronkelijke stuk, met volle letters geschreven.

(*f*) Men versta hierdoor de Zijlregters, de *acht Zijlvesten* geheten, of een gedeelte derzelve, voor zoo ver *Drentherwolde* betreft, in den Brief, hierboven Nr. XXIX, vermeld.

(*g*)

ſtantiam ubicunque extra prata ſumptam, ab omnibus quitabunt ſub pena centum marcarum Sterling. Adiectum est etiam, ſi per malignitatem alicuius, vel aliquorum, ruptura fuerit ſecrete, et hoc alicui, vel aliquibus, impoſitum fuerit, ſe viceſima manu, in villis *Eſethe*, *Iheten* et *Bunnen* (*g*) fide dignorum, propriam hereditatem habentium, asſumpta, ſe expurgabit ſeu expurgabunt; qua expurgatione facta, omnes, tam d'*Silfestene*, quam d'*Anne* huiusmodi rupturam reparabunt. Si vero quis per potentem vel potentes dictum *Were*, in parte vel in toto, deſtructum fuerit, ſepedicti de *Silfestene* omnes et *Cives* d'*Anne* reparabunt et posſesſores ſepedictarum domorum in perpetuum conditionibus ſupradictis conſervabunt. In quorum omnium testimonium premisſorum ſigilla nostra preſentibus ſunt appenſa. Anno Domini M.CCC.IX. feria tercia post Egidi Abbatis. Datum *Crepelliswald* (*h*) etc.

Naar den oorſpronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, C. 1, N°. 1. Dezelve is, offchoon minder naauwkeurig, mede in het *Staatsr.* van den Heer VAN IDSINGA, I. D., bl. 404, gedrukt (*i*).

XXXII.

(*g*) Waarſchijnlijk de Drentſche dorpen of gehuchten *Eext*, *Gieten* en *Bonnen*.

(*h*) *Kropswolde*, een dorp in 't *Goregt*, in oudere ſtukken mede onder den naam van *Crepeswald* voorkomende. *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 192.

(*i*) Van buiten, op den oorſpronkelijken Brief, ſtaat: „Brieve van onderhoudinge en reiniginge van *Huneſa* bij die „van *Annen* anno 1309 op ſeven en een half voet wijtte „en ſesſ roeden lang." Men zie mede het *Regiſter* van den Heer DE SITTER, bl. 17.

Aan den Brief hangen drie zegels, thans meest gebroken; doch van welke het eerſte, zijnde dat van den Burggraaf LUDOLFUS, eene ronde gedaante heeft, en nog een gedeelte van

XXXII.

Adewerder Zijlbrief *of overeenkomst*, *tusschen den* Abt *en het* Convent *van* Adewerd; *de* Zijlvesten *van* Luiwerderwolde; *benevens van* Peyse, Roden *en* Fokswolde, *nopens de Nieuwe Zijl*, *onlangs gelegd op de plaats*, Arbere *genaamd*, *en het Zijldiep*, *derwaarts strekkende*, *enz.*; *bezegeld door den* Abt *van* Adewerd; *het Landschap* Hunsingo; LUDOLF *van* Gronebeke; *de Stad* Groningen; *het Landschap* Drenthe; *en* EGBERT *van* Peyse (*a*).

Den 29 *April* 1313.

In den name Godes amen. Wij *Abbat* ende *Convent* toe *Adewerth* ende *Sylvesten* van *Liuwerderwolde* (*b*) ende *Sylvestene* van *Pedsie*, *Rother*

van het randschrift: .. LITIS PREFE ..., en voorts geheel deszelfs wapen behelst. Hetzelve bestaat uit drie Rozen, twee boven, en eene beneden, met eenen dwarsbalk tusschen beide. Men vindt een gelijksoortig wapen bij SPENER, *Opera Heraldica*, *part.* I., *Tab.* 6, het derde van den tweeden rei van onderen.

(*a*) De Heer VAN HALSEMA maakt mede van dezen brief gewag in de meermalen aangehaalde Verhandeling, bl. 515, 540 en 547, en schijnt denzelven, als een, in de landtaal oorspronkelijk gesteld, stuk, te beschouwen. Men vertrouwe echter niet overal op de juistheid der, hier opgegevene, spelling, daar dezelve, in de onderscheidene afschriften, mij voorgekomen, eenigermate verschilt. Ik heb doorgaans het oudste gevolgd.

(*b*) VAN HALSEMA, t. a. p., bl. 540, verstaat, door *Luiwerderwolde*, het *Stads-Hamrik*. Dan deze uitdrukking is, mijnes erachtens, te algemeen, daar een gedeelte van het *Wester-Stads-Hamrik*, en geheel het *Ooster Stads Hamrik*, destijds, derzelver uitwatering in de *Hunse* hadden, en tot in de vijftiende Eeuw, wanneer dezelve in het Zijlvest der *Drie Delfzijlen* zijn ingelaten, behouden hebben.

Men

Men moet hier dus waarschijnlijk, door *Luiwerderwolde*, meer bepaaldelijk verstaan de beide schepperijen van het *Wester-Stads-Hamrik*, thans nog tot het *Adeweraer Zijlvest* behoorende; zie het *Reglement* voor dat Zijlvest van den 18. Aug. 1755, Art. 1. Volgens den brief of de rolle van de Dijkregters in de Stad van het jaar 1422, behelzende eene Conventie, door de Stad *Groningen*, met de *Buiren* van *Luiwerderwolde* ingegaan, gedrukt in de *Consideratiën* van eenige *Erf-* en *Ingezetenen* in de *Ommelanden*, omtrent het redres der Zijlvestenijen, aan hare Koninkl. Hoogheid, de Prinses Gouvernante, op den 18 October 1754, overgegeven, bl. 54, vergeleken met een oud HS., moesten de Dijkregters van *Luiwerderwolde* „schouwinge doen van den *Hoijhuise* totten „*Pitshorne*, ende voort *de Laene* ende *Potterwolde* omme, „went tot den *Santwech*." Dit brengt ons tot de landen, ten Westen van het *Hoorensche Diep* of *de A.*, welke waarschijnlijk reeds, destijds, door *Groningen* gebragt, en, bij *Wierum*, met de *Hunse* vereenigd was; men zie de Aanteekening hierboven. bladz. 38.

Dit *Luiwerderwolde*, hier *Liuwerderwolde* geheten, hetwelk ook voorkomt onder de namen van *Luwedewalda*, *Lywarderwolde* en *Luwerderwolde*, in de stukken van de veertiende Eeuw, die in deze Verzameling zullen volgen, en wel in den Brief van 1356, als bevattende landen, ten Oosten aan den *Reijdijk* bezwet; in den Brief van 1378, als eene Communiteit, welke, benevens de karspelen van *Middach*, zich met *Groningen* verbond; in den *Adewerder* Zijlbrief van 1382, gedrukt in de, zoo even aangehaalde, *Consideratiën van de Erf- en Ingez.*, bl. 51; en ook nog in de stukken van de vijftiende, en van het begin van de zestiende Eeuw; doch, dat thans geheel onbekend schijnt te zijn, heeft misschien in vroegere tijden, eene grootere uitgestrektheid gehad. Zoude men ook den *pagus Leomerike* hier moeten zoeken? Althans komt mij dit waarschijnlijker voor, dan om dezen *pagus*, met den Heer FALKE, *Tradit. Corbej.*, *pag.* 441, in het *Westerwoldsche* te willen plaatsen. De *villa Thuina*, volgens de opdragt aan de kerk van *Utrecht*, van het jaar 838, aldaar, en *pag.* 426, aangehaald, en in het Geldersch Charterboek, I. D., I. Afd., bl. 18, door den Heer BONDAM geheel uitgegeven, in dezen *pagus* liggende, was misschien *Dodinge*, waarvan *Dodinghorn*, in den brief van 1339, hierna volgende, thans *Donghorn* genoemd, is overgebleven. De *Utrechtsche* kerk had ook, hieromtrent, naar het schijnt, aanzienlijke bezittingen; men zie de belangrijke aanteekening in den *Tegenw. Staat van Drenthe*, Inleid., bl. 27, alwaar een oud stuk van de *Utrechtsche* kerk wordt aangehaald, in hetwelk de smalle streep lands, welke zich

 Zuid-

ther ende *Fockeswolde* (*c*) doen kundich allen luden, de sint ende hier na komende sint: Dat wy van den nyen Syle, den wy to samene leget hebben in de steede, dhe heet de *Arbere*, ende oock vanden diepe, dat to den Syle gaet, hebbet overeendragen, bi rade wiser luide, also hir naschreven staet in dessen breve. In 't eerste so wille wi, dat alle olde breven, dhe schreven ende maket waren van den Silen ende van den diepe, dhe by *Adewarder* Clostere leget

Zuidwaards van *Groningen*, tusschen de grenzen van *Drenthe* en de *Aa*, uitstrekt, *Dominium Horna juxta Groniggs* genoemd wordt, en van welke streep lands het klooster *Ten Hoorn*, aldaar gelegen, zoowel als het *Hoornsche Diep*, derzelver namen zouden hebben ontleend. De tweede *villa*, in dezen Opdragtbrief gemeld, als tot den *pagus Leomerike* behoorende, is *Alathinge*, waardoor misschien te verstaan is *Eelde*, digt bij, en ten Westen van het *Hoornsche Diep* gelegen; eene overoude plaats, welke, in de vroegste stukken, *Elethe* heet; zie MATTH., *l. c.*, *pag.* 168; *Br.* van 1250, hierboven bl. 25; *Br.* van 1276, bij DE SITTER, *Regist.*, bl. 289. Het is waar, *Eelde* ligt thans in *Drenthe*, maar dat hetzelve, in de negende Eeuw, tot den *pagus Threntiae* zoude behoord hebben, daarvoor is, meen ik, geen zeker bewijs. De derde plaats *Westerhesi*, in gemelden Opdragtbrief voorkomende, weet ik hier niet te vinden, ten zij men eene fout in het afschrijven kon vermoeden, in welken gevalle men hier op den algemeenen naam van *West-* of *Wester-Hemmerke*, dien deze landstreek, ten Westen van *Groningen* gelegen, van ouds gedragen heeft, te denken hebbe. Men dient tevens in het oog te houden, dat *Westerhesi* hier niet, als eene *villa*, of, als eene onderdeeling van eenen *pagus*, voorkomt, maar even zoo, als men zich thans, met betrekking tot landen, onder het *Wester-Stads-Hamrik* behoorende, zoude uitdrukken. Doch ik geef dit een en ander slechts op, als bloote gisfingen. ALTING, *l. c.*, op het woord *Leomerike*, en BONDAM, ter aangehaalde plaats, verstaan, door dezen *pagus*, de *Lymersch* in *Gelderland*.

(*c*) Drie *Drentsche* karspelen, van welken het eerste reeds, hierboven, meermalen is voorgekomen. Zie mede VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 540.

get waren, dat the broken si ende hirna negene macht en hebben. Vorth mer so si wi over en van den silven Syle, den wi in de *Arbere* leges hebben gemenlicke, dat wi den to samene hol-den heel digt ende vaste, ende hoedene van allen luiden; Ende so wat costen, dhe hier op gaet, to hoedene, to makene, to wether makene, ende van allen stucken, dhe dar an vallen moghe to des Siles bedherve en nuttecheit, dar to sole wy *Abbat* ende *Convent* van *Adewerth* to gelden een dharendel, wi *Silvestene* van *Liuwerderwolde* dat andere dharendel, ende wi *Silvestene* van *Pedsie*, *Rother* en *Fockeswolde* dat dharde dharendel, sunder allerhande wethertale. Vorth mer van den diepe, dat to den Sile to gat hir voren sproken, sole wy *Abbat* ende *Convent* to *Adewerth* van der *Swach-cluse* al to der *Huchslote*, dat silve dyep halden rum ende rennende; mer dat is ter to bescheden, ware dat wi *Silvestene* van *Liuwerderwolde*, van *Pedsie*, *Rother* ende *Fockeswolde* ende van *Adewerth* de twe brucgen, dhe eene *kerckbruege*, ende de ander *wagenbrucge*, dhe dhar over dat silve dyep solen liggen, nichtene makeden, alsoo *Middagheren* (*d*) gelovet wart ende borgen set waren, dho men dat dyep eerste maekede ende groef, ende dhe van *Middach* dat dyep daromme wolden demmen oft hinderen, se of ander luiden dat dyep van der *Swach-cluse* al want to den Syle an eneger stede wolden demmen oft hinderen, of dhe brucgen breken om enegerhande saken, so solde wi *Silvestene* van *Liuwerderwolde*, van *Pedsie*, *Rother*, *Fockeswolde* ende *Convent* to *Adewerth* dhat to samene met fuller hand weren, ende

so

(*d*) Zie de aantekening (*h*), hierboven, bl. 49.

so wat coste, dhe dhar van opgat, dat sole wi *Abbat* ende *Convent* to *Adewerth* dat ene dharendel, wi *Silvestene* van *Liuwerderwolde* dat ander dharendel, wi *Silvestene* van *Pedsie*, *Rother* ende *Fockeswolde* dat dharde dharendel, uteleggen ende becostegen euwlycke. Vorth mer, van den *Huchsloete* al to den Sile to *Arbere* sole wi *Abbat* ende *Convent* to *Adewerth*, *Silvestene* van *Liuwerderwolde* ende *Silvestene* van *Pedsie*, *Rother* ende *Fockeswolda* dhat silve dyep holden vry ruim ende rennende van allen dingen, dhe dhar inkomen mogen, alfo dat wi *Abbat* ende *Convent* to *Adewerth* dat eene dharendel, wi *Silvestene* van *Liuwerderwolde* dhat ander dharendel, ende wi *Silvestene* van *Pedsie*, *Rother* ende *Fockeswolde* dat dharde dharendel solen becostegen euwlicke ende hoeden. Vorth mer, so is dat dhar to sproken, dhe silven brucgen, dhe hir vore bescreven stat, dhe over dat dyep solen gan, dhe sal men alfo hoge liggen, dat de schepe ende Quaeckele (*e*) van *Adewerth* mit fuller last dhar onder gan mogen. Vorth mer, so sole wi *Abbat* ende *Convent* van *Adewerth* leden al onse wateringe van onsen Closter ende van onsen erve, dat wi nou hebbet, in dat dyep, dat to dissen vore sprokene Sile gat, sonder wethertale aller luide. Vorth mer, sal dat *Convent* van *Adewerth* deur ere Clooster negeen water laten lopen in dat silve dyep. Vorth mer, alre manlick sal maeken sine dick thiegens sin dyep dhar heet hoeden ende holden sal; werthe dick in jeniger stede dhuregra-

(*e*) Wat men hierdoor *Quaeckele* te verstaan hebbe, durf ik niet bepalen; misschien schepen tot den Veehandel, van *Quek*, vee, beesten; zie WACHTER, *Glosf. Germ.*, en WIARDA, *Altfries. Wörterb.*, op dat woord.

graven mit craft, so solent dhe Silvestene weren algemenlicke; queme dhar coste op, so solent wi dre Silvestene gilden alrelic en dharendel. Vorth mer boven der *Swachcluse* sal alremanlick dit dyep reyne maken ende rumen, ende reyne holden thiegens sin erve; dhe das nicht en dede, dhe breke thiegens uns *Silvestene* alle menen. Vorth mer, sole wi *Silvestene* alle gemenlicke setten een beschiedenen man mit meenen rade op den Sil, dye eme hode nachtes ende dages, dhe ons vorsorge er dhen Sile schathe schie. Vorth mer van dissen, ende dhat hir voren bescreven staet, sint dre breve screven, dat ene brieff hebben wi *Abbat* ende *Convent* to *Adewerth*, dat ander wi *Silvestene* van *Lluwerderwolde*, ende dhat dharde breef wi *Silvestene* van *Pedsie*, *Rother* ende *Fockeswolde*, dhe alleenes spreket van worde to worde, beseghelet mit onses *Abbets* Segel van *Adewerth*, des *Landes* van *Hunsegen*, Her LUDOLPHES van *Groneleke*, der *Stad* van *Groninge*, des *Landes* van *Drenthe*, ende ECBERTES van *Pedsie*, to enre euwlicke vastighet, ende orkenschep alder voreworde, dhe hir vore bescreven sin; utegeven int jaer onses Heren M.CCC. ende XIII., des Sonavendes na Sente Marcusdaghe Euangeliste.

Onder an den principalen brief hebben gehangen ses Segelen, waervan de drie door langheidt van tydt al syn vergaen.

Uit eene zeer fraaije MS. Verzameling van Zijlvester Fundatiebrieven, accoorden, en andere stukken, bijeengebragt door wijlen den Heer Burgemeester R. B. DE MAREES, onder den Heer R. DE MAREES VAN SWINDEREN van *Allersma* berustende; vergeleken met andere HSS.

XXXIII.

XXXIII.

Verordening *van* HAYCO, *Abt van* Wittewierum, *en de* Athemannen *of Zijlregteren*, *nopens de bedijking der* Novalia *of nieüws aangewassene landen op* 't Zand, *door de* Consules *of Regters van* Fivelingo, *in derzelver vergadering te* Appingadam *bekrachtigd* (*a*).

Den 25 *Julij* 1317.

Quoniam quae geruntur in tempore, nisi per scripti salventur memoriam, de facili cum tempore evanescunt, consultum est utiliter et provisum in publica scripta redigere quae debent in postfutura saecula veritati testimonium perhibere. Sciant igitur tam praesentes, quam futuri, quod cum intentio *Civium Sandensium* circa novum aggerem in novalibus construendum versaretur, miserunt itaque nuntios in *Floridum Ortum*

(*a*) Van dezen Brief wordt mede, door den Heer VAN HALSEMA, in de meergemelde *Verhandel.*, bl. 194, 285, 516 en 544, welke plaatsen vooral tot beter verstand van dit stuk dienen te worden nagezien, gewag gemaakt. Volgens deszelfs inhoud was het oppertoezigt en bestuur dezer Bedijking aanbevolen aan zes personen, met toevoeging van twee Conversen of leke broeders uit het Convent van *Wittewierum*. De drie *Ciuthgae*, *Tuichgae* of *Thuitgae*, zoo als dit onderscheidenlijk wordt opgegeven, welker ware naam uit het oorspronkelijke stuk, doch hetwelk niet meer bij het *Zijlvest der Drie Delfzijlen* schijnt voorhanden te zijn, zoude moeten worden opgespoord, en door welke misschien de aannemers of de werkbazen te verstaan zijn, moesten borgstellen voor de volvaardiging van den Dijk, en de deelhebbende in deze bedijking, welke elders en buiten den omvang van *'t Zandt* behoorden, mede borgstellen, om gelijkelijk tot de kosten bij te dragen, enz. Men zie voorts de aanteekening hierboven, bl. 55.

tum (*b*), vocantes Dominum HAYCONEM Abbatem, ut eorum consilium regeret et foveret, qui in omnibus novalibus, ad praedictos cives spectantibus, cum suo conventu eorum tertius confrater in omni labore et hereditate exstitit, et possessor; qui cum venisset, per illum et *Athemannos*, talis ordinatio unanimiter est concepta et ab omnibus inviolabiter observanda. Primo igitur sex de melioribus iurare fecerunt, ut praeessent laboribus et expensis et litigia de novalibus orta sedarent et negotia incumbentia promoverent, eis adiungentes duos de conversis claustri praedicti. Post haec tres *Ciuthgas* fidejussores ad invicem dare statuerunt, ut communiter laborarent et nullus impediret; et si qua *Ciuthga* occasionem faceret impedimenti, aliis daret viginti marcas Sterling., insuper et suum laborem facerent et complerent. ALBERTA vero *Tuichga* hos posuit fidejussores, ALDULPHUM OMBTETA et AILWARDUM LYNDAMONA; TADENKA *Thuitga* hos cautores dedit, REMBECONEM PARVUM et TYADONEM MAGNUM; IULDLINGA *Tuicha*, THIDRICUM THYADRINGA et AYLWARDUM ESAMONA. Sic et ordinatum est, quod fideiussores darent, qui non essent de Parochia et partem haberent in novalibus, quod similes essent in laboribus et expensis; et sic TYADO MAGNUS fideiussit pro MENARDO de *Uthusum*; REMBECO SIRICKESMONA pro monachis de *Feldwirth* (*c*); EMO UDDAMONA pro

(*b*) De naam van het Monniken-klooster te *Wittewierum*; dat van de Nonnen droeg den naam van *Campus Rosarum*; zie *Tegenw. St. van Stad en Lande*, II. D., bl. 373.

(*c*) Een Benedictijner-klooster in *Fivelingo*, bij de *Wetumer* Kronijkschrijvers, en zulks mede onder den naam van *Fildwerth*, zeer bekend. MATTH., *l. c.*, *pag.* 8, 72, 87, et

pro POPECONE SYERDA; ELTATUS WINAMONA pro FOLKERIAMON; ALDULPHUS IULDLINGA cavit pro conventu de *Werum*, quod esset tertia manus ad laborandum et ad expensas solvendas; EPPO FOSSAMONNA ex parte civium fideiussit conventui, quod eum non vexarent minus iuste. Item, quia effrenis populi grassante nequitia et malorum hominum exuberante malitia, ordo iuris et iustitiae confunditur et annihilatur, ideo saluberrimum fore consilium decreverunt, ut poena et emenda malefacientibus aucmentaretur; et consultum est, ut si aliquis instinctu diabolico illic homicidium perpetraverit in aliquem de *Athamannis*, vel praedictis sex Iudicibus, sexaginta marc. Sterling. pro homicidio reddere iudicatur. *Athemanni* et Iudices pro *Breckma* sex marcas Sterling. recipiant, et membrum emendetur secundum vitam; quod si aliter aliquis occisus fuerit, XL marc. Sterling. solvetur, et Iudicibus quatuor marcae dentur pro *Breckma*; quod si aliquis in sex membris mutilatus fuerit, una marca dabitur pro *Breckma*; quod si minor pugna commissa fuerit, duplex dabitur emenda et tres solidos pro *Breckma*. Servus conductus ad laborem, si aliquem occiderit vel laeserit, teneatur, et si satisfacere non valet, luet in vita, quod manibus perpetravit. Haec singula praemissa servanda sunt in labore, in coetu, in potu causa laboris vel aggeris. Item, ubi maius oritur periculum, multo fortius est cavendum; ideo ordinatum est, ut si quis tam coe-

et seq., 115, *etc.*; *Tegenw. St. van Stad en Lande*, II. D., bl 363. Het werd, in latere tijden, veelal *Felwert* en *Oldenklooster bij den Dam* genoemd.

coetus vel operis in adventu vel recessu spoliatus fuerit vel captus, intra terminos sive extra terminos *Fywelgoniae*, *Athemanni* et Iudices communiter emendabunt. Omnia, quae fiunt in praesentia duorum Iudicum, negari non possunt. Si aliqua facta fuerint in adventu vel recessu coetus vel operis, quae de maioribus sint laesionibus, quae negari possint, tunc ille cui imponitur, si negaverit, suam innocentiam defendet secundum verbum *Athemannorum* et ius terrae *Fywelgoniae*. Praeterea est adiectum, quod *Athemanni* discuterent, si quid mali fieret inter nautas et mercatores ad aquaeductum *Sandensium* advenientes, et nostrae terrae cohabitatores. Ceterum ordinatum est, ut omnia quae praesens scriptum non continet, et in litera patent huic literae annexa (*d*), quod firma inconvulsa perseverent.

Acta sunt haec in Parochia *Sande*, anno Domini millesimo, trecentesimo, decimo septimo, in die beati Iacobi Apostoli, et confirmata in *Appengadampne* (*e*) per Consules in communi coetu, vide-

(*d*) Deze Brief is mij niet voorgekomen, tenzij men het naastvolgende stuk daarvoor mogt kunnen houden.

(*e*) De namen van deze en de volgende plaatsen waren reeds vroeger bekend. *Appingedam*, van ouds *Appengadomme* en *Damma* (MATTH., *l. c.*, *pag.* 95, 131 et 156.), en hier *Appengadampne* genoemd, was al vroeg eene aanzienlijke plaats, en had waarschijnlijk aan de toesluiting der haven van *Emetha*, in latere tijden *Westeremden* genoemd, en het, daardoor veroorzaakte, verval van die plaats, deszelfs, steeds toenemenden, bloei, zoodat ze reeds in 1327 stedelijke regten bekwam, te danken. Men zie den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 350 en 356, benevens de, aldaar aangehaalde, schrijvers. *Weijwert* komt reeds voor in eenen Brief van 1237, ter laatstgemelde plaats, bl. 368, aangehaald; als mede *Tukawerth*, thans *Tuukwert*, eene Buurt, onder *Farmsum*, bij MATTH., *l. c.*, *pag.* 195, 198, enz. *Enim* is waar-

delicet per EPPONEM de *Weywerth*, qui tunc fuit Edictorum (*f*) Consulum, et per GAYCONEM RODBERNA, per HOMECONEM de *Tukawerth* et EPPONEM BOUTATA, per HAYCONEM de *Enim* et DODECONEM de *Aldersum*, per AYLWARDUM SNELGERA et STYONEM AYLWARDA, per EPPONEM MENALDA et TYONEM LUIDMERA, et per alios Consules discretos, robur etiam adhibentes firmitatis.

(Onder stond.)

Gecollationeert teegens seeker Francyns instrument daarinne op eenige plaatzen eenige verrotting hebbende, beneden eenige incisuren, daar aan ofte segelen gehangen ofte dat het schyne daartho gedestineert geweest tho syn; en daar mede, voor soo veele hetselve leesbaar, accordeerend bevonden. Quod attestor

L. HENRICI, *q. d.*
Coll. accord.

W. LAMAN,
Secret.

Uit het Protocol der Fundatiebrieven van het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*, vergeleken met een oud HS.

XXXIV.

waarschijnlijk dezelfde plaats, welke bij MATTH., *l. c.*, *pag.* 195, *Emum* heet, en thans *Enum* genoemd wordt. ALTING, *l. c.*, op het woord *Emum*. *Aldersum*, bij MENCO, *Aldesum* genaamd, zie MATTH., *l. c.*, *pag.* 169, is *Oldersum*, eene Buurt bij *Ten Post*. - VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 527.

(*f*) VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 285, verstaat hier, door *Edictor*, den Voorzitter der *Consules* of Regteren; en bl. 520, door *Edictor*, in den naastvolgenden brief voorkomende, den Overregter der Schepperij, of den Schepper, zoo als dat woord aldaar, in den Brief zelven, vertaald wordt.

XXXIV.

Wetten *en instellingen van het* Zijlvest der drie Delfzijlen, *gemaakt door* HAYCO, *Abt van* Wittewierum, *benevens de zes* Edictores *of* Schepperen *van deze drie Zijlvestenijen; door de zegelen van den gemelden Abt, en van het Landschap* Fivelingo *bevestigd.*

In Augustus (*a*) 1317.

Quoniam que geruntur in tempore, nisi per scripti salventur memoriam, de facili evanescunt cum tempore, consultum est utiliter et provisum in publica scripta redigere, que debent in post futura secula veritati testimonium perhibere. Sciant igitur universi tam presentes, quam futuri, quod talis ordinatio per Dompnum (*b*) HAYCONEM Abbatem de *Werum* et *Iudices trium aqueductuum* (*c*), videlicet de *Delfsi-*

(*a*) Misschien den 15 Augustus; zie den Brief hierboven, N°. XV, en de aanteekening *a*, bl. 26.

(*b*) Zoo staat hier en bl. 86, reg. 6, in plaats van *Domnus* of *Dominus*. Zie DU CANGE, *l. c.*, op het woord *Domnus*.

(*c*) Offchoon de namen van deze drie Zijlvestenijen hier (even weinig, als in den lateren, algemeenen Zijlbrief van 1445, gedrukt in de reeds gemelde *Consid. van de Erf- en Ingezetenen*, bl. 36, en volg.) niet zijn uitgedrukt, zoo is het nogtans genoegzaam zeker, dat het *Zijlvest der Drie Delfzijlen* reeds destijds, zoo als nog, uit de *Dorpster*, *Slochter* en *Scharmer* Zijlvestenijen bestaan heeft. Elke van deze drie Zijlvestenijen bereikt dus ongetwijfeld eenen hoogeren ouderdom. Volgens den Heer ALTING, *l. c.*, *pag.* 43 en 158, op de woorden *Delf* en *sex villae*, zou de *Dorpster* Zijlvestenij, in den jare 1272, zijn opgerigt, en deze was, naar het gevoelen van den Heer VAN HALSEMA, t. a. p., bl. 539, de jongste derzelve. Deze drie Zijlvestenijen heb-

silum (*c*) unanimiter est concepta et ab omnibus inviolabiliter obſervanda, ut ſi quis ex Iudicibus horum trium aqueductuum, ubicunque communiter advenerint, tam iudicandi vel operis, in adventu vel receſſu, ab ortu ſolis usque ad ſequentis diei ortum ſolis, occiſus fuerit, ſexaginta marcis Sterlingorum eius vita ſolvetur et Iudices pro *Breckma* duodecim marcas recipient Sterlingorum. Et ubi unus Iudex, duo vel tres, cauſa laboris aqueductus, advenerint, et ſi tunc aliquis dyabolico inſtinctu occiſus fuerit, ſolvetur pecunia pretaxata. Si cultello quis occiſus fuerit, eius ſolutio per unum Wergeldum recipiat incrementum. Si in domo vel navi, ſimili modo recipiat incrementum. Sed ſi in domo vel navi cultello quis necatus fuerit, tunc eius ſolutio per duplex Wergeldum recipiat incrementum. Truncationes ſex membrorum et omnes aperte *lemethe* emendantur ſe-

hebben echter, in latere tijden, door de inlating van nieuwe, en de afſcheiding van oude landen, eene aanmerkelijke verandering ondergaan: zie VAN HALSEMA, t. a. pl. Het oud *Werumer Zijlboek*, een nog ongedrukt ſtuk, omtrent het jaar 1470 opgeſteld, hetwelk zeer veel belangrijks omtrent de inrigting van deze, en de andere Zijlvestenijen, en nopens den voormaligen Staat der Ommelanden behelst, begint met de volgende beſchrijving: „In *Dampſter deep*, geheten die *Delf*, liggen drie Zylen, van welcken die ſuiderſte is gehieten *Scharmſter Zyl*, die middelſte *Slochter Zyl*, ende die noerder *Dorp Zyl.* Na dezen Zylen hebben die lande und arven, die daer doer wateren, off hoer water daer doer lopet, horen name, als tho hieten *Zylvesten*, als *Scharmſter Zylvesten*, *Slochter Zylvesten* ende *Dorp Zylvesten*," enz.

(*d*) In plaats van *de Delfſilum*, ſtaat in het oorſpronkelijke ſtuk *Dedelſilum*; dan ik heb gemeend, dit als eene ſchrijffout te moeten aanmerken, daar, in dezen brief, vervolgens wederom *Delfſilum* voorkomt. De Heer VAN HALSEMA, die van dezen brief, bl. 194, 514, enz., gewag maakt, heeft de beide lezingen.

secundum vitam. Si quis cetum disturbaverit sex marcas dabit Iudicibus pro *breckma*. Omnes cause, que post hec oriuntur, emendantur secundum vitam et Iudicibus tres marce pro *breckma*. Quia ignis et aqua in ceteris dominantur elementis, communiter ordinavimus, ut omnes, qui ad cetum vocati fuerint, etiam et operarii, si qui occisi fuerint, quod absit, et magistri aqueductuum et eorum custodes, quadraginta marcis solvantur, sed pro *breckma* dabuntur duodecim marce Sterlingorum. Lesio membrorum emendabitur secundum vitam. Singuli et universi prenominati, quod pro Wergeldis, truncationibus et mutilationibus intendunt recipere, hoc idem debent exponere, si eis incumbit actio malefaciendi. Servus conductus ad laborem, si aliquem occiderit vel leserit, teneatur, et si leso rebus satisfacere non valet, luet in vita, quod manibus perpetravit. Si aliquis eum defendere voluerit, Iudices trium aqueductuum super defensorem communiter emendabunt. Ubi autem maius oritur periculum, multo fortius est cavendum; ideo ordinavimus, ut si quis causa cetus, vel operis, vel inspectione aqueductuum in adventu spoliatus fuerit, vel recessu, vel captus intra terminos, sive extra terminos, *Fivelgonie*, Iudices trium aqueductuum communiter emendabunt. Item si Iudices unius aqueductus cetum elegerint singularem, si mali quid tunc factum fuerit, Iudices illius aqueductus, si emendare potuerint, singulariter suum *breckma* recipient: si vero non potuerint emendare, et Iudicibus aliorum aqueductuum conquesti fuerint, tunc Iudices communiter emendabunt et *breckma* communiter recipient. Iudices horum aqueductuum Dominica post Iacobi, Dominica post Gregorii, et ipso die Walbur-

burgis, communem cetum in *Delffilum* habebunt fub pena unius marce Sterlingorum, nifi necesfitatis caufa venire quis non potuerit; et qui non venerunt fuam innocentiam defendant Iudicibus duobus. Si alique caufe fuerint fuborte, quas prefens fcriptum non contineat, Dompnus Abbas de *Werum* et fex *Edictores*, videlicet *Skepperan* trium aqueductuum, fecundum ius *Fivelgonie* terminabunt. Omnia qué fiunt in prefentia duorum Iudicum negari non posfunt. Si aliqua fiunt in adventu cetus, vel operis, vel recesfu, que de maioribus fint lefionibus, et negari posfunt, tunc ille cui imponitur, fi negaverit, fuam innocentiam defendet duobus civibus, duobus Iudicibus et uno cognato; fi vero fint de minoribus, tunc uno Iudice et uno cive fe defendet. Ut autem omnia predicta firmiter perfeverent, Iudices horum trium aqueductuum fideiusfores in alterutrum dabunt omni anno in dimidio confulatu *Alderfum* (*e*), fub pena unius marce Sterlingorum. Illi de *Slochtra* (*f*) et de *Dampme* (*g*) fuos dabunt cautores fequenti Do-

(*e*) Dat is, volgens den algemeenen Zijlbrief van 1445, in de, zoo even aangehaalde, *Confid. van de Erf- en Ingezet.*, art. 33, bl. 39. „*Allershummer*-halve Rechtfchap, als van *Garrelsweer*, van *Alderfum* ofte van *den Poste.*" Zie mede VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 363.

(*f*) Het dorp *Slochteren* droeg bevorens den naam van *Slothra*; zie MATTHAEUS, *l. c.*, *pag.* 203 *et feq.*, 207 *et feq.*; ALTING, *l. c.*, op het woord *Slothra.* Men verfta er echter, hier ter plaats, het *Slochter Zijlvest* door.

(*g*) Tusfchen de beide eerfte letters *D* en *a*, en wel door de laatfte ftreep van de *D*, is, in het oorfpronkelijke ftuk, met eene zeer oude, doch andere letter, en met bleekeren inkt, dan het overige van dezen Brief, eene *h* getrokken. GLEINTZ, ter plaats, onder dit ftuk aangehaald, leest hier *Hampne*, en verftaat daardoor *Colham.* In een zeer oud affchrift, onder mij berustende, ftaat *Dammone.* Ik heb geoordeeld de oorfpronkelijke lezing van *Dampme* te moeten behouden, en verfta hierdoor *Appingedam*, van ouds onder den naam van *Dam-*

Dominica post assumptionem beate Marie. Illi vero de *Germania* (*h*) Dominica ante festum decollationis Iohannis Baptiste. Item consultum est, ut Iudices uniuscuiusque aqueductus in prompta pecunia habeant viginti marcas Sterlingorum, in loco, quem Dominus Abbas et sex *Skepperan* communiter elegerunt; et si Iudices unius aqueductus in predictis deficere voluerint, Iudices duorum aqueductuum cogent eos per fideiussores ad predicta singula conservanda. De ordinationibus premissis conscribi fecimus quatuor literas munimine sigilli *Abbatis* de *Werum* et *Terre Fivelgonie* roboratas. Acta sunt hec in *Werum* per Abbatem prius memoratum et per Iudices trium aqueductuum HAYCONEM GAYKINGA, et AYLWARDUM SNELGERA, et per THIONEM LUIDMERA (*i*), et HERDRICUM

Y C-

Damma en *Damme* bekend, en, in den naastvoorgaanden brief, onder dien van *Appengadampne* (zie bl. 81, en de aanteekening aldaar *e*.); te meer, daar, langs dien weg, aan dezen brief, hier ter plaats, een gezonde zin kan gehecht worden. Men versta dus; even als, door *Slochtra*, het *Slochter Zijlvest*; hier, door *Dampme*, het *Dorpster Zijlvest*, waarvan *Appingedam*, of wel de beide Schepperijen, ten Noorden en Zuiden van *Appingedam* gelegen, een voornaam gedeelte uitmaken.

(*h*) Ik houd het daarvoor, dat hier, door *Germania*, het *Scharmer Zijlvest* bedoeld wordt. Het Klooster van *Thesinge* droeg den naam van *Germania*; men zie den Brief van 1485, aangehaald door den Heer A. J. DE SITTER, in het meergemelde *Regist. van Chart.*, bl. 303. Dit Klooster, hetwelk reeds vroeger (zie MATTHAEUS, *l. c.*, *pag.* 193,) bekend was, en met hetwelk, in latere tijden, het Convent van *Bure* of *Ten Boer* vereenigd werd (*Tegenw. Staat van Stad en Lande*, t. a. pl., bl. 345), bezat aanzienlijke goederen onder het *Scharmer Zijlvest*, tot welk laatste de Schepperij van *Ten Boer* nog tegenwoordig behoort.

(*i*) Deze beide laatsten waren, volgens den naastvoorgaanden Brief, mede in dit jaar *Consules Fivelgoniae*.

YCKENGA, et LUIDONEM FOLKRINGA, et MYNCKONEM EWENGA; aliis viris discretis etiam robur adhibentibus firmitatis. Anno Domini millesimo, trecentesimo decimo septimo, ante assumptionem beate gloriose virginis Marie.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven van het *Zijlvest der drie Delfzijlen*. De Heer J. GLEINTZ heeft dit stuk mede vrij naauwkeurig uitgegeven, in zijne *Antiqua Monumenta Trium Aquaeductuum*, geplaatst achter deszelfs werkje: *Groningae praefectura*, in 1663 te *Groningen* gedrukt, *pag.* 84.

XXXV.

Verbond *tusschen de Steden* Groningen *en* Leeuwarden (*a*).

Den 6 December 1317.

Universis Christi fidelibus presentia visuris et audituris. Nos - - Consules et Universitas in *Groninge*, - - Aldermannus, Scabini et Communitas *Luwardie*, cupimus esse notum et tenore presentium protestamus, quod pacta et federa pacis inter nos mutuo observanda perpetuo ordinavimus in hunc modum, quod quilibet bona et res suas illis vendat atque credat, a quibus se sciat sua debita recepturum; propter hoc enim captivitates et spolia fieri invicem nullatenus permittemus. Item quibuscunque causis emergentibus ab extraneis hominibus terrarum nobis circumiacentium, hinc et inde, occasione tali *Luwardenses* a nobis *Gro-*

(*a*) De schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 88, maakt melding van dit verbond.

Groniensibus non debeant aliquatenus molestari, nec *Gronienses* a *Luwardensibus* vice versa. In cuius rei testimonium sigilla nostra presentibus duximus apponenda. Actum et datum *Groninge*, Anno Domini M.CCC. decimo septimo, in die beati Nicolai confessoris.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 3, N°. 3.

XXXVI.

Verbond *tusschen* Oostergo, *benevens de Abten der Conventen aldaar in* Klaarkamp, Dokkum, Mariengaarde *en* Foswerd, *ter eener, en de Stad* Groningen, *ter andere zijde* (a).

Den 11 *Mei* 1318.

Universis Christi fidelibus, tam presentibus, quam posteris, ad quos presentes littere pervenerint; Abbates *Clarikampi*, *Dockum*, *Orti* Ste *Marie*, *Bethanie*, et Universitas Gretmannorum in *Ostergo*, ceterorumque Iudicum, cetum in *Wininghe* (b) regen-

(a) Van dit, en het volgende verbond wordt, onder anderen, mede gewag gemaakt bij EMMIUS, *l. c.*, *pag.* 190; SCHOTANUS, *Fr. Hist.*, bl. 168; en *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 88.

(b) De ongenoemde schrijver *de rebus Ultraject.*, *pag.* 48, maakt reeds, omtrent het jaar 1231, gewag van de *Coetus Wineniae*, met welke laatste plaats het, hier gemelde, *Wininghe* misschien dezelfde zal geweest zijn. ALTING, *l. c.*, *pag.* 206, verstaat, door *Winenia*, het Dorp *Wijns*, in *Oostergo*, in de Grietenij van *Tietjerksteradeel*, gelegen; en het is ook uit eenen Brief van 1369, bij SCHOTAN., in *Tabl.* bl. 66, behelzende een vonnis, gegeven door de „Gretmanni „districtus *Wininghe* ac iudices eorum coniurati — in com-

F 5

gentium, ac Consules Civitatis *Groniensis*, ordinationum suffragia et salutem cum pace longeva. Ratio veritati consona docet, ut acta presentium digna memoria scriptis et appensione sigillorum sic serventur integra, ne per oblivionis exitum excedant scientiam futurorum; hinc est, quod ad noticiam singulorum, tam presentium quam futurorum, volumus pervenire, quod nos Iudices in *Ostergo* una cum Consulibus in *Groninghe*, in presentia venerabilium priorum dictorum Abbatum et Prelatorum, pro commoditate et utilitate nostra, tale consilium seu pactum in invicem sumus arbitrati, quod de spolio vel rapina, que contingit inter nos seu nostros, si notoria est, actor ex *Frisonibus* reum culpabilem reddet cum duobus Iudicibus, quatuor Civibus et totidem cognatis; et e converso actor de *Groninghe* reum culpabilem reddet cum duobus Consulibus, similiter cum quatuor Civibus et totidem consanguineis vel cognatis. Si vero actor quicunque in notoriis pro se tales testes producere non poterit, reus tali testimo-

„muni cetu districtus *Wininghe* congregati," met eene genoegzame zekerheid af te leiden, dat, zoo niet geheel *Oostergo*, altans een groot gedeelte van dat landschap, tot deze *coetus* of vergaderplaats in *Wininghe* behoord hebbe.

Van dit *Wininghe* is vooral te onderscheiden het District of de Grietenij van *Wildinge*, in de oude Vriesche gedenkstukken van die tijden, zoo menigvuldig voorkomende; men zie, onder anderen, het *Charterb. van Vriesl.*, I. D., bl. 150, 155, 158, en 175. De schrijver van den *Tegenw. Staat van Vriesland*, I. D., bl. 455, verstaat, door de Grietenij van *Wildinge*, in de aangehaalde stukken voorkomende, die van *Hemelummer Oldevaart* en *Noortwolde* in *Westergo*. Zou men niet liever op *Wons* of *Woldens*, en de Grietenij van *Wonseradeel* aldaar, bij den gemelden schrijver, III. D., bl. 179 en volg., behandeld, te denken hebben? Men zie den Brief van 1379, in het *Chart. van Vriesl.*, I. D., bl. 242, en SCHOTAN., *Beschr. v. Vriesl.*, bl. 211.

monio se fideliter expurgabit; sin autem notoria non est, reus utrobique sibi testimonio se purgando quitabit et reddet innocentem. Insuper de actione seu causa pecuniaria reus utrinque expurgabit se proprio iuramento. Item de homicidiis, que contingunt inter nos vel nostros, quod Deus avertat, precium solutionis ceu Wergeldi erunt septem magne marce Sterlingorum. Preterea de vulneribus, que contingunt inter nos, quod etiam absit, inflictor vulneris, secundum morem et consuetudinem terre sue, prestabit emendam vulnus sustinenti. Ceterum autem quilibet inter nos det bona sua in credentia, ubi sciat vel credat debita sua totaliter optinere, quia sustinere nolumus inter nos, quod ex hoc, preter reum et principalem, quisquam molestetur, quoniam tunc pax solidatur in terris et Deus, in donis suis glorificatur in celis, cum unicuique, quod suum est, tribuitur, et innocens pro nocente non punitur. Et ne hoc factum et arbitrium nostrum a quoquam in posterum valeat inpugnari, sigilla nostra, una cum sigillis predictorum Prelatorum, presentibus sunt appensa. Datum et actum *Dockum* in crastina Gordiani et Epymachi martirum, anno Domini millesimo, trecentesimo, decimo octavo. Cancellaturam (*c*) approbamus, datum ut supra.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 3, N°. 5 (*d*).

XXXVII.

(*c*) Achter *molestetur*, op deze bl. reg. 16, voorkomende, volgt, in het oorspronkelijke stuk, het weder doorgestreken woord *alienus*. De Brief, hierboven, Nr. XXVII, opgegeven, behelst reeds een soortgelijk voorbeeld. Zie voorts BONDAM, *Chart: van Geld.*, I. D., 3de afd., bl. 489.

(*d*) Van buiten, op den oorspronkelijken Brief, staat, met eene overoude hand, geschreven: „In *Ostergho* et *Wininghe* „et *Groninge* super pace."

XXXVII.

Verbond *tusschen de Steden* Groningen *en Dokkum.*

Den 15 *Mei* 1318.

Universis Christi fidelibus, tam presentibus, quam posteris, presentia visuris, Consules Civitatum et Commune in *Groninghe* et in *Dockum* testimonium veritatis cum salute. Ne de rebus gestis in tempore contingat hominum memorias oblivionis nube obfuscari, sanum et utile videbatur eas, scripture inspectione, litterarumque tenore, memorie perhennari. Hinc est, quod ad noticiam singulorum, tam presentium, quam futurorum, volumus pervenire, quod tale consilium seu pactum inter nos sumus arbitrati, quod pacem et concordiam debemus ad invicem fideliter observare, et nullus nostrorum debet alium in sua civitate per spolium, per arestationem, vel bonorum obligationem, ceu quoquo modo, molestare. Preterea quilibet ex nobis det bona sua in credentiam, ubi sciat vel credat debita sua certitudinaliter optinere, quia sustinere nolumus inter nos aliquatenus, quod ex hoc quisquam molestetur, nisi reus et principalis, quum iustum sit, unicuique, quod suum est, tribuere, et innocentem pro nocente non punire. In cuius rei signum et testimonium sigilla nostrarum Civitatum presentibus sunt appensa. Datum die lune post Dominicam, qua cantatur *Iubilate*, anno Domini M.CCC.XVIII.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 3, N°. 4.

XXXVIII.

XXXVIII.

Overeenkomst *tusschen de Landschappen* Hunsingo, Fivelingo, *en de Stad* Groningen, *benevens* Drentherwolde, *om, ten zuiden van den weg naar de* Walfriedsbrug, *in eene, te leggene, waterleiding in de rivier* de Hunse, *eene zijl of schutsluis te plaatsen, welke, bij iedere derde Eb, ten behoeve van die van* Groningen *en* Drentherwolde, *gesloten moest worden gehouden, enz.; door* EGBERTUS, *Burggraaf in* Groningen, ADOLFS *zoon*; EGBERTUS, *Burggraaf*, GODEKENS *zoon*; *en* OTTO BUNING, *Schultes aldaar, bekrachtigd.*

Den 1 *Augustus* 1321 *en* 24 *Februarij* 1322.

Universis Christi fidelibus presentia visuris et audituris, ECBERTUS, Prefectus in *Groninge*, filius Domini ADULFI (*a*), ECBERTUS Prefectus, filius GODEKINI, et OTTO, Sculteтus ibidem, salutem et cognoscere veritatem. Sciant tam posteri, quam presentes, quod universi Iudices Terrarum *Hunsgonie*, *Fivelgonie* et Consules in *Groninge*, cum hominibus de *Threntawalda*, *nostre Iurisdictionis*, in hanc formam compositionis unanimiter concordabant, quam conscriptam vidimus et sigillis ipsorum sigillatam, ac in nulla sui parte viciatam, prout continetur inferius in hec ver-

(*a*) Zie den Brief van 1285, hierboven, N°. XXIII., en dien van 1291, aangehaald door den Heer DE SITTER, *Regist.*, bl. 289; EMMIUS, *l. c.*, *pag.* 191.

verba. Universis Christi fidelibus, presentia visaris et audituris, universi Iudices Terrarum *Hunsgonie* et *Fivelgonie* et Consules in *Groninge*, salutem et cognoscere veritatem. Ad singulorum noticiam cupimus pervenire, quod super aqueductu infra scripto, fundando in *Amne* (*b*), concordavimus in hunc modum, quod illi, quorum interest et interesse potuerit, aqueductum construere possunt in *Amne* predicto, ab austro vie pontis sancti WALDFRIDI (*c*), et non ultra versus aqui-

(*b*) Ik versta hier, door *Amnis*, de Rivier de *Hunse*, offchoon vertaald, in de oude, hier volgende, overzetting, door *A*, den algemeenen naam van wateren; men zie mede de aanteekening *c*, hierboven, bl. 37.

(*c*) De *Walfriedsbrug* lag waarschijnlijk bij *Noorderhoogerbrugge*, over de Rivier de *Hunse*, nog destijds daar langs stroomende., en de zijl of schutsluis, in dezen brief gemeld, moest, volgens denzelven, gelegd worden in eene waterleiding, ten zuiden van den weg, welke over deze brug liep. Of de *Grondzijl*, eene plaats, thans nog aldus genoemd en aldaar liggende, van deze voormalige Zijl haren naam hebbe ontleend; of men, in de uitdrukking *ab austro vie, enz.*, eene betrekking te zoeken hebbe tot de, thans nog zoogenoemde, *Zuidwendinge*, zijnde de weg of dijk, naar de *Grondzijl* strekkende, en de scheiding tusschen *Zuidwolde* en *Noordijk*; welk laatste Kerspel, eerst in 1408, in het *Winsumer Zijlvest* is toegelaten; en of dus, door den *Walfridus weg*, welke, in den inlatingsbrief van het *Westerstads Hamrik* in het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*, van den jare 1434. en in latere stukken, onder dien naam voorkomt, deze *Zuidwendinge* verstaan moet worden: omtrent dit een en ander durf ik niets met zekerheid bepalen. EMMIUS, *l. c.*, zegt, dat deze Zijl heeft gelegen in *amniculo Bedumum alluenti.* Ze schijnt dus in een der kanalen, tot het *Winsumer Zijlvest* behoorende, geweest te zijn, hetgeen men ook eenigermate schijnt te kunnen afleiden uit twee stukken van den jare 1323, in het meergemelde *Register* van den Heer A. J. DE SITTER, bl. 290, aangehaald: „de „novo aquaeductu in *Skilga-Forwerk*," door welke laatste plaats waarschijnlijk *Schilligeham* bij *Winsum* zal te verstaan zijn.

Ik

quilonem, suis propriis laboribus et expensis, ad-

Ik heb reeds hierboven, bl. 44, in de aanteekening *a*, van dezen WALFRIDUS met een woord gesproken: laat ik er nog iets, waartoe, onder anderen, deze brug aanleiding geeft, van hem bijvoegen. MATTHAEUS, *in notis ad Anon.*, ter aldaar aangehaalde plaats, *pag.* 139, houdt dezen WALFRIDUS voor den Geloofsprediker WILFRIDUS, welke, omtrent het jaar 678, in Vriesland is gekomen, en de schrijver van de *Historia Episc. Groning.*, *pag.* 11, vertaald in de *Oudh. en Gest. van Groningen*, bl. 50, voor ALFRIDUS of ALFRICUS, eenen Bisschop van *Utrecht*, welke, in het jaar 850, overleden is. Dan, ik vind geenen grond, om het daarvoor te houden, dat deze WALFRIDUS juist een Geloofsprediker, of een Bisschop van *Utrecht* moet geweest zijn. Onze oudste gedenkstukken en overleveringen kennen eenen WALFRIDUS, een' zeer voornaam' man hier te lande, die den Kristelijken Godsdienst was toegedaan, en, als de voorname grondvester van eene meer geregelde, en maatschappelijke orde van zaken, en als de eerste ondernemer van werken van Industrie hooglijk geroemd wordt, op wien misschien het gezegde van den *Anonimus*, *pag.* 6, boven bijgebragt, meer toepasselijk is. MIRAEUS meldt, in zijne *Annales Eccles.*, door den schrijver van de *Histor. Episc. Groning.*, *pag.* 45, en in de *Oudh. en Gest. van Gron.*, bl. 343, aangehaald, dat deze WALFRIDUS te *Bedum* zijne woonplaats heeft gehad, en aldaar, met zijnen Zoon RADFRIDUS, door de Noormannen, welke de Stad *Groningen* ingenomen, en de *St. Maartens kerk* aldaar verbrand hadden, bij derzelver terugtogt, was omgebragt; en dat, ter gedachtenis van dezen marteldood, de kerk te *Bedum*, behalve aan de Maagd MARIA, en aan den Apostel PAULUS, mede aan dezen WALFRIDUS was toegewijd; enz, en verklaart, dit alles, uit de Gedenkschriften van de kerk van *Bedum*, getrokken te hebben. IOH. A LEYDIS, *Chron. Belg.*, *Lib.* V., *Cap.* 25, had, reeds vroeger, hoofdzakelijk hetzelfde geboekt, en WAGENAAR, *Vad. Hist.*, II. D., bl. 39, die dit voorval tot het jaar 810 brengt, maakt er mede gewag van, ofschoon aanmerkende, dat de waarheid van hetzelve met geene geschriften van tijdgenooten te bevestigen is; in welk laatste misschien de grond te zoeken is, dat EMMIUS, in zijne Vriesche geschiedenissen, daarvan geheel stilzwijgt. CORN. KEMPIS geeft, omtrent dit alles, in zijn werkje: *de situ, qualit. et quantit. Frisiae*, in 1588 te *Keulen* gedrukt,

adiecta semper conditione tali, quod in tercio decur-

drukt, en aan de Regering van *Groningen* opgedragen, *Lib.* III., *cap.* 27, een nog omstandiger, doch hoofdzakelijk met dat van MIRAEUS en LEYDIS overeenstemmend, berigt, en voegt er bij, dat deze WALFRIDUS den lagen bodem van zijne woonplaats, voorheen naauwelijks door voetgangers te bewandelen, tot goed weideland, en geschikt tot het voortbrengen van allerlei vruchten, gebragt had, en, onder anderen ook, dat hij, om gelegenheid te hebben, van te *Groningen*, alwaar reeds destijds de *St. Maartens kerk* stond, te komen, en zijnen Godsdienst aldaar te oefenen, op zijne eigene kosten, eene Brug over de Rivier *de Hunse* had doen leggen, welke, sedert dien tijd, altoos de *Walfriedsbrug* genoemd was, zoo als dit alles, aldaar ter plaats, breedvoeriger wordt opgegeven. Ik weet wel, dat ALTING, *l. c.*, *pag.* 75, en anderen met dezen schrijver niet veel ophebben; doch dit werkje bevat, behalve al het ongerijmde nopens den oorsprong der Vriesen, en derzelver geschiedenissen, hetwelk hij, met al de oude Vriesche geschiedschrijvers, gemeen heeft, toch ook veel wetenswaardigs, hetwelk hij, in zijn langdurig verblijf te *Groningen*, of zelf gezien, of, in zijne veelvuldige betrekkingen, van beminnaren der Vaderlandsche Oudheidkunde aldaar, vernomen had. Althans wordt de waarheid van het, door hem, bijgebragte, niet alleen door de *Walfridus brugge*, en den weg, naar dezelve strekkende, beide in dit Charter gemeld, maar ook door andere echte stukken bewezen. Het Landregt van *Hunsingo* van den jare 1252, door den Heer VAN HALSEMA, in de *Analecta*, achter het meergemelde werk, uitgegeven, kent dezen WALFRIDUS, en geeft, onder den naam van *Sente* WALDFRETHES *frethe* (zie het *Voorberigt* aldaar, bl. 12 en volg.), deszelfs instellingen, ter bevrediging en beveiliging van personen en goederen, op, als eenen grondslag dezer wetgeving. De bedijking van *Innersdijk* bevatte eene landstreek, welke, in den Brief van 1371, voorkomende in *het Staatsr.* van den Heer VAN IDSINGA, I. D., bl. 442, gezegd wordt te liggen *inter aggerem terrae Hunsegoniae.* Zij bestond uit de kerspelen *Bedum*, *Zuidwolde*, *Noordwolde*, enz. en wordt thans nog algemeen, in deze streken, aan den H. WALFRIDUS toegeschreven. Zeker is deze bedijking van eenen zeer hoogen ouderdom, daar zij, zoowel als de gemelde brug, ook reeds voorkomt in eenen overouden *Winsumer Zijlvester* Brief, die waarschijnlijk tot de eerste helft van de dertiende eeuw behoort, zoo als ik vervolgens gelegenheid zal heb-

cursu aque decrescentis, qui *d'harde* (*d*) *ebbe* vulgariter appellatur, fores ipsius aqueductus penitus concludentur; qui tercius decursus nobis *Groniensibus* et hominibus de *Trentawalda* libere attinet atque cedit. Insuper adiectum est, quod si dictus *amnis*, occasione huius aqueductus, per alluvionem inciperet deperire, nos Oppidani in *Groninge* illud significare tenebimur cetui *Hunsgonie* et *Fivelgonie* et illis quorum interest, videlicet, qui prefatum aqueductum construxerunt, infra festum beate Walburgis et sancte Iohannis Baptiste (*e*), ut infra tres menses certo die una nobiscum conveniant, a tempore nostre significationis, ad predictum aqueductum, ad discernendum communiter, utrum prefatus *amnis* sit verisimiliter periturus. Si vero ipsum *amnem* invenerimus periturum, fundatores ipsius aqueductus infra tres menses destruent aqueductum. Si vero nos *Fivelgones* et *Hunsgones* minime venireemus infra terminum supra scriptum, nos *Gronienses* ipsis fun-

hebben aan te toonen, en komen beide in dien Brief voor, als destijds reeds lang bestaan hebbende. Eindelijk, dat de kerk van *Bedum* aan denzelven WALFRIDUS is toegewijd geweest, blijkt uit eene verzegelde verklaring der *Advocati Ecclesiae parochialis* S. WOLDFRIDI, *Martyris in Bedum, terrae Frisiae, Monasteriensis Dyocesis*, van den 30 Dec. 1477, in het *Register* van den Heer A. J. DE SITTER, bl. 99, opgegeven: men zie verder den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 337. Het is ook opmerkelijk, dat de WALFRIDUS-*dag*, offchoon op de gewone lijsten der heilige dagen niet voorkomende, echter, in de Ommelanden, onder de zoodanige gerekend werd. Zie den Brief van WALFRIDI 1380, aangehaald in het, zoo even gemelde, *Register*, bl. 293, vergeleken met de *Hist. Episc. Gron.*, en de *Oudh. en Gest. van Gron.*, ter aangehaalde plaatsen.

(*d*) Waarschijnlijk is dit eene schrijffout. Er zal gelezen moeten worden *dharde* of *derde*.

(*e*) Tusschen den 25 Februarij en 24 Junij.

fundatoribus aqueductus intimabimus, ut infra tres menses proximos ipsum destruent aqueductum; quod si facere renuerint, extunc nobis *Groniensibus* ipsum aqueductum destruendi, sine offensa et contradictione aliqua, libera sit facultas. In cuius rei testimonium sigilla nostra presentibus sunt appensa. Actum et datum anno Domini M.CCC. vicesimo primo, in die beati Petri soluti a vinculis. Ad maius igitur testimonium et certitudinem premissorum presentes literas nostris sigillis fecimus consignari; et quia Ego ECBERTUS, filius *Godekini*, sigillo ad presens careo, sigillo ECBERTI, filii Domini ADULFI, contentus sum in hac parte. Datum anno Domini M.CCC. vicesimo secundo, in die beati Matthie Apostoli.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, C. 1, N°. 2 (*f*).

Ou-

(*f*) Deze Brief levert een bewijs op, hoe zeer men zelfs de geauthentiseerde afschriften van de oudste stukken, voornamelijk die, welke, in latere tijden, zijn afgegeven, somtijds moet mistrouwen. De Schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande* heeft van dit belangrijk stuk een geauthentiseerd afschrift in het II. D., bl. 181, medegedeeld; ik bezat daarvan mede een gelijkluidend: dan de oorspronkelijke Brief heeft mij doen zien, dat deze afschriften te eenemaal gebrekkig zijn. In het origineel staat, onder anderen, in plaats van *Aduardiae*, ter aangehaalde plaats, reg. 6 en 14, *terrarum*; in plaats van *Aduardino*, reg. 18, *concordavimus*; in plaats van *interno*, reg. 24, *in tercio*; in plaats van *trans*, reg. 26, *tercius*, enz. EMMIUS, welke, ter boven aangehaalde plaats, *pag.* 191, van dezen Brief melding maakt, heeft blijkbaar het origineel in handen gehad, en hetzelve gevolgd.

De oorspronkelijke Brief is met twee zegelen in groen was voorzien. Het randschrift van het eerste is: „*S. Ecberti prefecti in Gronige*"; en dat van het tweede, gedeeltelijk gebroken, voor zoo ver voorhanden; „ . . . *Ottonis Buning Scolteti in* . . . " In den leeftijd van EMMIUS was waar-

Oude Vertaling.

Allen Christen gheloveghen, de desse teghenwordeghe seen ende horen worden, EGBERTUS Richter in *Groningen*, Heer ADOLFFS soene, EGBERTUS Richter, GHODEKENS soene ende OTTHO Schulte aldar, heil ende warheit tweten. So wal de tocomende als teghenwordeghen sullen weten, dat alle Richters der Landen *Hunsgonie*, *Fivelgonie* ende Borghemesters in *Groningen*, myt lude van *Threntawalda*, unss gherichtecheides, sint eendrachtelick vordraghen in desse forme des overcomsoes, de wy ghesseen hebben, ghescreven ende ghesseghelt ende in gheene synes deels geschendet, als beneden steet in desse worden: Allen Christen gheloveghen, de desse teghenwordeghe seen ende horen worden, Richters der Landen *Hunsgonie* ende *Fivelgonie* en Borghemesters in *Groningen*, heil ende de warheit to weten; Wy begheren tkomen tot een ytleker kunde, dat op de watertucht nabeschreven, to leggen in de *A*, synnen wy vordraghen in desse maneer, dat de ghene, de sulkes tokumpt off tokomen mach, moghen maken watertucht in de *A* vorghenoempt, vant suyden des weghes der brugge Sunte WALFRIDI, ende neer vorder int norden, up hor eghen arbeit ende cost, myt sodane vorwerde altoes, dat in de darde affloep der affwassende waters

waarschijnlijk dit zegel nog in zijn geheel; althans telt dezelve, *l. c.*, onder de *Signatores* op „ *Otto Buningius Sculthetus Oppidanus.*"

Van buiten, op den Brief, staat, met eene overoude hand, geschreven: „ *Van then Silinghe tot then Ostere deype.*" Door welk laatste men hier de *Hunse*, in onderscheiding van het *Westersche diep* of het *Reijdiep* te verstaan heeft, zoo als in het vervolg nader zal worden aangetoond.

ters (dat ghemeenlike de *harde ebbe* ghenoempt wort), sullen de doren des watertuchtes ghanslick togheslóten worden; welker afloep off aftucht uns *Gronningers* ende den luyden van *Threntewalda* vry tocompt ende tohoert. Vort is byghesecht, dat, wert sake de vorschr. *A* dorch de vorschr. watertucht dorch anvletinge beghinde tvordarven, dat sullen wy Stadtlude in *Groningen* schuldich wesen to vorwitteghen de meente *Hunsghonie* ende *Fivelgonie*, ende dem welk sulkes thokumpt, als dem welker sulke watertuchte ghemaket hebben, binnen sunte Walburghen ende sunte Johans Baptisten hochtyt, dat se binnen dren maenden up een seker dach myt ons tzamen comen, van de tyt unsf verwittinge, by de vorschr. watertucht, um samentlick tonderscheiden, off de vors. *A* der warheit ghelyck wil vorgaen; en vinden wy den solfften *A* vorghanclick, so sullen de ghene, de den watertucht ghemaket hebben, den solfften binnen dren maenden weder vordarven; dan inden wy *Fyvelgonie* ende *Hunsgonie* neet en quemen binnen tyt vorschr., so sullen wy *Gronningers* vorwitteghen deen, de sulcke watertucht ghemaket hebben, dat se den watertucht binnen dren maenden nastcomende sullen vordarven; ende inden se sulkes tdoen weigherden, so sy vulmacht uns *Gronningers* den watertucht to verdarven, sunder eneghe broke ende wedersеggen. In welkers dinges ghetuchenisse sint unse seghelen an desse teghenwordeghen ghehangen. Ghescheet ende ghegheven int jar uns Heren dusent, drehundert, twintich ende ene, dach Petri ghelosset van den banden. Ende um merer ghetuchenisse ende sekerheit der vorghescchr. so hebbe wy desse teghenwordeghe breven myt unse seghelen laten tekenen; dan want ick EG-

BER-

BERTUS GHODEKINS soene op desse tyt gheen seghel hebbe, sin ick to vreden in desse deel myt dat seghel ECBARTI, Heer ADOLFFS soene. Ghegeven int jar uns Heren dusent, drehundert, twintich ende twe, dach Matthie Apostoli.

(Onderstond.)

H. ELDERWOLTH, a Secretis, e latino in hoc vulgare traduxit, anno M.V.XXV., die martis VIII Aug^s.

Naar het oorspronkelijke, in de Archiven der Stad *Groningen*, C. 1, N°. 21 (*g*).

XXXIX.

Uitspraak *van, ter wederzijde gekozene, dedigslieden, tusschen* JOHANNES III, *Bisschop van* Utrecht, *ter eener, en het Landschap* Drenthe, *benevens de Stad* Groningen, *met* Gho *en* Wold, *ter andere zijde, over de betaling van eene, door den gemelden Bisschop gevorderde, Bede, onder korting van het aandeel der* Drentsche *kerspelen, die zich, met de* Vriesen *van* Stellingwerf, *tegen hem vereenigd hadden; over het niet dagvaarden, in zaken van geestelijk regtsgebied, van personen uit* Drenthe *en* Groningen, *buiten* Hulsford *of* Bisschopsberg; *over de overdragten gedaan door*

(*g*) Men vindt dit stuk in het Register der Stads Archiven, naar het schijnt, op het jaar 1320, en onder den titel van *Brief van den Watertocht in de A*; zie DE SITTER, *Register*, bl. 19; doch het is blijkbaar eene overzetting van den eerst opgegevenen Brief.

door Dienstmannen, Vasallen en eigenlieden, van goederen, die zij van den Bisschop en de Kerk van Utrecht *hielden, en den staat der eigenlieden, aan deze goederen verbonden; over het niet betalen van Tienden en dergelijke: aangenomen, bekrachtigd en bezegeld wegens den Bisschop en de Kerk van* Utrecht; *het Landschap* Drenthe; *de Stad* Groningen; REYNOLD, *Burggraaf van* Koevorden; *en* BERTHOLD *van* Gronebeke, *Burggraaf van* Groningen, *enz.* (*a*).

Den 26 Mei 1328.

In nomine Domini Amen. IOHANNES, Dei gratia Episcopus *Traiectensis*, Universis Christi fidelibus, presentia visuris et audituris, salutem in Domino sempiternam. Ad singulorum noticiam, tam presentium, quam futurorum, volumus pervenire, quod cum materia controversie vertetur inter nos, ex parte una, et homines terre nostre *Threntie*, ex altera, de quatuor articulis infra scriptis, videlicet de Decano, habente casus Episcopales in terminis *Threnthie* vel in *Groninge*, a nobis statuendo; de suffraganeo, eisdem mittendo, pro pueris confirmandis, locis et ecclesiis consecrandis et eisdem reconciliandis in procuratione competenti, prout ad alias partes dyocesis nostre eundem mittere solemus; et de defensione et promotione predictis hominibus terre nostre *Threnthie* et de *Groninge* per nos facienda, tam in dyocesi, quam

(*a*) Van dit stuk, zoo belangrijk voor de geschiedenis en de gesteldheid dier tijden, doch hetwelk nimmer gedrukt is, wordt mede gewag gemaakt, onder anderen, bij EMMIUS, *l. c.*, *pag.* 196, en in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 90.

quam extra dyocesin, contra personas quaslibet, hinc et inde, prout possumus bona fide; et precipue de non citando aliquam personam terre *Threnthie*, vel Oppidi *Groniensis*, extra *Hulsforde* vel *Biscopesberghe* (*b*) supra *Westerkeslen*, coram nobis et officio nostro ab aliqua persona. Compromissis utrobique in discretos viros, scilicet GODEFRIDUM de *Borcho*, REYNALDUM, Prefectum *Covordie*, et ASONEM de *Rutenberghe*, arbitrando pronunciarunt, quod homines terre *Threnthie* et *Gronienses*, ab eo tempore, cuius non extat memoria, ab Episcopis *Traiectensibus* et Ecclesia *Traiectensi*, de premissis quatuor Articulis fuissent continue previlegiati, et eisdem libertatibus, previlegiis et iuribus frui ulterius perpetue debeant et gaudere. Quo arbitrio pronunciato ab arbitratoribus predictis et promulgato, ipsum tenore presentium approbamus, laudamus, ratificamus et emologamus in perpetuum duraturum. In cuius rei testimonium, et ad perpetue rei geste memoriam, sigillum nostrum, una cum sigillis venerabilium virorum, Domini IOHANNIS de *Brunchorst*, prepositi Ecclesie *sancti Salvatoris Traiectensis*, Domini GHERARDI, prepositi Ecclesie *Daventriensis*, Domini HUBERTI, prepositi Ecclesie *Aldenzalensis*, et Domini BERNARDI de *Othmersum*, canonici Ecclesie *Aldenzalensis* predi-

(*b*) Deze beide plaatsen lagen in *Drenthe*. Van *Hulsford*, digt bij, doch buiten *Koevorden* gelegen, wordt reeds gewag gemaakt in de *Anon. de reb. Ultraj.*, *pag.* 44, en door MATTHAEUS, aldaar in *notis*, *pag.* 91. Men zie mede ALTING, *l. c.*, op het woord *Hulsvorde*; *Oudh. en Gesch. van Gron.*, bl. 551; *Tegenw. Staat van Drenthe*, Inl., bl. 107. *Bisschopsberg* lag, volgens dezen brief, bij *Wester Hesselen*. Zie voorts de *Oudh. en Gesch. van Gron.*, bl. 559.

dicte, receptorum reddituum nostrorum, presentibus est appensum. Nos vero IOHANNES de *Brunchorst* prepositus, GHERARDUS prepositus, et HUBERTUS prepositus, Ecclesiarum predictarum, et BERNARDUS canonicus predictus, sigilla nostra presentibus apposuimus ad preces Domini nostri, Domini IOHANNIS Episcopi *Traiectensis* supra dicti. Actum et datum *Covordie* anno Domini M.CCC. vicesimo octavo, feria quinta post festum Pentecostes.

In nomine Domini Amen. Quoniam memorie . . . . . . : frequenter oblivio, ideoque adversus oblivionis dispendium de scripture suffragio prudentium cautela providit, ut ea que in presenti hominum dispositione extiterint ordinata, possint in posterum ad rei geste memoriam lucide comprobari. Nos igitur Iurati et Universitas terre *Threnthie*, tam presentibus, quam futuris, ad perpetuam rei memoriam cupimus fore notum, quod cum inter reverendum in Christo patrem et Dominum nostrum, Dominum IOHANNEM, Episcopum *Traiectensem*, ex una parte, et terram nostram *Threntie*, ex altera, super quatuor Articulis infra scriptis, in quibus dicebat nos, et nonnullas singulares personas de terra nostra predicta, sibi iniuriari, exorta fuerit materia quaestionis; quorum quidem Articulorum primus est de precaria centum et quinquaginta marcarum leviorum Sterlingorum, deductis inde octo marcis et quatuor solidis eiusdem monete, quas solvere tenentur duodecim parochie de terra nostra, que se *Frisonibus* de *Stellingwarf* (*c*) adiunxerunt, quo-

(*c*) Men zie, over den oorlog tusschen den *Bisschop van Utrecht* en de *Vriezen* van *Stellingwerf* en *Schoterwerf*, MATTHAE-

quoniam idem venerandus pater semper de anno bi-

THAEUS, *in not. ad Anon.*, *pag.* 106, *et seq.*, en in het bijzonder aldaar den Bisschoppelijken Banbrief, in 1310, tegen dezelve uitgevaardigd, benevens de Verklaring van 1311, volgens welke deze Banbrief, in de kerken van *Groningen* en *Drenthe*, was afgekondigd.

De Schrijver van den *Tegenw. Staat van Drenthe*, Inleid., bl. 120, meent, dat de *Drenthers* in dezen oorlog geen deel zouden genomen hebben; doch het blijkt uit dezen brief, dat twaalf *Drentsche* kerspelen, van welke de namen niet zijn opgegeven, zich met deze *Vriezen* van *Stellingwerf* vereenigd hadden. Het is echter ook zeer mogelijk, dat, nadat deze oorlog met de *Vriezen* van *Stellingwerf*, omtrent het jaar 1313, bij verdrag was geëindigd (zie *Tegenw. Staat van Vriesland*, I. D., bl. 453), er andermaal, tusschen dezelve en den Bisschop van *Utrecht*, onlusten kunnen ontstaan zijn, in welke deze *Drentsche* kerspelen zich gemengd hebben. De tegenstand van de *Vriesche* volkeren aan de oogmerken en werkingen van de Hertogen van *Gelderland*, en van de Graven van *Holland*, als mede van de Bisschoppen van *Utrecht*, welke, in die tijden, met den *Hollandschen* Graaf, WILLEM III., ten naauwste verbonden en van denzelven bijna geheel afhankelijk waren (WAGEN., *Vaderl. Hist.*, III. D., bl. 196, 198, 220, enz.), bekwam allengskens eene meerdere vastigheid; zie EMMIUS, *l. c.*, *ad an.* 1323, *pag.* 191, *et seq.* De Stad *Groningen* had ook, naar het schijnt, met deze *Vriezen* eene lijn getrokken; men zie de Brieven van 1317 en 1318, hier boven N°. XXXV, XXXVI en XXXVII.; doch in 1328, wanneer de *Vriezen* van *Westergo* en andere zich ook, althans in schijn, met den Graaf van *Holland* verzoenden (*Tegenw. Staat van Vriesland*, t. a. pl., bl. 475), heeft de Stad *Groningen* derzelver geschillen met den Bisschop van *Utrecht*, bij dezen Brief, mede ten einde gebragt, en schijnt wel, sedert dien tijd, andere belangen, dan voorheen, te hebben aangekleefd, zoo als, onder anderen, is af te leiden, uit het verbond, hetwelk *Groningen*, ten jare 1334, met *Stavoren*, destijds nog eene voorname koopstad, en staande in de belangen van den Graaf van *Holland* (*Tegenw. Staat van Vriesl.*, t. a. pl., bl. 480 en volg., en bl. 488), heeft ingegaan, en hetwelk, hierna, in deze verzameling zal volgen. Dit gaf hoogstwaarschijnlijk aanleiding tot de hevige onlusten, die, kort daarna, zijn ontstaan, en, als een gevolg van welke, *Groningen*, door de *Vriesche* bondgenooten, werd bemagtigd, en die Stad aannam, de *Vriesche* vrijheid te zullen voorstaan, en tegen allen te helpen verdedigen, zoo als straks, uit de uitspraak van 1338, nader zal blijken.

bisextili (*d*) sibi dicebat esse debitas, et a nostris terrigenis, et ab illis de *Groninghe*, *Gho* et *Wold*, pro parte eos contingente, persolvendam; nobis autem, pro parte adversa, asserentibus, eandem precariam in septimo anno duntaxat sibi debere persolvi. Secundus, quod homines ministeriales, vasalli et homines sui servilis conditionis, in terra nostra commorantes, bona, que ab ipso et Ecclesia sua *Traiectensi* tenent, ipso irrequisito, et absque sui licentia, vendunt, alienant et transferunt, etiam aliquando in personas inhabiles et minus capaces ad dicta bona tenenda et possidenda. Tercius, quod homines sui servilis conditionis, in terra nostra commorantes, de facto ipso irrequisito, alienantur et extra debita servicia et bona sua servilia deducuntur, alii et liberi homines, in dictis bonis suis servilibus, deducuntur, in quibus ipse et Ecclesia sua predicta, ut asserit, suo debito servicio defraudantur. Quartus, quod aliqui de terra nostra predicta decimas, sibi de iure debitas, prouti debeant, non persolvunt. Tandem, post longas altercationes, controversias et discordias, super hiis habitas, hinc inde ex utraque parte in discretos viros, GODEFRIDUM de *Borclo*, REYNALDUM, Iudicem *Covordie*, et EISONEM de *Rutenberghe*, famulos (*e*), tanquam in arbitros, arbitratores seu amicabiles compositores, voluntarie extitit compromissum, promittentes bona fide una pars alteri, et ambe partes invicem, quod eorum arbitrio seu pronunciationi starent, parerent et in nullo contra-

(*d*) Dat is, ieder vierde of schrikkeljaar.

(*e*) *Famuli* zijn *knapen*, *knechten*, *ministeriales*. „*Sic* „*nobiles vulgo dicti cum opponuntur equitibus.*" KLUIT, *Hist. crit. Com. Holl.*, *Tom.* I., *part.* I., *pag.* 80.

travenirent, sed perpetuis temporibus inviolabiliter observarent. Qui quidem arbitri seu arbitratores, suscepto de se huiusmodi compromisso, deliberato consilio, presentibus dictis partibus, die et loco ad hoc assignatis, taliter pronunciarunt: super primo Articulo, de precaria, quod idem Dominus noster Episcopus cum septem Stolis (*f*) iuramento firmaret, dictam precariam semper in anno bisextili sibi esse debitam et persolvendam a nobis et ab illis de *Groninge*, *Gho* et *Wold*, pro parte eos contingente, prout ab antiquo solvere consueverunt; et extunc sine aliqua contradictione, eandem petitionem Domini Episcopi, in propria persona (*g*) in *Hulsforde* vel in *Biscopesberghe* faciendam, persolvere teneremur. Quod, si in persona propria non venerit in bisexto, precariam non habebit, nec eam aliqua via iuris potest petere per suum officiatum, aut Iudices in *Covordia* et in *Groninghe*, sub pena dupli, et Iudicibus cum pena scilicet trium librarum *Groniensium* a non solvente; precariam sibi contingentem faciant circa festum beati Lamberti martiris (*h*) expandari; quod iuramentum idem Dominus Episcopus, statim post eorum pronunciationem, cum septem Stolis, prout arbitrati fuerant, prestitit et perfecit. Super secundo, de hominibus ministerialibus, vasallis et hominibus suis

(*f*) Dat is: „zeven kerkelijken, in hun plegtig gewaad, welk eene *Stole* was." WAGEN., *Vad. Hist.*, III. D, bl. 112, aanteek. (9); men zie verder, over den *Eed met zeven Stolen*, BONDAM, *Chart. v. Geld.*, I. D., III. Afd., bl. 461, aanteek. (*l*); en de schrijvers, door beide aangehaald.

(*g*) De Beden moesten ook door de Graven van *Holland* in persoon gevraagd worden. KLUIT, *Hist. der Holl. Staatsreg.*, IV. D., bl. 470.

(*h*) Den 17 September.

suis servilis conditionis; prout superius est dictum, taliter arbitrati sunt, quod bona, que ab ipso et Ecclesia sua *Traiectensi* predicta tenent, ipso irrequisito et absque sui licentia, vendere, alienare et transferre non possunt, nec debent, in quascunque personas, et maxime in illas, que sunt inhabiles et minus capaces ad dicta bona possidenda; contrarium autem facientes pena de iure debita coherceri, compelli possunt et puniri, absque nostro et terre nostre impedimento, ingratitudine et offensa. Super tercio, de hominibus suis servilis conditionis, taliter pronunciarunt, quod iidem sine licentia sui, vel illius, cui hoc commiserit, alienari et extra debita servicia et bona sua servilia deduci, alii et liberi homines in dictis bonis suis servilibus induci non possunt, nec debent; contrarium vero facientes puniri possunt, ut supra in secundo Articulo precedenti. Super quarto vero et ultimo Articulo, de decimis suis, taliter extitit arbitratum, quod idem Dominus Episcopus contra debitores et detentores dictarum decimarum suarum iure Ecclesiastico procedere potest, si velit, absque nostro et terre nostre impedimento, ingratitudine vel offensa. Predictum vero arbitrium et pronunciationem nos Iurati et Universitas terre *Threnthie* predicte, Oppidum *Groniense*, *Gho* et *Wold*, in quantum nos tangit, prout superius est expressum, in omnibus suis partibus et articulis approbamus, ratificamus, emologamus et bona fide promittimus per nos et nostros successores perpetuis temporibus inviolabiliter observari, dolo et fraude omnino exclusis. In cuius rei testimonium sigilla Universitatis nostre terre *Threnthie* predicte, et Oppidi *Groniensis*, presentibus sunt appensa, una cum sigillis REYNOLDI, Iudicis *Covordie*, et BERTOLDI de *Grone*-

be-

beke, Iudicis in *Groninge*, qui ad preces nostras in maiorem certitudinem ipsą presenti pagine sigilla apposuerunt. Actum et pronunciatum *Covordie*, feria quinta post pentecosten, sub anno Domini M.CCC. vicesimo octavo, presentibus ibidem honorabilibus viris, Domino IOHANNE de *Brunchorst*, preposito Ecclesie *sancti Salvatoris Traiectensis*, Domino THOMA de *Dyest*, Domino IOHANNE REDINC, militibus, HENRICO de *Vienne*, STEPHANO de *Rune*, IOHANNE GODESINGE, ALPHARDO de *Sckure*, famulis et aliis quam pluribus fide dignis. Preterea Nos IOHANNES Dei gratia Episcopus *Traiectensis*, iurati et Universitas *Threntie* et Consules in *Groningen* predicti, privilegia nostra promissa, ab originali transscripta superius pagina in presenti (*i*), sigillis nostris, cum sigillis REYNOLDI, Iudicis *Covordie*, BERTOLDI de *Gronebeke*, Iudicis in *Groninge*, decrevimus sigillari et specialiter apud Consules in *Groninge* reservari. Datum anno et die predictis.

Naar den oorspronkelijken Brief., in de Archiven der Stad *Groningen*, A. 1, N°. 14 (*k*).

XL.

(*i*) Dit is het stuk, waarvan het afschrift bovenaan is geplaatst, en hetwelk hoofdzakelijk behelst de punten van verschil, welke daarin voorkomen, als door de Dedigslieden, ten voordeele van die van *Drenthe* en *Groningen*, te zijn uitgewezen, op grond van, aan dezelve, hieromtrent, door de Bisschoppen en kerk van *Utrecht*, van ouds verleende, vrijheden, regten en privilegiën, van welke zij verder genot moesten hebben. Het oorspronkelijke stuk was, volgens diens slot, door den Bisschop en de Ontvangers zijner inkomsten, bezegeld. Daar de Bisschop van *Utrecht* deze uitspraak had goedgekeurd, en dus beloofd had, dezelve gestand te zullen doen, zoo betitelt hij hier de, daarbij gemaakte, verordeningen, met den naam van *privilegia nostra promissa*, of *beloofde vrijheden*.

(*k*) Aan dezen Brief hebben negen zegels geweest, welke thans

XL.

Overeenkomst, *tusschen de Zijlvesten of Zijlregters van de* Ooster- *en* Wester-Stads-Hamrikken, *benevens die van* Drentherwolde *en het* Goregt, *bestaande in de Kerspelen en Gehuchten* Noordijk, Middelbert, Engelbert, Westerbroek, Kropswolde, Wolfsbergen, Everdswolde, Midlaren, Noordlaren, Onnen, Haren, Essen *en* Helpen, *wegens derzelver waterleidingen en zijlen bij* Groenenberg; *bezegeld door de Landschappen* Hunsingo; Fivelingo; Drenthe; BERTOLDUS *van* Gronebeke, *Burggraaf in* Groningen; *de Stad* Groningen; *en de Abdis van* Essen.

Den 21 *Januarij* 1332.

Universis Christi fidelibus presentia visuris et audituris. Nos *Silvestene*, scilicet cives proprietarii prediorum in *Westerhemmerke* et in *Osterhemmer-*

thans meest alle, geheel of gedeeltelijk, ontbreken; doch men vindt op de staarten of de strepen Francijn, aan welke de zegels hebben gehangen, boven de plaats der zegels, de namen der Zegelaars, gelijktijdig, naar het schijnt, geschreven, aangeteekend in de volgende order: „Sigillum domini „Episcopi *Trajectensis.*" „S. dni prepositi S^ti^ *Salvatoris.*" „S. dni prepositi *Daventriensis.*" „S. dom. prepos. *Aldensalensis.*" „S. dom. BERNARDI canonici *Aldensalensis.*" „S. *Universitatis Drenthie.*" „S. *Civitatis Groninghe.*" „S. „REYNOLDI." „S. BERTOLDI."

Het zegel van BERTOLDUS de *Gronebeke* aan dezen Brief is hetzelfde met dat van LUDOLFUS aan den Brief van 1309, hier boven, N°. XXXI., aanteekening (*i*), opgegeven.

merke in districtu *Groniensium*, homines de *Nordike*, *Middelberde*, *Ecgneberd*, *Broke*, *Crepeswolde*, *Barghe*, *Everdeswolde*, *Middelare*, *Nordhlare*, *Unne*, *Haren*, *Yesse* et *Helcman* (*a*) facimus esse notum, quod super aqueductibus, in *Muthen* et in *Redwolde* (*b*), iuxta *Gronenberge* fundatis et constructis, et super articulis, infra scriptis, accordavimus et nos bona fide confederavimus in hunc modum, quod si quisquam hominum, cuiuscunque conditionis, predictos aqueductus, sic positos et firmatos, destruxerit vel destruere

(*a*) Men zie, over alle de, hier genoemde, plaatsen, den schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 188, en volg., die het tevens daarvoor houdt, dat, door *Broke*, het Dorp *Westerbroek*, en, door *Barghe*, de Buurt *Wolfsbergen* moet verstaan worden. Van *Everdswolde* is reeds hierboven, bl. 48, in de aanteekeningen, melding gemaakt.

(*b*) Het afschrift van dezen brief, door den Heer A. J. DE SITTER, die misschien geene gelegenheid zal gehad hebben, om het oorspronkelijke in te zien, *Regist.*, bl. 21, aangehaald, schijnt, in plaats van *Muthen* en *Redwolde*, te hebben *Marum* en *Vredewold*; zie mede den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 90. Of de naam van de Waterleiding en Zijl in *Muthen*, in deze streken, nog bekend zij, weet ik niet. Misschien zal de Fundatiebrief van de *Mudester Zijl*, van den 6 Mei 1365, die vervolgens in deze Verzameling zal geplaatst worden, en, naar welks inhoud, de gemelde Zijl zou gelegd worden: „inter parochiam di„ctam *Hersense*, ac locum antiquum dictum *Muthe*," hieromtrent aan diegene, welke de gelegenheid mogten hebben, om dit, in deze omstreken, te onderzoeken, eenig licht kunnen bijzetten. *Redwolde* werd, in latere tijden, *Reitwolde* genoemd. Dit blijkt uit eenen Brief van 1492, te vinden in de Mf. Fundatiebrieven van het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*, N°. 22, behelzende eene vergunning, door het *Scharmer Zijlvest* verleend, om eene pomp te mogen leggen „in „den Dijk, daer de *Groenenberg* mede bedycket is, toe be„hoeff der *Reitwolders*, enz." Men schijnt voorts, uit dezen Brief van 1332, met eene genoegzame zekerheid, te kunnen afleiden, dat de *Hunse*, nog destijds, haren loop bijlangs het kasteel *Groenenberg*, en om *Groningen* toe had.

re successu temporis conaretur, in parte vel in toto, nos *Silvestene* predicti, secundum prediorum nostrorum exigentiam, quibus aqueductus prosunt, communi manu in solidum pariter defendemus. Item duo aqueductus, dicti *Ebbesile*, ab austro aqueductus conventus d'*Yesse* et de *Helcman* iuxta *Gronenberge* positi et firmati, ab ortu solis diei dominice, usque ad ortum solis secunde ferie subsequentis proxime, in omni ebdomada ad speciales usus conventus de *Yesse*, *Helcman*, *Groningen*, *Nordike*, *Middelber* et *Ecgneberde* precludentur. Insuper volumus et arbitramur, quod omnes predicti nostri aqueductus, cum aggeribus pertinentibus ad ipsos, iurati, dicti *Etthen*, cetum frequentantes, cum operariis et custodibus eorundem, ea pace et conditionibus gaudeant, qua et quibus gaudent et utuntur *Winzummensium* aqueductus, iurati operarii eorundem et custodes, prout in literis ipsorum, super hiis confectis (*c*), plenius contine-

(*c*) Dit is waarschijnlijk de oude Zijlbrief, van welken ik reeds, bl. 96, in de aanteekeningen, melding gemaakt heb. De vertaling van denzelven komt, in oude verzamelingen, voor onder den naam van „*Winszumer Zijlvester brief van* „*oldes geschreven en in het Duitsch overgezet.*" Dan, daar deze vertaling, zonder dag- of jaarteekening van het stuk, mij gebrekkig schijnt, en ik mij vlei, dat de oorspronkelijke Brief nog wel ergens voorhanden zal zijn, heb ik deze vertaling niet geplaatst, en verzoek diegene, die het oorspronkelijke mogt bezitten, ten vriendelijkste, om mij hetzelve te willen mededeelen, ten einde het, als een bijvoegsel, in het tweede stuk dezer Verzameling, nog geplaatst te kunnen worden. In het slot vindt men, dat de Brief, door de Landschappen *Hunsingo* en *Fivelingo*, bezegeld was, en voorts de namen van de opstellers, zijnde „van *Oisterampt*, HER„BRANDUS praepositus van *Usquert*, HAYO ONNIGA, „AZEGO van *Middelstum*, LUYBO SYBEKINGA (of, zoo „als de laatste in een ander Hs. genoemd wordt, WYBBO „SYBELINGA); van dat *Veerendeel*, EPPO, EILWAR„DUS soone, van de *Were*, AILVART RIPPERDA van „*Ste-*

netur. Insuper adiectum est, quod si acgeres et *Sidwendene* conventus d'*Yesse* et civium de *Helcmer Osterhemmerke* ex inundatione aquarum nimia rupturam foraminum paterentur, vel aque superfluant vel transirent, vel destruerentur fodiendo ab hominibus quibuscunque, seu, ex operis vel reparationis negligentia, in ipsorum marcham alia aqua influat aliunde, quam aqua mere pluvialis, extunc cives de *Groninge Osterhemmerke* et *Westerhemmerke* aqueductum conventus d'*Yesse* et

„*Stedum*, LUDOLFUS OESSEBRANDISMA en LOUWERT „syn neve; van *Bedera-Waghenreda*, FREDERICUS WY„DERSA, BEWO POPTATA, EISSA LUIDINGA, POP„TETUS ALDEMA, THIDERICUS DE IGGALDIUM." Van geen' dezer personen is, voor zoo ver ik weet, iets bekend, behalve alleen van HERBRANDUS, Proost of Deken van *Usquert*, van wien, op het jaar 1231, bij EMO (MATTH, *l. c.*, *pag.* 92), melding gemaakt wordt; waardoor ik vermoed, dat dit stuk tot de eerste helft van de dertiende eeuw moet gebragt worden. De geheele inhoud van den brief bewijst echter, dat het *Winsumer Zijlvest* destijds, reeds sedert lang, aanwezig was, als wordende in denzelven van de scheepvaart op het Zijldiep, en door de Zijl, van de Brug te *Onderdendam*, en van andere, ter bevordering van den onderlingen handel en wandel, vervaardigde werken, als van, reeds lang bestaan hebbende, inrigtingen gesproken. De ligging van *Winsum*, of *Winchium*, zoo als dit dorp van ouds genoemd werd, aan dat gedeelte van de Rivier de *Hunse*, dat thans het *Reitdiep* heet, en de aloude beroemdheid en bloei van deze plaats, zoodat ze, reeds in het jaar 1057, volgens den Brief, door den Heer LINDENBROG, *Rer. septentr. script.*, *pag.* 139, uitgegeven, tot eene marktplaats (*mercatus*) *in pago Hunesga* verordend werd (men zie verder den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 309; MATTH., *l. c.*, *pag.* 64 *et* 190), maken het waarschijnlijk, dat aan het *Winsumer Zijlvest* eenen zeer hoogen ouderdom moet worden toegeschreven, en dat het daarvoor te houden is, dat hetzelve, misschien reeds in de elfde eeuw, of vroeger, zal bestaan hebben; offschoon deszelfs wetten en inrigtingen eerst in latere tijden in geschrift zijn gebragt.

et civium d'*Helcmer Osterhemmerke*, ab aquilone aqueductus dicti *Ebbesile* in *Redwolde* positum, precludant de iure, et obstruant sine contradictione quorumcunque et offensa, ac clausum teneant et obstructum, quousque conventus d'*Yesse* et cives d'*Helcmer Osterhemmerke* eorum acgeres et *Sidwendene* pleno opere reparabunt. In cuius rei testimonium presentes litteras sigillis terrarum *Hunsgonie*, *Fivelgonie*, *Threnthie*, BERTOLDI de *Gronebeke* (*d*), Prefecti in *Groninge*, Consulum in *Groninge*, et Domine Abbatisse d'*Yesse*, rogavimus lucide communiri. Harum vero literarum quatuor paria sunt conscripta, quarum unam habent cives de *Groniger Osterhemmerke* et *Westerhemmerke*, aliam conventus d'*Yesse*, tertiam homines de *Threntawalde*, quartam de *Crepeswelde* et de *Gho*. Nos vero Consules *Hunsgonie*, *Fi-*

(*d*) EMMIUS, *l. c.*, *pag.* 178 *et seq.*; ALTING, *l. c.*, op de woorden *Hunesa* en *Gronenburch*, en voornamelijk in het *Schema Genealog.*, ter laatstgemelde plaats; GLEINTZ, *Gron. praefect.*, *pag.* 10 *et seq*; en andere schrijvers noemen deze en de vorige Burggraven *Domini* of *Heeren* van *Groenenberg*. Het schijnt mij echter twijfelachtig te zijn, of dezelve wel immer dien titel gevoerd hebben; althans is daarvoor, in echte stukken, voor zoo ver dezelve tot mijne kennis zijn gekomen, geen bewijs voorhanden; doch zij schreven zich, althans in de eerste helft van de veertiende eeuw, altijd *Domini* of *Heeren* van *Gronebeke*. Men zie den Giftbrief van den Burggraaf LUDOLFUS van het jaar 1308, in de *Hist. Episc. Groning.*, *pag.* 74; de vertaling van denzelven in de *Oudh. en Gest: van Groning.*, bl. 56, alsmede bij den Heer VAN IDSINGA, *Staatsr.*, I. D., bl. 404; voorts de brieven van 1309 en 1313, hierboven N°. XXXI en XXXII. De Burggraaf BERTOLDUS, in dezen Brief van 1332 voorkomende, noemt zich aldaar, als ook in den naastvoorgaanden brief van 1328, N°. XXXIX., mede BERTOLDUS de *Gronebeke*, offschoon hij ook wel dezen titel weglaat, zoo als uit den, hier onder N°. XLI., volgenden Brief kan gezien worden. Zoude ook dit *Grone-*

Fivelgonie, Iurati *Threnthie*, BARTOLDUS de *Gronebeke*, Prefectus in *Groninge*, Consules in *Groninge*, et Abbatissa d'*Yesse*, predictorum precibus inclinati, ad maiorem etiam certitudinem premissorum, sigilla nostra literis presentibus duximus apponenda. Actum et datum anno Domini M.CCC. tricesimo secundo, in die beate Agnetis virginis et martiris.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, C. 1, N°. 3.

XLI.

Verklaring *der Cureten van* Rolde *en* Noordlaren, *nopens de Zeendregten van* Groningen *en* Drenthe; *door dezelve, benevens* BARTOLDUS, *Burggraaf in* Groningen, *de Stad* Groningen, *het Landschap* Drenthe, *en* REINOLDUS, *Burggraaf van* Koevorden, *bezegeld.*

Den 10 *Februarij* 1332.

Universis presentia visuris et audituris FRETHERICUS de *Rodlo* et FRETHERICUS de *Northlare*, Curati Ecclesiarum ibidem, salutem cum no-

nebeke voor hetzelfde landgoed te houden zijn, dat, in de brieven van 1262 en 1264, hierboven, bl. 45, in de aanteekeningen, gemeld, onder den naam van *Gronesbeke* voorkomt, en bij *Zuidlaren* lag? Misschien was het dus niet alleen de betrekking van deze Burggraven tot *Drentherwolde*, zoo als in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 180, in de aanteekening, wordt opgegeven; maar tevens de bezitting van dit goed, aan de *Hunse* gelegen, hetwelk den Burggraven, als voorname landeigenaren, zoo veel belang deed stellen in al hetgeen de Rivier de *Hunse*, hare afstrooming, en de vaart op dezelve, betrof.

noticia veritatis. Testamur Deum et omnia numina (*a*), intentionis nostre non exiſtere in hiis ſcriptis nova cudere in alicuius preiudicium vergentia et gravamen, ſed laudabiles conſuetudines, rationabiles et honestas, oblitas, dirutas, mortuas et ſepultas ſuſcitare et vivificare, Deo dante, quibus reverendi patres et eximii Decani, anteceſſores nostri, officium *Decanatus Threnthie*, ſine offenſa et querela, laudabiliter gubernarunt, et nos, vestigiis eorum inherentes, idem officium pro tempore nostro, ſecundum easdem conſuetudines reximus, Deo inſpirante pariter et iuvante. Firmati enim et roborati auctoritate Domini *Episcopi Traiectenſis*, in anno ſuo, et Domini *Prepoſiti ſancte Marie* ibidem, in annis communibus, distributioni ſacramentorum intendebamus, convocantes omnes curatos terre *Threnthie* ad certum diem, ſcilicet tertiam feriam post miſericordias Domini (*b*) in *Rodlo*, quoque in *Anlo*; quibus convocatis et eis in preſentiam exiſtentibus, auctoritatem nostram declaravimus ipſis ſacramenta distribuendo, a ſingulis recipiendo ſingulos den. ſterling., nulla ante illum diem ad ipſum officium Decanatus ſpectantia pertractando. Deinde ad Synodalia vertimus mentem nostram, ad ſex ebdomadas ante Synodum celebrandam, que conſuevit post nativitatem fieri Marie virginis glorioſe, *Groninge* vero post festum beati Michaelis, ipſis intimando priorem; posteriorem vero Synodum ſtatuimus pro nostro libitu voluntatis. Ad priorem vero Synodum omnes venire tenebantur treugati (*c*) ſub pena excom-

(*a*) In het oorſpronkelijke ſtaat *numia.*

(*b*) Dingsdaags na den tweeden Zondag na Paaſchen.

(*c*) Dat is, volgens de oude vertaling, hierna volgende, „*bevredet.*" Men zie mede DU CANGE, *l. c.*, op het woord *Treuga.*

communicationis; ad secundam vero solum citati, muniti treugis supradictis; et si aliqui dyabolico instinctu treugas violabant in penam trium librarum *Groningensium* inciderunt nobis solvendarum, salva pena iudicibus secularibus et obtenta. Preterea persone, que coram nobis agere consueverunt, hec sunt: presbiteri, clerici ordinati clericaliter viventes, custodes pro suis prebendis, sacerdotes pro suis debitis quantuncunque, monachi, religiosi et religiose cuiuscunque ordinis, vidue sine filiis et tutore orphani, decimatores pro suis decimis et pro decimis restantibus solum trium annorum. Hec sunt actiones, de usura, de *reroff* (*d*), de sepulturis, de stallis (*e*) ecclesiarum, de violenciis in ecclesiis et cimeteriis perpetratis, de pueris illegitimis alendis, de quibus talem ordinem consuevimus observare, si mulier pregnans non haberet certum patrem, ille cui ipsa in partu, sub testimonio dominarum ad se vocatarum, puerum assignaret, alere tenetur. Hec solum persone actiones suas proposuerunt, nec ultra in illo anno audiende usque ad Synodum anni futuri. De matrimonialium causis emergentibus tribuimus audientiam quancunque. De causis per temporales iudices iudicatis nichil ad nos. Omnes banni nostri fuerunt tres libre *Groningenses*; usure, periurii, adulterii,

(*d*) *Reroff* of *Reroeff* is hetzelfde met *reesraaff*, in de oude Vriesche wetten voorkomende, waardoor het berooven van graven, of wel meer bepaaldelijk van lijken, verstaan wordt; zie SICCAMA *ad LL. Fris.*, *pag.* 145; VAN HALSEMA, *Voorber.* voor *het Hunsing Landr.*, bl. 38, op het woord *Hrelic*; en WIARDA, *Alt-Fries. Wörterb.*, op het woord *Rawa*.

(*e*) *Stalli* zijn zitplaatsen of gestoelten in kerken; zie DU CANGE, op het woord *Stallum*. Dit woord komt tevens zeer menigvuldig voor, onder anderen, in *Ordinario Capituli Eccles. Sti. Lebuini*, bij DUMBAR, *kerkl. en wereldl. Deventer*, bl. 295, en volg.

rii, consanguinitatis, compaternitatis, affinitatis, spolia clericorum, monachorum et religiosorum, ecclesiarum, cimiteriorum, dupli banni. Lesio sacerdotum, clericorum ordinatorum, monachorum et monialium, triplicabantur banni. Mutilatio, excecatio, captivatio, occisio clericorum, incendium ecclesiarum, domorum dotalium et sacerdotum, ad arbitrium Episcopi atque nostrum, emendari consuevit. Item de iuramentis factis coram Iudicibus temporalibus in Iudiciis temporalibus non ad nos, nisi constitisset certis indiciis se periurasse. De infamia accusatus se quarta manu expurgabat. Item si aliquos impulsavimus se male accusasse, et se affirmarent bene accusasse, non ad nos, nisi certis indiciis probavimus, illos male accusasse, quo probato quilibet civium tres libras *Gronienses* nobis solvebat. Item convictus ab actore et excommunicatus et nichilominus ex quacunque causa excommunicatus, si infra annum non emendaverat, pena duplicabatur, post duos annos pena triplicabatur, post tres annos invocabatur brachium seculare. Item si quis alium impetiit pro decima grossa, duabus personis se expurgabat aut solvebat; de minuta decima propria manu. Insuper *Prefectus* et *Consules* in *Groninge*, in Synodis prioribus et posterioribus, cum *Decano* ibidem in *Groninge*, presidebant et sententias omnes ibidem emergentes diffiniendas cum sacerdotibus edixerunt. Item si quis in notula nostra remanserat ex negligentia scriptorum, quod constabat probis, se actori satisfecisse, et suos scripturales dedisse, non ad nos. Denarii scripturales sunt in *Groninge* quatuor *Gronienses*, in *Anlo* duo *Gronienses*. Preterea nullas actiones seu querelas pro quacunque causa audivimus seu citare consuevimus preter in Synodo posteriori et priori.

Ce-

Celebrata Synodo priori, ſemel in anno conſuevimus eccleſias cum Sacramentis, cimiteria, ſepes, domos dotales, viſitare in hunc modum: ſi defectus fuerat in eccleſiis cum contextibus, et in domibus dotalibus, advocati emendabant quilibet tribus libris; de ſepibus cimiterii ſic fiebat, acceptis duobus civibus cum ſacerdote, circumivimus cimiterium, et ubi ſepes nobis ſuſpectas vidimus pro ruina, tribus vicibus pede nostro tundebamus, nec manus appoſuimus ipſos movendo; ſi ceciderant, ille vel illi, ad quos ſpectabant ſepes, nobis ſolvebant tres libras *Gronienſes*; ſi autem ad parrochianos ſpectabant ſepes, quilibet civium tres libras *Gronienſes*. Breviter omnes banne, ſive de clandeſtinis, ſive de quibuscunque aliis, tres libre *Gronienſes* nobis ſolvebantur, exceptis caſibus ſupra ſcriptis. Item dampnati pro ſuis ſceleribus, quacunque de cauſa, ſeu in quantumque, ſive ſuſpenſi, decollati, rotati, concremati, ſubmerſi, et qui ſe ipſos ſtrangularunt, occiderint et ſubmerſerint, aborſum, infantes morientes non baptizati, nunquam annuimus nec indulſimus, nec parte nec precio, ut gauderent in cimiteriis fidelium ſepultura. Matres infantum inopinate mortuorum nunquam impulſamus, ſed eisdem compaciebamus et marito, nichil ab eis exigendo, cum homines provecte etatis de veſpere ſani, de nocte mortui, inveniantur in ſuis lectulis, multociens proch dolor atque ſepe. Hec autem ſcripta ſuper conſueta per nos iudicari et tempore quo iudicari ad honorem Dei et eius matris glorioſe et ad utilitatem et commodum Univerſitatis terre *Threnthic*, *Civitatis et iurisdictionis Gronienſium* in hiis litteris contenta, ne a memoria preſentium et futurorum decedant, ſigilla noſtra preſentibus duximus apponenda, ſupplican-

 tes

tes intime et obnixe discretis viris et honestis BERTOLDO, *Prefecto* in *Groninge* et *Consulibus* in *Groninge*, Iudicibus *Ettheman*, Communitati *Threnthie*, Borgravio *Covordie*, ut presentes litteras suorum sigillorum dignentur munimine insignire. Actum et datum *Borck*, anno Domini M.CCC. tricesimo secundo, in die beate scolastice virginis.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, D. 3, N°. 5 (*f*); vergeleken met een oud Hs., ter Secretarie van de *Ommelanden*, in eene verzameling van oude stukken in eenen bruinen band in *folio*; alsmede met eenen Vidimus-brief van denzelfden Brief, van het jaar 1354 (*g*), voorkomende in eene oude verzameling van Landregten en Zeendregten van *Drenthe*, onder den Heer N. WESTENDORP berustende.

Ou-

(*f*) Aan den oorspronkelijken Brief hebben zes zegelen gehangen, van welke nog vijf, gedeeltelijk gebroken, aan denzelven gevonden worden. De beide eerste zegels zijn van de eerstgenoemde Cureten; het derde is van BERTOLDUS, Prefectus in *Groninge*; het vierde van de Stad *Groningen*; het vijfde van het Landschap *Drenthe*; en het zesde van REINOLDUS, prefectus in *Covorde*. Het zegel van den laatstgemelden bestaat uit drie vliegende Arenden.

(*g*) Ik zal dezen Brief, om der oudheid wille, hier laten volgen: „Nos REYNALDUS, Dominus de *Covordia* et de „*Borclo*, BERNARDUS HEYNC, Scolasticus Ecclesie „*Daventriensis*, et IOHANNES DE HOESDEN, Curatus „Ecclesie de *Covordia*, notum facimus universis presentia „visuris vel audituris, quod literas proborum virorum et „Dominorum FFREDERICI de *Rolde*, FFREDERICI de „*Noertlaren*, Curatorum Ecclesiarum ibidem, BARTOL„DI, Prefecti in *Gronynghen*, Consulum in *Groningen*, Iu„dicum *Ethman*, Communitatis *Drenthie*, Borchgravi *Co„vordie*, non abolitas, non rasas, nec in aliqua sui parte „cancellatas, vidimus et legimus secundum omnem teno„rem, que talis est: „„Universis presencia visuris et audi„„turis FFREDERICUS de *Rolde*, &c."" Et nos REY„NALDUS de *Covordia*, Dominus in *Borclo*, et BERNAR„DUS HEYNCK, Scolasticus Ecclesie *Daventriensis*, IO-

„HAN-

Oude Vertaling.

Alle den ghenen, die desfen breef zullen fien ende horen, fcriven wy FREDERICK ende FREDERICK, Cureten der Kerken van *Rolde* en *Noirtlaren*, heil myt bekenninghe der waerheit to voren. Wy nemen Got to tughe ende alle de hilghen, dat onsfen andacht ende wille niet en is in desfen breve yet nyes te maken to hinder en fchaden yemants, men olde, loeffelike, temelike en erbere zede ende woente, of Got wil, te vernyen, de langhe vergheten fyn ghèwest, vermits welken zede ende oelder woente de eerfame vaders ende Dekene, onsfen voervaders, de Dekenie van *Drenthe* funder verdriete en funder bekronen hebben gheregiert, ghelyc dat wy nae hem hebben voert mitter hulpe geregiert in onsfen tyt. Ende alfe wy hadden de macht ende bevelinghe van onsfen heren den Bisfcop van *Utrecht* in fyn jare, ende van den Provest van *funte Marien* to *Utrecht* in de ghemenen jaren, dat wy deelden de facramente, foe deden wy eenkomen up enen zekeren dach, als des dinxdaghes na mifericordias Domini, alle de Kerckheren in *Drenthe*, to *Rolde* off tho *Anlo*, ende declareerden em onsfen macht ende bevelinghe ende deelden em de facramente, nemende van elken fyn fteerlinck groet. Oec voer den daghe foe en tracteerden wy ghene dinghe, de der dekenie tho horen. Men daar nae VI weken voer den zeende, wel-

„HANNES DE HOESDEN, Curatus Ecclefie de *Covordia*
„ predicti, quia predicta vidimus et legimus, fecundum om-
„ nem modum fuprafcriptum, prefentibus figilla nostra duxi-
„ mus apponenda. Datum anno Domini millefimo, tricente-
„ fimo, quinquagefimo quarto, feria fecunda post afcenfio-
„ nem Domini."

welken feende men plach tho holden nae onsſen vrowen daghe nativitatis, men to *Groninghe* plach men den eerſten ſeende to kundighen nae ſunte Michiel, ende de afterſeende ſaeten wy nae onsſen willen. To den eerſten ſeende plaghen to comen alle man ende warden bevredet by den banne; men to den afterſeende quemen alle de daer ghedaget weren ende de worden bevredet als vorſcreven is; ende de den vrede in breken, de moesten ons gheven dre punt *gronsch*, beholden de warliken rechters oeren broke. Voirt de ghene de in den gheistliken rechten plaghen to ſpreken, dat weren desſen hyr na beſcreven: als priester, ghewyede clercke de daer na leveden, costers om ore provende, priesters om ore ſchult tot allen tyden, moneke en alle beghevene lude, weduwen de ghene zoene en hadden, ende weſen de ghene voirmundders en hadden, tendenaars om ore teende ende voer tenden de achterſtallich weren niet langher dan van dren jaren. Item dyt ſyn de zaken, de den Deken boeren to richten: woker, reroeff, grove, kerckſtole, ghewelt de ſchiet in der kerken of up den kerckhoff, van onechten kynderen to voeden, daer wy ſulck recht van plaghen to holden, wast zake dat de moeder ghenen zekeren vader en hadde to den kynde, ſo ſolde de ghene dat kynt voeden, den ſie tgaf in der gheboerte onder betuechniſſe der vrowen, de ſe tot oer hadde doen comen. Desſen perſone vorſcreven allene plaghen ore zaken voir den Deken myt recht to brengen, ende voirt en hoerde men er ghene woerde meer, men ſe wachteden int ander jaer to den zeende. De ſaken de ant echtſchap roeren de plaghen wy to richten tot allen tyden. Der zaken, die de warlike rechters hadden geſcheden, en plaghen wy ons

ons nyet to onderwynden. Alle onsfen banne weren dre punt *gronsch*; mer woker, meeneed, overſpil, ſchaffen myt nichten, mit zwagher, mit vadderen, gheestelicke lude, kerke ende kerkhoff to beroven, weren dubbelde ban; priester, ghewyede clercke, moneke of nonnen to wonden, dat weren dre ban; leemte, blyndinghe, vanghenſchop, doetſlach van ghewyede perſonen, kerkebrant, wedemebrant, ende die priester huſe brandten, plachmen to berichten tot des Bisſcops ende tot onſen wille. Ok ſo en plaghen wy niet to berichten de ede, de geſcheen voir den warliken rechters, ten weer dat de meen hadden openbaerliken ghewest. Die ghewroeghet wart voer een gheruchte de mochte ſyn onſchult doen ſelf veerde; item, wanner dat wy yemant anteghen, dat ſie onrechte wroginghe ſolden hebben ghedaen, ende ſie daer en tieghens ſegheden, dat ſie rechte hadden ghewroget, ſo en hadden wy daer vorder gheen recht over, ten weer ſake, dat wyt mitter waerheyt mochten bewiſen, dat ſie quelliken hadden ghewroeghet, ſo gaff ons elck dre punt *gronsch*. Item we van yenighen zaken in den ban was ghevallen, ende daer een jaer ynne bleef, ſoe waſſet dubbelt ban; over twe jaer dryvolt, end nae dren jaren reep men an de warlike hant toe hulpe. Item we den anderen anſprack voer grove tende, de ontgenghes em myt twen perſonen, ende van ſmale tenden ſoe ontghenck he myt ſyns ſelves ede. Item de *Borgemester* ende *Raed* in *Groninghe* bynnen der ſtad ſoe ſeten ſe myt den *Deken* to rechte, ende plaghen mitten priesters de ſententien mede wt tho ſeggen. Item de in onſſen Regiester bleef vergheten, ende et gueden luden kundich was, dat he den clagher hadde vernoeghet, de gaf den ſcryver ſyn ſchryffgelt

gelt ende was quyt van ons. Dat schryffgelt to *Groninghe* is veer *gronsch*, ende to *Anlo* twe *gronsch*. Voirtmer, so en hoerden wy ghene ansprake anders dan in den eersten ende in den afterseende. Als de eerste zende was geholden so plaghen wy to visitiren de kerken, kerckhoven ende de wedemen, in sulker manier: was dar gebreck in der kerken en in oeren tymmer, en in den wedemen, dat beterden de vogheden elck myt dre punt; men myt des kerckhoues stecke plach men soe to doen: wy nemen twe buren mitten prester ende ghenghen omt kerchof, ende dairt ons duchte breclick, daer steten wy drewarf an mit den voete, sunder todoen der hande; vell dan dat stucke, so gaf men ons dre punt vor den ban, de ghene de dat stuck to hoerde; men hoerdet den buren ghelicke toe, so ghaff elk soe vele. Mytt der korte, alle ban van allen zaken siin dre punt, wtghesproken de voerschreven punte. Item de toter doet weren ghewiist van penighe zaken, off die sich selven hadden ghedoet off ghedrencket, of kinder die sonder dope weren ghestorven, die en laet wie op dat kerckhoef niet begraven; omme goed noch omme bede. Die modere die hoere kinderen hadden versuemt, en plaghen wy niet te moeyen of van em nyet te eysschen: want doch wal olde lude des morghens worden doet ghevonden op oeren bedden, de des auendes siin ghesont. Desse voerscreven punte hebben wy in die ere Goedes ende siner gloriose moeder in een ghesat ende ghescreven toe nutticheit der meenheit van *Drenthe* ende des *Gherichts der Stad van Gronighen*, ende hebben onssen seghele tot ewighe gedechtnisse hyr beneden angehanghen, ende hebben gebeden de ersame *Borgemester* ende *Raed* in *Groninghen*, den *Etthen* ende der

meen-

meenheit des landes van *Drenthe*, ende den Borchgraven van *Couorden*, desſen brief mede te beſeghelen. Gegheven int Jaer ons heren M.CCC. XXXII. in ſunte Scolastiken dagh.

Deze vertaling komt voor achter een zeer oud geſchreven Stadsboek van *Groningen* (*h*), onder den Heer N. WESTENDORP berustende.

XLII.

Brief *van de gemeene Regters en Gezworenen van het Landſchap* Rustringe, *bij welke zij beloven aan de Burgers van* Groningen *alle zekerheid en veiligheid, in derzelver koophandel en verblijf aldaar.*

Den 2 Mei 1334.

Omnibus preſens ſcriptum cernentibus Univerſitas Iudicum et Iuratorum terre *Rustringie* ſalutem in filio virginis glorioſe. Ad ſingulorum notitiam volumus pervenire, quod nos, de maturo conſilio, civibus univerſis de *Groningen* ad terram nostram venientibus, cuique, in tota terra nostra, negociationes ſuas exercendi, transeundi, moram faciendi ac redeundi pacifice, ſecurum conductum damus et conferimus per preſentes; ita quod, ſi quisquam ex ipſis captus, ſpoliatus fuerit, res ſibi ablatas restitui faciemus, et cum emenda debita ad propria remittemus. In cuius rei testimonium ſi-

(*h*) Dit ſtuk volgt aldaar achter het achtſte Boek, en wel onmiddelijk achter de Stads Conſtitutie van 1404, *van pleyte toe beghynnen* en *van Byſcopes brieven*, met welke dit boek eindigt. Misſchien heeft de vertaler deze overzetting, naar den lateren ſtaat van zaken, eenigermate gewijzigd, en dus, onder anderen, den naam en de betrekking van den *Prefectus* in *Groningen* aldaar weggelaten.

ſigillum terre nostre preſentibus duximus apponendum, ac, ſuper hoc, ipſis *Gronienſibus* extradendum. Datum anno Domini M.CCC. treſceſimo quarto, in craſtino beatorum Philippi et Iacobi Apoſtolorum.

Naar den oorſpronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 1, N°. 14.

XLIII.

Brief *van Schepenen en Burgemeesteren van* Stavoren, *bij welken de Burgers van* Groningen, *met derzelver ſchepen en goederen, in de Stad en op de markt van* Stavoren *komende, worden vrij verklaard van de Stads Tollen, blijvende de tol van den Biſschop van* Utrecht, *en van den Graaf van* Holland *in zijn geheel* (*a*).

Den 6 Julij 1334.

Univerſis Christi fidelibus, preſens ſcriptum viſuris et audituris, Scabini et Conſules Oppidi *Staurie* ſalutem et cognoſcere veritatem. Ad ſingulorum noticiam nostri temporis et futuri volumus pervenire, quod nos dilectos amicos nostros cives univerſos Civitatis *Groninge*, cum navibus et bonis ipſorum, Oppidum et forum nostrum viſitantes, et ad nos venientes, de ſolucione theolo-

(*a*) Van dezen Brief wordt gewag gemaakt, onder anderen, door den Heer EMMIUS, *l. c.*, *lib.* 13, *pag.* 200, en den ſchrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 91. Men zie mede de aanteekening hierboven, bl. 105.

lonii, quod nobis ex parte Oppidi nostri exſolvere conſueverunt, dimittimus liberos et ſolutos, ipſosque exonerando ex favore et amicicia ſpeciali, et de hoc ipſos ipſorumque heredes habere volumus dato in perpetuum ſupportatos (*b*), theolonio Dominorum -- Epiſcopi *Traiectenſis* et -- Comitis *Hollandie* ſalvo penitus et obtento. In cuius rei testimonium ſigillum Oppidi nostri preſentibus est appenſum. Datum *Staurie*, anno Domini M.CCC. treſceſimo quarto, in octavo Apoſtolorum Petri et Pauli beatorum.

Naar den oorſpronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 1, N°. 15.

XLIV.

Uitſpraak *van, ter wederzijde benoemde, Dedigslieden tusſchen de* Vrieſen *ter eener, en de Stad* Groningen *ter andere zijde, met hunne medehelpers, over derzelver onderling beſtaande geſchillen, in het ſtuk van wederzijdſche handel en verdediging, de zetting en prijs van 't geld, de maten en gewigten, het maken van waterleidingen en andere onderwerpen, benevens tot bevrediging van de onlusten, daaruit voortgeſproten; bezegeld door de Landſchappen* Hunſingo, Fivelingo, Drenthe, *de Stad* Groningen, Vredewold, Langewold, Humſterland, *en* Middag (*a*).

Den 30 Junij 1338.

In nomine Domini Amen. Nos arbitratores ſive ami-

(*b*) Dat is, *exemtos*; zie DU CANGE, *h. v.*

(*a*) Men zie, over deze Uitſpraak, de onlusten, welke dezelve zijn voorafgegaan, en de aanleidende oorzaken tot de-

amicabiles compositores super discordiis, exortis in-

deze onlusten, EMMIUS, *l.c.*, *pag.* 97 *et seq*; V. IDSINGA, *Staatsr.*, I. D., bl. 409 en volg., en den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 91 en volg., benevens de schrijvers, aldaar aangehaald, en mijne aanteekening, hier boven, bl. 105. Hoe akelig het tooneel moge zijn, dat zich van den toenmaligen staat van zaken opdoet, zoo lag echter, in deze uitspraak, de grondslag eener nadere vereeniging met de Ommelanden, en van dien aanmerkelijken bloei, en dat aanzien, tot welke *Groningen* kort daarna opklom; welke nog toenamen, toen die Stad, in 1361, de Hoofd- en Vergaderplaats van het *Vriesche* bondgenootschap werd.

Er zijn mij eenige stukken voorgekomen, welke, omtrent de geschiedenissen van die tijden, en met betrekking tot deze uitspraak, eenig licht kunnen bijzetten. Het eerste is een Brief van den 22 Julij 1335, uit welken blijkt, dat er, gedurende deze onlusten, die, volgens de bovengemelde schrijvers, onderscheidene jaren geduurd hebben, tevens een oorlog in *Drenthe*, over welke zaken wordt in den Brief niet gemeld, gevoerd is. Ik zal dezen Brief, welke in den meergemelden Blaffer van het voormalige Convent *Dickeninge* voorhanden is, om der oudheid wille, hier mededeelen:

„Ic EIZO van *Ancen* doe kundich allen die ghenen, die „dessen brief solen sien oft horen lesen, dat ic dien Abt ende „dien Convent van *Dickeninghe* hebbe vercoft al dat guet, dat „ic hadde to *Ancen*, sonder den nyen Camp, to gueder rekeninghe, wat ic mach doen, VI mudde haveren, ellic mudde voer „twe marc enghels bruens gheldes, vrij te waren voer nacoep „ende ansprake yenighes mannes, ende schadeloes to holden „van allen scaden, die an dessen guede mach schien van mynre weghen, dier wile dat dit orloch staed tusschen die van „*Kovorde* ende JOHANNE KLENGKEN, ende van yenighen „twiste, daer nu inne begrepen bin; ende schede dessen voersproken Convente an dessen guede, van warringhe, van „naercoepe, van ansprake, ende van scaden, yenich hinder, „die sal ic oen beteren. Ende wy EYZO voerghenoempt, ARNOLD WILDE, ADAM, LUTTIKE WICHERS sone, ende „GHERARD MENZINGHE kennet in dessen brieve, dat wy „sin borghe voer dessen voersprokene stucke oft vorwarde, „den Convent voerscr. die to holden. Ende wy voerghenoemt hebben ghesekert ende sekert ende lovet in dessen „brieve an gueden trouwen, sonder arghelist, an sammender „hant, ende werdet borghe an dessen brieve, in to comen „an ene eerachtighe herberghe, daer wy veylich moghen „we-

inter *Frisones*, ex parte una, et Civitatem *Gronien-*

„wesen, daer niet uyt te comen, eer wy den Convente ghe-
„noech hebben ghedaen, ende des derden daghes in te co-
„men na der maninghe desses brieves. Ende wy ARNOLD,
„ADAM ende GHERARD vorghenoemt hebt ghebeden EY-
„ZEN, dessen brief voer ons mit sine seghel to beseghelene;
„Ende ic EYZO voerscr., an orkunde desen voersprokener
„stucken, so heb ic doer bede desser voersprokener Knapen,
„voer om, ende voer my, myn seghel an dessen brief ghe-
„hanghen. Ghegheven in den jaer ons Heren Dusent, drie
„hondert, vyf en dertich, op Sancte Marien Magdelenen
„dach."

Misschien was dit de oorlog, waarvan, in den brief van 1328, hier boven N°. XXXIX, gewag wordt gemaakt, in welken eenige Drentsche kerspelen zich, tegen den Bisschop van *Utrecht*, met de *Vriesen* van *Stellingwerf*, vereenigd hadden; en misschien had ook deze oorlog al dien tijd voortgeduurd, tot dat hij, mede door de tegenwoordige uitspraak, werd ten einde gebragt. Althans vind ik, in eenen Brief van den 22 Sept. 1327, mede in den gemelden Blaffer voorhanden, dat deze JOHANNES KLENKE en zijn zoon GERARDUS, welke laatste waarschijnlijk dezelfde persoon is, die, in het Huwelijks Contract van IDA van *Selwert*, bij VAN IDS., t. a. pl., bl. 417, als een harer naaste bloedverwanten, voorkomt, zich destijds niet in *Drenthe*, met veiligheid, durfden vertoonen:

„Universis presencia visuris et audituris, nos IOHANNES
„KLENCO et GHERARDUS, filius noster, notum esse vo-
„lumus per presentes, quod vendidimus et vendimus Ab-
„bati et monasterio de *Dickenynghe* quatuordecim modios
„*Grunensis mensure*, quos annuatim in bonis ipsorum habui-
„mus, videlicet in domo, dicta *Lodinghe*, in *Wysnere*, undecim
„modios siliginis hyemalis et tres modios avene, pro triginta
„marcis Sterlingorum, quas nobis integraliter persolverunt.
„Nos vero IOHANNES et GHERARDUS, filius noster ac
„verus heres noster, statim cum terram *Drenthiam* pacifice
„et quiete intrare possumus, Abbati et monasterio modios
„predictos in villa *Wysnere* coram civibus resignabimus et
„resignamus; et, si requisiti resignacionem predictam non
„fecimus, nos IOHANNES, GHERARDUS, filius noster,
„KLENCO, OTTO de *Norch*, COENRADUS de *Goer*,
„*Willenho* hospicium nostris intrabimus sub expensis, et inde
„non exituri, donec Abbati et monasterio de *Dickeninghe*, de
„resignacione predicta, vel de quocunque dampno, quod
„de predictis per nostram negligentiam vel quantamcunque,
„vel quorumcunque, inpetitionem incurritur, a nobis fuerit

 „ple-

niensem, ex altera, et eorum complices, videlicet

„plenarie satisfactum. Ut hec rata sint et inconvulsa permaneant, nos IOHANNES KLENCO, GHERARDUS, filius noster, OTTO de *Norch*, et COENRADUS de *Ghore*, sigilla nostra presentibus duximus apponenda. Datum anno Domini M.CCC. vicesimo septimo, in die Mauricii et sociorum eius."

Laat mij nog bij deze brieven eenen derden, uit denzelfden Blaffer, mededeelen, door welken het geslacht en de betrekkingen van dezen IOHANNES KLENKE eenigzins worden kenbaar gemaakt, en die, even als de beide voorgaande brieven, tot opheldering van den geest en de inrigtingen van die tijden kan verstrekken. De brief is van den 8 December 1325: „Universis utriusque sexus hominibus, tam presentibus quam futuris, ad quos presentes littere pervenerint, Ego ARNOLDUS LANSINGHE, filius WEMEKINI, fratris quondam IOHANNIS de *Runen*, facio manifestum, quod, quum venerabilis vir Dominus ERNESTUS de *Almelo*, Abbas monasterii sancte Marie in *Dickeninghe*, prior, priorissa, totusque Conventus monasterii predicti, duabus sororibus meis, videlicet AGNESE et LYSE, pure ac simpliciter propter Deum, prebendam monasticam in suo monasterio contulerunt, ipsorum devocioni et curialitati caritatem cupiens rependere salutarem, una cum matre mea, quatuor urnatas butiri in elemosinam propter Deum predicto monasterio assignavi et assigno, resignavi et resigno in hiis scriptis, non obstante interrupcione, diminucione, contradictione seu revocacione cuiuscunque, predicto monasterio solvendas, annis singulis ac perpetuis temporibus duraturum, que site sunt videlicet in uno manso apud domum COENRADI de *Meppele*; item in dimidio manso RYCOLNES HEYNGHE; item in dimidio manso FOLPARDI, dicti MANNES; item in dimidio manso THETHARDI, filii FOLPARDI; item in dimidio manso WIEKEN BERINGHE; item in una quartale STANNONIS, dicti VRESE; item in una quartale SYFRIDI DEDUEN. Ego eciam STEPHANUS, Domicellus, filius quondam JOHANNIS de *Rune*, in favorem mearum predictarum cognatarum, quidque iuris habui, seu habeo in predictis urnatis butiri, resignavi et resigno cum omnibus meis posteris in hiis scriptis. Nos eciam HENRICUS, Scultetus de *Elede*, OTTO de *Norch*, IOHANNES CLENKE, sororii predicti STEPHANI, prefate collacioni ac resignacioni consentimus, et ipsam in hiis scriptis ratam habemus et habebimus in perpetuum atque firmam, protestando ac eciam firmiter promittendo, quod, quia STEPHANUS predictus et ARNOL-

„DUS

cet Abbates de *Furswarth*, *Luidinghakerka*, de *Lid*-

„dus propriis sigillis carent, quam cito habuerint, suis si-
„gillis presentem paginam confirmabunt. Si eciam accideret,
„quod absit, propter brevitatem vite sigilla suis temporibus
„non haberent, protestamur in hiis scriptis, predictam colla-
„cionem ac resignacionem non debere posse propter hoc in
„aliquo infirmari. In cuius rei testimonium sigilla nostra pre-
„sentibus sunt appensa. Datum anno Domini M.CCC. vi-
„cesimo quinto, in die conceptionis beate Marie virginis."

Het volgende stuk heeft eene meer onmiddelijke betrekking tot *Groningen* en de *Ommelanden*, en komt voor in de oude Mss. Regten en Brieven van het *Winsumer Zijlvest*, berustende ter Secretarie van dat *Zijlvest*, in een boek in *quarto*, in eenen zwartlederen band met zilvere krappen, bl. 198. Het behelst eene meting en begrooting der landen, onder ieder der Regtschappen van het Landschap *Fivelingo* gelegen, en was, volgens diens inhoud, opgemaakt, om, ter gelegenheid van den inval van den Graaf van *Gelderland* in *Stallingeland* of *Stellingwerf*, en van den oorlog, ten gevolge daarvan, tusschen *Groningen* en de *Vriesen* ontstaan, ieder Regtschap in de kosten van dezen oorlog, naar evenredigheid, te doen dragen. Ik zal van dit stuk, hetwelk, in alle HSS., door mij nagezien, op het jaar 1437 voorkomt, doch, naar ik meen met zekerheid te mogen stellen, tot het jaar 1337 behoort, slechts het begin, tot zoo lang ik gelegenheid zal hebben het oorspronkelijke in te zien, mededeelen; dus luidt het: „Anno Domini
„M.CCCC.XXXVII (1337). Doe die Greve van *Gelre* wol-
„de *Stallyngelandt* eygenen, doe brochten die *Gronnygers* al-
„le *Vresen* wt *Stallynge* toe hulpe, ende selven worden
„dye *Gronnygers* ontrouwe; ende aldaer van rees die sake
„tusschen den *Gronnygers* ende den *Vresen*. Doe leten dye
„Rechters in *Fywelingelanda* dat landt beschryven, woe groet
„dattet was, dat alle Rechtschap offte Hemmericke allyke
„voele toe deser sake wtgaff.

„Aldereerst hefft *Farmzum* in hoer Rechtschap offte Hem-
„merick XX^c^ grasf." &c.

Laat mij alleen, tot verstand van dit stuk, hier aanteekenen, dat de Graaf van *Gelderland* (welk Graafschap, in 1339, tot een Hertogdom werd verheven), op grond van den Giftbrief van Keizer RUDOLF, van het jaar 1290 (zie de aanteekening hier boven, bl. 53), en diens naderen bevestigingsbrief, door deszelfs zoon, den Roomsch Koning ALBERT, in 1299 verleend (zie dezen Brief, onder anderen, in het *Charterb. van Friesl.*, I. D., bl. 131), al lang getracht had, om zijn regt op *Friesland* te doen gelden,

 en

Lidlum, de *Florido Campo*, de *Clarocampo*, de *Orto Sancte Marie*, de *Dockum* (*b*), de *Adewarth*,

en aldaar eenen vasten voet te krijgen. Welke aanslagen hiertoe, in vroegere tijden, zijn in het werk gesteld, staat mij hier niet te onderzoeken; doch het schijnt genoegzaam zeker te zijn, offschoon EMMIUS en vele andere *Vriesche* Geschiedschrijvers daarvan zwijgen, dat, omtrent het jaar 1336, de Graaf van *Gelderland* eenen inval in *Vriesland*, naar den kant van *Stellingwerf*, heeft beraamd, maar, in de uitvoering van dit zijn plan, door de *Vriesen* is voorgekomen, die zijne krijgsbenden hebben verstrooid, en zich zelfs van *Vollenhove* meester gemaakt; doch die, door een nieuw verzameld leger, voornamelijk uit hulptroepen van den Bisschop van *Utrecht* bestaande, offschoon met een, ter wederzijden, zeer groot verlies, geslagen werden; welke nederlaag der *Vriesen* op den laatsten Augustus 1336 zoude zijn voorgevallen. Men zie, omtrent dit alles, SLICHTENHORST, *Geld. Geschied.*, VII. B., bl. 125; BRUMANI *res Transis.*, in de *Anal.* van den Heer G. DUMBAR, *Tom.* II., *p.* 120; en voornamelijk F. SJOERDS, *Friesche Jaarb.*, III. D., bl. 333. Misschien had *Groningen*, op dien tijd, aan den eenen of anderen dezer Vorsten tegen de *Vriesen* hulp verleend; doch daarvan, en waarin deze hulp bestaan hebbe, is niets te bepalen. Er moet echter zoo iets gebeurd zijn, waardoor de geestdrift der *Vriesche* volkeren tegen die Stad, en wel voornamelijk tegen de beide Kasteelen van *Groenenberg* en *Kortingshuis*, onder de Bisschoplijke Cliëntele staande, tot zulk eene hoogte konde worden gaande gemaakt. De gevolgen doen dit ook, met eene genoegzame zekerheid, vermoeden, daar niet alleen de Bisschop van *Utrecht*, in de tegenwoordige Uitspraak, en het daarop gevolgde Contract, *de Plicht*, van 1339, niet gekend is, maar ook, in de volgende jaren, hier weinig of geen, althans wereldlijk, gezag meer schijnt gehad te hebben.

(*b*) Het is van belang voor de geschiedenis van die tijden, in welke de Geestelijkheid nog zulk een overwegend gezag uitoefende, om de namen en de ligging der kloosters en geestelijke gestichten, in dezen Brief voorkomende, te kennen; ik zal ze dus met een enkel woord aanstippen. De zeven, eerst alhier gemelde, kloosters *Fosward*, ook *Bethania* genoemd; *Ludingakerk*; *Lidlum*; *Bloemkamp* of *Oldeklooster*; *Klaarkamp*; *Mariengaarde*, en dat te *Dokkum*, van welke de meesten reeds, in de hierboven geplaatste stukken, zijn voorgekomen, lagen in het tegenwoordige *Vriesland*; men zie over dezelve, onder anderen, de *Oudh. en Gest.*, alsmede den *Tegenw. Staat van Vriesland*, en, in het bij-

warth, de *Merna*, de *Rotthum*, de *Werum*, de *Bure*, de *Feldwerth*, de *Menterna* (*c*), de *Tedinghen*, de *Syle*, de *Scola Dei* (*d*); Prepofiti de *Ber-*

bijzonder, F. SJOERDS, *Oud en Nieuw Vriesland*, I. D., bl. 721, en volg.

(*c*) De, op de bovengemelde zeven kloosters, volgende zeven kloosters lagen in de *Ommelanden* en het *Oldambt*. Van de meesten derzelve is mede reeds, in de bovenſtaande ſtukken, melding gemaakt. Men zie over de Abdij van *Adewerd*, van de Cisterſie orde, in het Landſchap *Middag* gelegen, de *Oudh. en Geſt. van Groningen*, bl. 186, en volg.; E. F. HARKENROTH, aanteek. op E. BENINGA, *Hiſt. van Oostfr.*, in de *Anal.* van MATTH., IV. D., bl. 409; *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 394: over de Abdij van de *Merne*, of van *Oldenklooster in de Marne*, zoo als zij in latere tijden veelal genoemd werd, van de Norbertijner of Praemonſtreiter orde, en aan den Evangelist JOHANNES toegewijd geweest, de zoo even aangehaalde *Oudh. en Geſt.*, bl. 354, en den *Tegenw. Staat*, bl. 314: over de Abdij van *Rottum*, een Benedictijner klooster, in het *Oosterambt* van *Hunſingo* gelegen, aan de H. JULIANA toegewijd geweest, de gemelde *Oudh. en Geſt.*, bl. 369; den *Tegenw. Staat*, bl. 329; en hierboven, bl. 26: van de Abdijen van *Werum* of *Wittewierum*; van *Bure* of *Ten Boer*; van *Felwert* of *Oldenklooster bij den Dam*, alle drie in *Fivelingo*; en van de Abdij van *Menterna* of *Termunten*, in het *Oldambt* gelegen, is mede reeds, hierboven in de aanteek., bl. 51, 55, 62, 79, enz., melding gemaakt.

(*d*) Deze drie Abdijen behooren, naar ik meen, tot het tegenwoordige *Oostvriesland*. Van het klooster, *Tedingen* in *Moermerland*, zie J. J. HARKENROTH, *Oostfr. Oorſprongl.*, bl. 410: van het klooster *Sile* of *Zijlmonniken* in *Emſigerland*, VON WICHT, *Ostfr. Landr.*, *Vorbericht*, bl. 200; E. BENINGA, *Hist. van Oostvriesl.*, bij MATTH., t. a. pl., bl. 294: van de *Scola Dei*, zijnde het klooster *Ile* of *Ilau*, digt bij *Aurik* gelegen, E. F. HARKENR. op E. BENINGA, t. a. pl., bl. 123.

Offchoon men, door *Sile*, ook het klooster *Selwert*, mede, in oude ſtukken, onder den naam van *Syloe* voorkomende, zoude kunnen verſtaan, zoo hel ik nogtans het meest over tot het bijgebragte denkbeeld, omdat, in dit ſtuk, overal die orde gevolgd wordt, dat eerst de *Vrieſche* kloosters, vervolgens die van de *Ommelanden* en het *Oldambt*, en, in de derde plaats, die van *Oostvriesland* worden opgegeven, en dit *Sile*, hier, tusſchen twee *Oostvrieſche* kloos-

Berghum, de *Gaemmynghum*, de *Hasca* (*e*), de *Bono Claustro* (*f*), de *Cusemaria*, de *Sceldwalda*, de *Pallemar*, de *Asterlo* (*g*), de *Longna*

ters ingeplaatst; voorkomt; ook wordt *Selwert*, in het slot van dezen Brief, *Sylawerth* genoemd. Men zie voorts, over het klooster *Selwert*, de *Oudh. en Gest. van Gron.*, bl. 337, en den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 177.

(*e*) De drie hier gemelde Proostdijen behooren, naar het mij voorkomt; tot het tegenwoordige *Vriesland*. Van het klooster te *Bergum* zie F. SJOERDS, t. a. pl., bl. 722. — Door dat van *Gaemmynghum* is misschien te verstaan *Aula Dei* of *Nyenclooster* te *Goingum*; *Oudh. en Gest. van Vriesl.*, II. D., bl. 88. *Hasca* lag in de *Zevenwouden*, in de tegenwoordige Grietenij van *Haskerland*; zie de, zoo even gemelde, *Oudh. en Gest.*, t. a. pl., bl. 311. Dit laatstgenoemde Convent wordt nader omschreven in eenen brief van 1402, voorkomende in den meergemelden Blaffer van het voormalige Convent *Dickeninge*, welke aldus begint: „HOYTETUS „prepositus, prior, priorissa, totusque Conventus in *Hasca*, „ordinis Canonicorum regularium sancti Augustini, Traiec„tensis diocesis, notum facimus" &c.

(*f*) Wat men door de Proostdij de *Bono Claustro* te verstaan hebbe, is mij onbekend. Misschien was ze de Proostdij van *Usquert*, alwaar van ouds een klooster, door EMO (MATTH., *Anal.*; *Tom.* II, *p.* 92), een *inclusum bonae famae* genoemd, heeft gestaan, dat in 1231, met de kerk aldaar, is afgebrand, doch naderhand weder hersteld: men zie ALTING, *l. c.*, op het woord *Inclusum bonae famae*, en *Oudh. en Gest. van Gron.*, bl. 376.

(*g*) Deze vier kloosters behooren, buiten twijfel, tot de *Ommelanden* en het *Oldambt*. Van het *Kuzemer* klooster, oudtijds *Porta Mariae* genoemd, en van de Premonstreiter orde, zie ALTING, *l. c.*, op het woord *Porta S. Mariae*, en *Oudh. en Gest. van Gron.*, bl. 162: van dat te *Schildwalde*, mede van de Premonstreiter orde, de gemelde *Oudh. en Gest.*, bl. 408, en den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, t. a. pl., bl. 370: van *Palmar*, een klooster van dezelfde orde, in *Reiderwolde* onder het *Oldambt*, destijds nog aanwezig, doch naderhand door den *Dullard* verzwolgen, de gemelde *Oudh. en Gest.*, bl. 470, en den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, bl. 233; en van *Asterlo*, dat in de Woldstreek van *Fivelingo*, of van het *Oldambt*, schijnt gestaan te hebben, de gemelde *Oudh. en Gest.*, bl. 464; ALTING, *l. c.*, op het woord *Asterlo*; en MATTH., *Anal.*, *l. c.*, *p.* 203.

gna (*h*); Commendatores de *Werphum* (*i*), de *Ieminghen* (*k*); Decani (*l*) de *Ostergo* (*m*), de *Bordego* (*n*), de *Emeda* (*o*), de *Loppersum*

(*h*) *Longna* is waarschijnlijk het klooster *Langen* in *Oostvriesland*; men zie E. BENINGA, t. a. pl., bl. 123 en 772; EMMIUS, *l. c.*, *pag.* 179.

(*i*) De Commanderij van *Warffum*, van de Johanniter orde; zie den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, t. a. pl., bl. 324, en de *Oudh. en Gest. van Gron.*, bl. 368.

(*k*) Waarschijnlijk *Jemgum* in *Oostvriesland*; althans komt bij HARKENR., *Oostfr. Oorspr.*, bl. 322, een *Commandeur* van *Jemgum* voor.

(*l*) Er staat in het oorspronkelijke *de dani*; doch, tusschen de tweede *d* en de *a*, vindt men, van boven, een teeken, dat het meest naar eene *c* zweemt; en zoo staat er ook in de authentieke kopij, door den Heer VAN IDSINGA, t. a. pl., bl. 409, uitgegeven. Ik heb dus geoordeeld, de lezing van *Decani*, ter laatstgemelde plaats voorkomende, te moeten behouden. In de oud Duitsche overzetting van dit stuk vindt men: „*van Dam*."

(*m*) De *Decanus de Ostergo* of van *Oostergo*, in *Vriesland*, was oudtijds zeer bekend; men zie de *Anon. de reb. Ultraj.*, *pag.* 32 en 46, en MATTH., aldaar *in not.*, *pag.* 201 en 209.

(*n*) Misschien is dit hetzelfde Dekenschap, waarvan, door den *Anon. de reb. Ultraj.*, *pag.* 37, melding wordt gemaakt onder den naam van *Bornego*. Deze plaats zou van *Borneda* (het *Boerdiep*), aldaar *pag.* 44 gemeld, deszelfs naam ontleend hebben, volgens den Heer ALTING, *l. c.*, op het woord *Bornegoe*. Dit *Bordego*, waarschijnlijk dezelfde plaats met *Borendego*, mede in deze Uitspraak voorkomende, schijnt althans tot het tegenwoordige *Vriesland* te hebben behoord. Onder de Zegelaren van eenen Brief van 1389, te vinden in het *Charterb. van Vriesl.*, I D., bl. 248, komen voor een *Curatus*, alsmede een *Decanus* van *Bordega*. Nog heb ik dit Convent aangetroffen in eene Uitspraak van „HENRICUS, *Miles de Kunrestle*", tusschen den Abt en het Convent van *Runen* in *Drenthe*, ter eener, „et prepositum „ac Conventum Monasterii in Sanctuario Sancte Marie, or„dinis Sancti Augustini, in *Bordengo*", ter andere zijde, van het jaar 1304, voorkomende in den meergemelden Blaffer van het voormalige Convent *Dickeninge*.

(*o*) Of men hier, door *Emeda*, het, thans zoo genoemde, Dorp *Wester-Emden* in *Fivelingo*, dan wel de Stad *Emden*

sum (*p*); Prior de *Backesene* (*q*); quoque Layci, TYDERICUS ELTEKEMAN de *Borendego*, TYADBODUS RUMBERTI, ENGHELBERTUS LIUBBINGGA, HENRICUS KONINGA, IOHANNES HAYKINGHA, HERMANNUS ANDELA; Dominus IOHANNES de *Thrynda*, de *Stellinghewarf*, *Scoterewarf*, et *Osterse* (*r*); Dominus LUIBBO de

den te verstaan hebbe, durf ik niet met zekerheid bepalen. Van den eenen kant is het onbetwistbaar, dat *Wester-Emden*, voorheen eene zeer aanzienlijke plaats, bij de *Werummer* geschiedschrijvers overal *Emetha* genoemd wordt; ALTING, *l. c.*, op het woord *Emetha*. Deze plaats droeg, zelfs nog in het begin van de vijftiende eeuw, den naam van *Emeda*, zoo als, onder anderen, kan gezien worden uit den Zeendbrief van het Landschap *Fivelingo* van den jare 1406, bij SCHOTANUS in *Tabline*, bl. 112, welk stuk, behalve door andere voorname Geestelijken, tot dat Landschap behoorende, volgens dezen Brief, vergeleken met een oud Hs., mede door „Heer BUNO to *Emeda*", is bezegeld; doch, van den anderen kant, houdt de Heer E. F. HARKENROTH, in zijne aanteekeningen op E. BENINGA, t. a. pl, bl. 122, het daarvoor, dat de *Decanus in Emetha*, in 1360, en de *Praepositus te Emeden*, in 1363, welke hij, aldus genoemd, ergens had gevonden, tot *Oostvriesland* behoord hebben; en het schijnt ook, dat er al vroeg een Dekenschap, of eene Proostdij, te *Emden*, bestaan heeft; EMM., *l. c.*, *p.* 211. Zie voorts eenen brief van 1365 bij JUNGIUS, *Cod. Diplom. pro Hist. Benthem.*, *p.* 191, in welken JOHANNES de *Emethe*, „Officiatus terrae *Emslande*," voorkomt.

(*p*) Van het Dekenschap, of naderhand de Proostdij van *Loppersum*, in *Fivelingo*, zie den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 348. Deze Geestelijke komt bij EMO, op het jaar 1252, t. a. pl., bl. 155, nog onder den naam van *Decanus* voor.

(*q*) *Backesene* ligt in *Upsterland* onder de *Zevenwouden* in *Vriesland*. De kapel aldaar droeg van ouds den naam van *Cellula Dodonis*, en naderhand dien van *Curia Mariae*; zie *Anon. de reb. Ultraj.*, *p.* 28 *et* 37; ALTING, *l. c.*, op het woord *Backenvene*; en *Oudh. en Gest. van Friesl.*, II. D., bl. 334.

(*r*) Thans *Stellingwerf*, *Schooterland* en *Oostzingerland* in de *Zevenwouden*; *Tegenw. Staat van Friesl.*, III. D., bl. 533, enz. De Heer VAN IDSINGA, t. a. pl., heeft, in plaats van

de *Octo Parechiis*, BALDINGHUS ENINGHE de *Hurum* (*s*); Domini EPPO et BENEKO de *Fredewalda*; LUIDOLPHUS OBBEMAN (*t*), LUIDWARDUS AYNDYS, HERO HELMERS, FOLPERUS, Decanus de *Erla* (*u*), AYLEWARDUS MENSENA, HAYO ERNINGHA. De *Threnthia*, Dominus HINRICUS de *Elede* (*v*); Dominus STEPHANUS de *Slen*; EVERHARDUS GODSWINI, IACOBUS de *Campis*, RODOLFUS PYPE, HERMANNUS SCULTINGHE, OCKO SWARTEWOLD, LUIDOLFUS PEPPINGHE, RODOLFUS de *Winde*, RODOLFUS OLDHUSINGHE, IOHANNES DYEDELINGHE, et BOLO de *Westerple*, in quos dicta discordia fuerat finaliter compromissa, iuramento utriusque partis, ut

van *Osterse*, te onregte *Oostergoe*. Zoude er ook van *Thrinda* nog een spoor in de dorpen *Oude en Nije Trijne*, in *Stellingwerf Westeinde* gelegen, te zoeken zijn? Men zie voorts HAMCONII *Frisia*, *p.* 69 *verso*.

(*s*) Zoo staat er duidelijk in het oorspronkelijke, alsmede in de authentieke kopij, door VAN IDSINGA uitgegeven, en niet *Burum*, zoo als laatsgemelde heeft. Misschien zal men hier op *Horm* (*Zuidhorm*, *Noordhorm*), in *Oosterdeel Langewold*, te denken hebben; althans komt *Zuedhorm* voor, onder den naam van *Horm*, in eenen oorspronkelijken brief van 1392: „So hebbe ick MENNE vorsc: gebeden Her LU„DELEF, Cureyt van *Zuedhorm*, ende GHERBET UDEKE„MA dezen brief to bezeghelen. Ende wy her LUDELEF „Cureyt, ende GHERBET, hovedinc to *Horm* vorscr., heb„ben onse seghele" enz.

(*t*) Deze komt voor, onder de *Zeelandsche* Regteren uit *Fivelingo*, in eenen brief van 1325, aangehaald door den Heer VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 299.

(*u*) Waar dit Dekenschap en deze plaats geweest zijn, is mij onbekend. Misschien is dit *Erla* dezelfde plaats met *Arle*, dat vervolgens, in eenen Brief van 1356, in deze Verzameling, zal voorkomen.

(*v*) Waarschijnlijk is deze dezelfde persoon, welke, in den brief van 1325, hierboven in de aanteekening *a*, bl. 130, geplaatst, „HENRICUS, Scultetus de *Elede*", genoemd wordt.

ut nostre starent ordinationi, prenominatorum accedente consensu, ad perpetuam rei memoriam, Notum facimus tam presentibus, quam futuris, quod nos, communicato consilio utriusque partis, ob bonum pacis et concordie, ordinavimus et promulgavimus inviolabiliter observandum. Inprimis, ut *Gronienses*, ob honorem *Frisonum*, murum sue Civitatis lapideum, ab *Ebbedingheporte* inclusive, usque ad turrim proximiorem ad occidentalem portam, *Buteringheporte* etiam inclusive, *Gronienses* destruant funditus, cum omnibus suis intermediis, et ligneus murus, cum portis ligneis, reparetur. Item sex castra, videlicet castrum WICHERI, filii ENONIS; NICOLAI et EVERARDI BEYERS; et ALLEKE FOLKERDINGH; et ALLEKE, relicte HUGONIS CALMERS; et BARWOLDI CALMERS; et LUIDULPHI BUNINGH; quoad tectum et supremam munitionem, humilientur. Item de dampnis, incendiis, captivitatibus, et rapinis, sive in aquis, sive in terris, quocunque modo perpetratis, in Civitate, seu extra Civitatem, quelibet pars suis dampnificatis satisfaciat competenter; quod de religiosis, et tam intra Civitatem, quam extra, volumus observari; sed de pecuniis, quas *Gronienses* extorserunt a captivis *Frisonum*, reddant *Gronienses Frisonibus* trecentas marcas Sterlingorum in terminis inferius anotatis. Item omnes fideiussores, pro captivis positi, et ipsi captivi, si qui fuerint, sint liberi et soluti. Item de homicidiis *Gronienses* persolvant *Frisonibus* mille marcas Sterlingorum, et heredibus occisorum in castro HINRICI CURTINGH, pro emenda et omnibus dampnis, ibidem qualitercunque perpetratis, similiter, ex parte *Frisonum* (w), mille marcas Sterlingo-

(w) De woorden: *ex parte Frisonum*, zijn, in het oorspronkelijke, met eenen veel bleekeren inkt, dan het overige,

gorum; quod si predicti heredes et amici, in Iurisdictione *Threnthie*, vel in Iurisdictione *Gronighe*, nunc vel in posterum commorantes, hiis noluerint contentari, ordinavimus, ut nullus *Frisonum*, seu *Drenthonum*, aut *Groniensium*, ipsis, vel alicui ipsorum, prestet auxilium quoquomodo, nec aliquis terrarum predictarum, vel *Groniensium*, ipsos, vel aliquos ipsorum, in suam recipient munitionem, aut modo aliquo defensabit. Si quis vero contrarium fecerit, destructionem domus sue sustinebit, et penam centum marcarum Sterlingorum noverit se incurrisse; de qua pena sex viciniores de consanguinitate ipsius, qui hanc nostram pronunciationem renuerit observare, pro ipso respondebunt; quam quidem penam, si quis in *Frisia* commiserit, *Frisones* inter se dividant, secundum consuetudinem, hactenus in suis locis observatam; si vero predicta pena in *Groninge*, vel in *Drenthia* commissa fuerit, *Gronienses* cum *Drenthonibus* ipsam dividant inter se, secundum ipsorum consuetudinem antiquitus observatam; quod si amici occisorum predictorum in urbe predicta predictam summam pecuniarum recipere recusaverint, eadem summa heredibus occisorum *Frisie* persolvatur, et tertia pars summe memorate in proximo festo Michaëlis, sequens tertia pars eodem die sequentis anni, et reliqua tertia pars anno sequenti revoluto, sicut et relique partes arbitratorum consilio dividantur. Item ordinavimus, ut quilibet sua bona, sua iura, et iurisdictiones habeat, sicut de iure, tempore mote litis huiusmodi, in Civitate et extra possidebat; quod eti-

ge, geschreven, omgehaald, en ook, maar het schijnt, doorgestreken. In de gemelde authentieke kopij zijn deze woorden mede omgehaald, en in de oude vertaling niet voorhanden.

ut notae fierent ordinationi, prenominatorum accedente consensu, ad perpetuam rei memoriam, Notum facimus tam presentibus, quam futuris, quod nos, communicato consilio utriusque partis, ob bonum pacis et concordie, ordinavimus et promulgavimus inviolabiliter observandum. Inprimis, ut *Gronienses*, ob honorem *Frisonum*, murum sue Civitatis lapideum, ab *Ebbedingheporte* inclusive, usque ad turrim proximiorem ad occidentalem portam, *Buteringheporte* etiam inclusive, *Gronienses* destruant funditus, cum omnibus suis intermediis, et ligneus murus, cum portis ligneis, reparetur. Item sex castra, videlicet castrum WICHERI, filii HNONIS; NICOLAI et EVERARDI BEYERS; et ALLEKE FOLKERDINGH; et ALLEKE, relicte HUGONIS CALMERS; et BARWOLDI CALMERS; et LUIDULPHI BUNINGH; quoad tectum et supremam munitionem, humilientur. Item de dampnis, incendiis, captivitatibus, et rapinis, sive in aquis, sive in terris, quocunque modo perpetratis, in Civitate, seu extra Civitatem, quelibet pars suis dampnificatis satisfaciat competenter; quod de religiosis, et tam intra Civitatem, quam extra, volumus observari; sed de pecuniis, quas *Gronienses* extorserunt a captivis *Frisonum*, reddant *Gronienses Frisonibus* trecentas marcas Sterlingorum in terminis inferius anotatis. Item omnes fideiussores, pro captivis positi, et ipsi captivi, si qui fuerint, sint liberi et soluti. Item de homicidiis *Gronienses* persolvant *Frisonibus* mille marcas Sterlingorum, et heredibus occisorum in castro HINRICI CURTINGH, pro emenda et omnibus dampnis, ibidem qualitercunque perpetratis, similiter, ex parte *Frisonum* (w), mille marcas Sterlin-

go-

(w) De woorden: *ex parte Frisonum*, [illegible] [illegible], zyn door veel [illegible] inkt.

gke, nunc ...

lecrint ...

vel alius ...

nec alius ...

quod si ...

Frise persona...

se in proxime ...

pars eadem ...

re

ium

poe-

nam

enoemde,

etiam de ADOLPHO (*x*), et suis nepotibus et heredibus eorundem, volumus observari. Item omnia bona religiosorum mobilia in Civitate, per *Gronienses* occupata, que adhuc, tempore compositionis edicte, salva reperta fuerint et conservata, secundum iuramenta quatuor Burgimagistrorum, ad antiquos et veros possessores libere revertantur. Item libertatem *Frisonum*, *Gronienses*, cum *Frisonibus*, contra quoscunque dominos communiter tueantur, prout arbitratoribus concorditer videbitur expedire. Item si quis, propter vindictam inter partes predictas, in iniuriam nostre compositionis, aliquem occiderit, centum marce Sterlingorum occisi heredibus persolvantur; si vero per infortunium, vel alio casu in conflictu, sedecim marcas Sterlingorum occisor solvat pro *Wergeldo* seu emenda legitimo heredi. Item *Gronienses* eandem mensuram et pondus in omnibus tribuant *Frisonibus* et *Drenthonibus*, qualem vel quantam recipiunt ab eisdem. Item *Gronienses*, cum *Frisonibus* et *Drenthonibus*, *Plicht* observabunt, prout in literis, super hoc confectis, plenius continetur. Item in *Forecaep* cuiuscunque rei, emende vel vendende, et in concambio auri vel argenti, *Gronienses*, *Frisonibus* et *Drenthonibus* fraudem et dolum, seu impedimentum non facient aliquale. Item quilibet pro commodo suo faciet aqueductus vel reparet, prout ipsi ac suis magis videbitur expedire. Item si quis hospitum in *Groninge* ad quatuor dies moram traxerit, et quemquam de *Frisonibus*, vel *Drenthonibus*, seu *Groniensibus*, aut quamcunque aliam personam, occiderit, mutilaverit, vulneraverit, captivaverit, seu spoliaverit, et reversus ibidem ultra moram traxerit, hospes suus, seu communitas Civitatis pro ipso respondebit, ni-

(*x*) Zie EMMIUS, *l. c.*, *pag.* 198 *et* 205.

nisi per principalem fuerit satisfactum; alioquin nullus de *Drenthia*, vel *Groninge*, vel de *Frisia*, ipsum defensabit sub pena destructionis domus sue et centum marcarum Sterlingorum, persolvendarum Iudicibus, in quorum iurisdictione forefactum fuerit perpetratum. Item munitionem factam in loco, qui dicitur *Gronenbargha*, *Frisones* destruant, et in eundem statum reducant, in quo ipsum invenerunt, in quo, sub pena centum marcarum Sterlingorum a supradictis partibus, permanebit. Item omnis controversia inter *Frisones* et *Drenthones*, tempore istius belli orta, sub eadem compositione penitus conquiescat. Item, si aliqua dubia orta fuerint in premissis, per sinistras adinventiones aliquorum, dubietatis interpretatio apud nos arbitratores permanebit, secundum Canonum legitimas sanctiones. Item ordinavimus, quod quolibet anno, dominica proxima post festum corporis Christi, conveniant, in domo Consulum in *Groninghe*, quatuor Iudices de *Hunisgonia*, quatuor de *Fivelgonia*, quatuor de *Westeramethe* (*y*), quatuor de *Drenthia*, et quatuor *Burgimagistri* in *Groninghe*, cum Abbate de *Adewart*, et Abbate de *Werum*, vel per duas personas, ad hoc per ipsos deputatas, ad examinandam monetam, et de eadem ordinandum et statuendum salubriter, prout utilitas circumiacentium terrarum exigit et requirit. Item hanc nostram promulgationem volumus publicari quolibet anno, Dominica die post festum corporis Christi supradicta. Si quis hanc nostram compositionem ausu temerario infringere presumpserit quoquomodo, indignationem omnium *Frisonum*, *Drenthonum* et *Groniensium*, et poe-nam

(*y*) Men versta hierdoor het, naderhand aldus genoemde, *Westerkwartier*.

nam centum marcarum Sterlingorum se noverit incurrisse ipso facto. In quorum omnium testimonium et rei geste perpetuam memoriam, sigilla terrarum *Frisie*, *Hunsegonie*, *Fivelgonie*, *Drenthie*, *Gronighe*, *Fredewald*, *Langewald*, *Hummerke*, et de *Octo Parochiis* (z), hiis presentibus sunt

(z) Ik heb de woorden : *Octo Parochie*, in het bovenschrift dezer Uitspraak, door *Middag*, vertaald, omdat dit Landschap oudtijds mede den naam van *Octo Pagi* of *Achtkerspelen* droeg, volgens EMMIUS, *Histor. Frif.*, *pag.* 17, en *de Agro Frif.*, *pag.* 7 (*ed. in* 8*vo* *pag.* 11), en den Heer VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 21. Het geheele beloop van dezen Brief schijnt ook meer mede te brengen, om hier op dat Landschap, dan wel op de *Achtkerspelen* in Vriesland te denken, daar al de overige Landschappen der Ommelanden, en daarentegen geen van de Vriesche of Oostvriesche bondgenooten, deze Uitspraak bezegeld hebben. Misschien was ook LUIBBO *de Octo Parochiis*, in dezen brief, onder het getal der Dedigslieden, voorkomende, wel dezelfde persoon met LUBBODO TJABBADA *in Middagh*, die, in eenen brief van 1371, bij den Heer VAN IDSINGA, t. a. pl., bl. 442, gevonden wordt. Ook vindt men in het *Register* van den Heer DE SITTER, bl. 36, gewag gemaakt van eenen Zeendbrief der *Achtkerspelen* van het jaar 1395, die aan dezelve, door den Proost van *Hummerke* of *Humsterland*, zoude zijn verleend; door welke *Achtkerspelen*, aldaar ter plaats, mede, naar het mij toeschijnt, het Landschap *Middag* bedoeld wordt. In latere brieven heeft men echter meer algemeen, door de *Achtkerspelen*, te verstaan die landstreek, welke nog de Grietenij van dien naam in *Vriesland* uitmaakt.

De beroemde *Groninger* Syndicus BERNH. ALTING, *Pilar. en Peerl. van Groningen*, I. D., bl. 46, verstaat ook, in de tegenwoordige Uitspraak, door de *Octo Parochiae*, het Landschap *Middag*, en de schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 391, houdt dit mede voor vrij waarschijnlijk, doch wil, dat, in dat geval, *Esinge* en *Feerwert* onder deze dorpen niet begrepen moeten worden. Welke gronden nogtans de geleerde schrijver voor deze laatste stelling gehad heeft, kan ik niet bevroeden. Dit Landschap bestond, volgens het *Register* van het jaar 1506, voorkomende in het *Charterb. van Friesl.*, II. D., bl. 64, uit negen Dorpen, als *Esinge*, *Feerwert*, *Garnwert*, *Oostum*, *Fransum*, *Wie-*

ſunt appenſa. Datum et pronunciatum apud *Sylawerth*, anno Domini M.CCC., triceſimo octavo, in commemoratione beati Pauli: quoque nos ceteri compromiſſores ſeu arbitratores ſupradicti contenti ſumus ſigillis ſupradictis.

Naar den oorſpronkelijken Brief, in de *Ommelander* Archiven, Doos G, N°. 1 (*aa*); vergeleken met het authentieke afſchrift van den 30 Januarij 1547, nader op den 7 September 1563 gevidimeerd, mede aldaar berustende; welk afſchrift, in het *Staatsr.* van den Heer VAN IDSINGA, I. D., bl. 409, is uitgegeven, en, uit hetzelve, in het *Charterb. van Vriesland*, I. D., bl. 195, is overgenomen.

Ou-

Wierum, *Hoogkerk*, *Leegkerk* en *Dorkwert*; doch het is zeer mogelijk, dat een dezer dorpen, in 1338, nog niet, als zoodanig, is bekend geweest. In een later Mſ. *Register der karſpelen en grastallen van Groningerland*, in 1555 opgemaakt, vindt men derzelver getal met een tiende Dorp, *den Ham*, vermeerderd. Het tegenwoordige Dorp *Adewert* is op geen dezer Registers, als zoodanig, bekend, en werd, buiten twijfel, nog destijds, als tot het klooster van *Adewerd* behoorende, beſchouwd.

Offchoon *Middag*, zoo als reeds boven, bl. 49, is aangemerkt, van ouds onder *Hunſingo* gerekend werd, voornamelijk in het ſtuk der wetten en regtspleging (*Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II., D., bl. 390), zoo was het echter een Landſchap, hetwelk op zich zelf ſtond, en ook een eigen Zegel gebruikte, blijkens, onder anderen, de brieven van 1417, 1427 en 1428, bij den Heer VAN IDSINGA, t. a. pl., bl. 234, 348 en 351.

(*aa*) Aan den oorſpronkelijken brief hebben acht Zegelen gehangen, van welke het eerſte, zijnde dat van *Hunſingo*, en de vier laatſten, zijnde die van de, in den brief, laatstgenoemde Landſchappen, thans ontbreken, doch waarvan de vijf insneden in het parkement, benevens de vier ſtaarten, aan welke de laatstgemelde Zegels hebben gehangen, nog gevonden worden. Het tweede, derde en vierde Zegel, namelijk, dat van *Fivelingo*, *Drenthe*, en de Stad *Groningen*, bevinden zich nog, offchoon gedeeltelijk gebroken, aan de-

zen

Oude Vertaling.

In den name uns Heren amen. Wy scheydesluyden offte vrundtlike dedingesluyden over de scheelinge offte twysten, errefen tusschen de *Vreesen*, ter eenere zyde, unde der Stadt *Groningen*, ter andere zyde, myt hoere complicen offte mitgesellen, tho weten, Abbaten van *Ffoswart*, *Ludingakerke*, van *Lidlum*, van *Oldencloester*, van *Claerkamp*, van *Unse Lieve Vrouwen Camp*, van *Dockum*, van *Aduwert*, van *de Marne*, van *Rottum*, van *Werum*, van *Buyren*, van *Fellewarth*, van *Trimunte*, van *Thedingen*, van *Sylawerth* (*bb*), van *Ille* offte *Schole Godes*; Provesten van *Bergum*, van *Gemmingum*, van *Haska*, vant *Goede Clooster*, van *Cuyssemaer*, van *Schiltwolde*, van *Palmer*, van *Asterloe*, van *Longna*; Commandeuren van *Warphum*, van *Gemmingum*, van *Dam* (*cc*), van *Oestergo*, van *Borde-*

zen Brief. Emmius, t. a. pl., zegt, dat aan het oorspronkelijke, in de Archiven der Stad *Groningen* berustende, slechts drie Zegels, namelijk die van *Hunsingo*, *Fivelingo* en *Drenthe*, gevonden worden, en vermoedt op dien grond, doch te onregte, dat *Groningen* zoude geweigerd hebben, dien brief te bezegelen. Hij verhaalt verder, dat de vrienden en bloedverwanten van de *Kertings*, en van de, op *Kortinghuis*, verslagenen, uit het Landschap *Drenthe*, nadat ze eenigen tijd hadden uitgesteld, om tot deze uitspraak toe te treden, eindelijk, in 't begin van October des jaars 1338, op aandrang van Reinoldus, Burggraaf van *Koevorden*, „*et magistratuum provincialium*," dezelve hadden aangenomen; en voorts, dat de Burggraaf Reinoldus en het Landschap *Drenthe* hadden beloofd, de inbrekers dezer Uitspraak te zullen straffen, en om zes van de naastbestaanden der vlugtelingen, voor dezelve, te doen boeten; dan deze stukken, die misschien in de Stads Archiven berusten, zijn mij niet onder het oog gekomen.

(*bb*) Waarschijnlijk *Sijlmunniken*; zie hier boven, bl. 133.

(*cc*) Men zal hier, in plaats van: *van Dam*, wel moeten lezen *Dekenen*; zie mede boven, bl. 135.

dego; van *Embden*, van *Lopperſum*; Prior van *Backevene*; ende wereltlyken perſonen, DERK ELTEKEMAN van *Bordego*, TYABOUT ROMMERTHS, ENGELBERT LUIBINGA, HENDRICK KONINGA, JOHAN HAYCKINGA, HERMAN ANDELA, Heer JOHAN van *Trijnda*, van *Stellingewarff*, van *Schoterwarff* ende *Osterzee*, Heer LUBBO van *Achte Carspelen*, BALDING ENINGA van *Hurum*, Heren EPPE unde BENNEKE van *Vredewolt*, LUIJTIJEN OBBEMAN, LUIDWAERT AIJNDIJS, HERO HELMERS, FOLP, Deken van *Erla*, AYLEWART MENSENA, HAYO ERNINGA; uth *Drenthe*, Heer HINDRICK van *Eelde*, Heer STEPHEN van *Sleen*, EVERT GOESSENS, JACOB van *Campinghe*, ROLOFF PYPE, HERMAN SCHULTINGE, OTTO SWARTWOLT, LUIJTIJEN PEPPINGE, ROLOFF van *Winde*, ROLOFF OLTHUISINGE, JOHAN van *Dichlinge*, ende BOELE van *Westerple*, op welken voerſcreven ſchortinge offte twyst eindtlicken was begeven, myt eede van beyde parten, dat ſe by onſe ordonnantie wolden blyven, myt nyen conſente ende belevinge van hoer tot een ewige gedachteniſſe der ſake: doen kundt, ſoe wal allen tegenwoerdigen als nakomelingen, dat wy, met gemeinen raedt van beyden partyen, om nutte des vredes en eendrachticheyt, hebben ordonneert en uitgeſproken unverbrecklyken tho holden: voer eerst, dat de van *Groningen*, ter ehre der *Vreeſen*, hoeres Stats ſteenen muyre, van *Ebbinge Poerte* tot de negeste Toren na de westerſche Poerte, naemptlyken *Botteringe Poerte*, tusſchen beyden tho gronde ſollen nederwerpen, myt alle hoere Tusſchen-torens offte midlen, unde daer ſolle weder maeket worden een holten muyre myt holten poerten. Desgelycken, dat

ſes Steenhuyſēn, naemptlick *Wicher Eenens*; *Claes* ende *Evert Beyers*; ende *Alleke Folkerdinge*; ende *Alleke*, *Hugo Calmers* nagelatene weduwe; ende *Bartelt Calmers*; ende *Luijtijen Bunings*; bet tot den dak ende bovenſte veste, ſollen nedergeworpen ende affgebroken worden. Item voer de ſchaden, branden, vanginge, ende roven, 't ſy tho water, offte tho lande, up wat manieren de oek geſcheet ſyn, in de Stadt offte buyten de Stadt, ſal een iegelyk part ſyn beſchadigden behoerlyken vuldoen; welkers wy van de geestlyken, oek ſo wal binnen de Stadt, als buyten der Stadt, willen underholden hebben. Overst van de penningen, welke de *Groningers* van de gevangen *Vreeſen* hebben gedrisſchet offte gedwongen, ſollen de *Groningers* den *Vreeſen* weder geven drie hundert Marck Sterlinges, up termynen, hyr ondergeſchreven. Item alle borgen, voer gevangen geſtelt, ende oek de gevangene ſelven, ſo daer noch enige weren, ſollen vry ende untlediget ſyn. Item voer de verſlagene ſollen de *Groningers* den *Vreeſen* betalen duyſent Marck Sterlinges, ende de erven der dootgeſlagenen in HENRICK KURTINGS leger offte ſteenhuys, voer een vergeldinge, ſampt alle ſchaden aldaer, up wat manieren de geſchiet mogen ſyn, gelykvals duyſent marck ſterlinges. Weert ſake dat de voerſ. erfgenamen ende vrunden, in *Drenthe* ofte *Groninger* gebede, nu offte in nacomende tyden, wonende, hyr niet mede wolden tho vrede ſyn, ſo hebben wy ordonneert, dat niemants van de *Vreeſen*, noch *Drenten* offte *Groningers* hoer, offte emants van den hoeren, byſtandt doen up enige manieren, noch oek emants der voerſcreven landen, offte der *Groningers*, hoer, offte emants van den hoeren, in hoeren vesten ſollen nemen, offte in enige maniere beſcharmen. So overst emants daer en te-

tegens dede, sal lyden, dat men syn huys nederwarpet, ende sal weten, dat he in de broeke van hundert marck sterlinges vervallen is, voer welker pene ses, de naesten van den blode desselvigen, de desse unse Uthsprake tho underholden wederstreven mochte, voer hem sollen geholden syn; welker pene, so emants in *Vreeslant* bedreve, sollen de *Vreesen* under sick na hoere gebruyck, beshere in hoere plaetsen geholden, deelen; so overst voerscrevene pene in *Groningen* offte in *Drenthe* geschee, sollen de van *Groningen* myt de *Drenthen* deselvige under sick na hoere gewoente, by oldes geholden, deelen. Weert sake, dat de vrunden der voergescreven doetgeslagen in der voergescreven Stadt de voerschreven summe van penningen weygerden tho untfangen, sal deselvige somme de erfgenamen der doetgeslagen van *Vreeslandt* betaelt worden, ende dat derden deel van de gedachte somma op negestkompstige Michaelis dach, het navolgende derdendeel up de selve dach des navolgenden jaers, gelyk oek de ander deelen by raedt der Scheydesluyden sollen gedeelt worden. Item wy hebben ordonneert, dat een ieder syne goeder, syne rechten, ende heerlichheyden sal hebben, gelykerwyse he na rechte, by tyden der angevangenen twyst, deselvige binnen ende buyten der Stadt besate, welkers wy oek van ADOLPH, syne vedderen ende derselvigen arfgenamen, willen underholden hebben. Item alle Geestlyken luyden reppelyken goederen in der Stadt, dorch de *Groningers* ingenomen, de noch, by tyde desser verdrach, beholden ende bewaert gevunden worden, na eede der vier Borgemesteren, sollen tot de olde ende waere offte rechte besitteren vry wederkeren. Item der *Vreesen* vryheyt sollen de *Groningers* tegen alle Heren, myt de *Vreesen*, eenhellich verdegenen, nadat het de

 Schey-

Scheydesluyden eendrachtelick nutt ende oerbaer ſall duncken. Item ſo emants, overmits wraeckgyricheyt under genoempte Partyen, tot een nadeel unſer Compoſitien, iemandt dootſloge, ſollen des dootgeſlagenen erfgenamen hundert marck ſterlinges betaelt worden; ſo overst ſulx mochte geſcheen dorch een ongelucke, offte een misſváll in een 't ſamenſtrydt, ſal de dootſlager den rechtmetigen erffgenamen betalen, voer weergelt offte vergoetſinge, ſestyn marck ſterlinges. Item de *Groningers* ſollen den *Vreeſen* ende *Drenthen* al ſulke mathe ende gewichte in allen dingen geven, ſodanigen offte ſo groten, als ſe van deſelvige untfangen. Item de *Groningers* ſollen den *Vreeſen* ende *Drenthen Plicht*, offte gelove, holden, gelyck het in de breven, hyr van gemacket offte upgerichtet, vullenkomener verhaelt is. Item in ffoerkoep eniges dinges, tho kopen offte verkopen, ende in de koer van ſulver offte golt, ſollen de *Groningers* den *Vreeſen* ende *Drenthen* gene bedroch, argelyst, offte eenigerlye verhinderinghe offte inſperinge doen. Item een iegelick ſal, tot ſyn eigen oerbaer ende nutte, Watertochten maken, ende wedder vernyen offte opmaken mogen, nadat hem ende den ſynen goet profytelixst ſal duncken tho ſyn. Item ſo enige gast offte uitheemſche tho *Groningen* tho veer dagen verthoevede, ende emants van den *Vreeſen*, *Drenthen* offte *Groningers*, offte enige andere perſone, dootſloge, verlemde, wondede, vangede, offte oek berovede, en wedderkomende aldaer noch verthoevede, ſal ſyne weert, offte de gehele Stadt, voer den ſelven ſtaen, ten ſy ſake, dat dorch den handtdadigen worde vulgedaen: anders ſal niemants van *Drenthe*, *Groninghe*, *Vrieslandt*, denſelven, by pene van nederwarpinge ſynes huyſes en hündert marck ſterlinges, den Richteren, in wiens ge-

gebede sulkes by aventuer gescheet mochte syn, tho betalen, beschармen. Item de *Vreesen* sollen de veste, in den plaetze, *Gronenborch* genoempt, gemaeket, wedder nederwarpen ende tho denselven gestalt brengen, daer se de inne hebben gevunden, by welke se oek, by pene van hundert marck sterlinges van voerschreven parten, sall bliven. Item alle twyst en schelinge, by tyden des oerloges, tusschen de *Vriesen* en de *Drenthen* geresen, sal under desse selvige verdrach rusten ende vergeten syn. Item so daer enige twivel uth voerschreven dingen, dorch emants quaede vunden, mochte untstaen, sal des twivels verklaringe by uns Scheydesluyden, na der *Canonum* regtmetige sluitinge, blyven. Item wy hebben ordonniert, dat alle jaren, des Sondages na hillige Sacraments dach, by een sollen komen in een huys der *Borgermesteren*, binnen *Groningen*, veer Richteren van *Hunsinge*, veer van *Fivelinge*, veer van *Westerampte*, veer van *Drenthe*, ende veer *Borgermesteren* in *Groningen*, myt den *Abt* van *Aduwert*, ende den *Abt* van *Werum*, offte dorch twee ander personen, daer tho van hoer verordent, umme de munte tho proeven, ende daer van tho ordonneren ende sluyten, na dat het der ummeliggende landen nutte ende profyt vordert ende eeschet. Item wy willen, dat dese unse verklaringe alle jaren, des Sondages na hillige Sacrament voersr., verkundiget offte publiceert sal worden. So emant desse unse verdrach up enige manieren dorch een roekeloese trotzicheyt underftunde inne tho breken, de sall weten, dat he mit der daet in de ungenade aller *Vreesen*, *Drenthen* ende *Groningers*, ende straffe van hundert marck sterlinges vervallen is. Tho orkunde ende getuychenisse dessen alle, ende deser saken ewige gedachtenisse, syn aan desse tegenswoerdige breeff ende

de schrifften de segelen der *Vreeslanden*, *Hunsinge*, *Fivelinge*, *Drente*, *Groningen*, *Vredewolt*, *Langewolt*, *Hummerscke*, ende van *Achte Carspelen* (*dd*), angehangen. Gegeven ende uthgesproken by *Sylawerth*, in den Jaere unsf Heren M.CCC.XXXVIII. up dage *commemorationis Pauli*: ende wy andere Scheydesluyden ende Dedingesluyden voersc. sinnen myt gedachten segelen, tho vreden geweest.

Uit eene verzameling van stukken, in eenen schaapledèren band in *folio*, met het opschrift: *Verscheiden verbintenissen en accoorden*, ter Secretarie van de *Ommelanden* berustende.

XLV.

Onderlinge verbindtenis en overeenkomst, de Plicht *of* Commune Plicht *genaamd, tusschen* REINALDUS, *Burggraaf van* Koevorden, *de Schultes van* Eelde, *de Etten en Communiteit van het Landschap* Drenthe, *ter eener, en de stad* Groningen, *met de Communiteit van* Gho *of* Drentherwolde, *ter andere zijde, ter verzekering van derzelver wederzijdschen handel en wederzijdsche betrekkingen in elkanders landen, en tot onderlinge bescherming en verdediging tegen alle buiten- en binnenlandsche vijanden.*

Den 5 Junij 1339.

In nomine Domini Amen. Universis Christi fidelibus, presentia visuris et audituris, Nos REYNAL-

(*dd*) Of het Landschap *Middag*, zoo als mede hier boven, bl. 145; zie bl. 142.

NALDUS Borggravius *Covordie*; --(*a*) Sculteтus in *Elethe*; Iurati, dicti *Etthen*; et universitas terre *Threnthie*; Consules in *Groninge*; et Communitas hominum *d'Gho*, volumus esse notum, quod nos federa et pacta pacis, dicte *Plicht*(*b*), inter nos invicem observanda, inivimus et pepegimus in hunc modum, ita videlicet, quod nos REYNALDUS de *Covordia*, -- Scultetus in *Elethe*, Iurati, et universitas terre predicte, sub nostram protectionem, in tota terra nostra, recipimus cives *Grenienses* et homines de *Gho* a quibuscunque. Et si quisquam ex ipsis caperetur vel spo-

(*a*) Deze streepjes, voor *Scultetus*, staan, hier en vervolgens, aldus, in den oorspronkelijken Brief zelven, zoo wel als, hetwelk ik reeds vroeger had moeten aanteekenen, in de Brieven, onder Nr. XIV., XXXV. en XLIII., hierboven geplaatst, en schijnen in die Brieven gesteld te zijn, in plaats van de namen der personen, van welke aldaar melding gemaakt wordt. Ik heb geoordeeld, om der naauwkeurigheid wille, bij het laten afdrukken der Charters, deze streepjes te moeten behouden, en heb, in onderscheiding derzelve, de onleesbare woorden, mij in sommige stukken voorgekomen, overal met stipjes aangeteekend; zie Nr. XXX., XXXIX., en elders.

(*b*) Dit is het Verbond, de *Plicht*, waarvan in het naastvoorgaande stuk melding is gemaakt. Misschien heeft men hier, door *Plicht* of *Commune Plicht*, te verstaan *Commune placitum*; zie DU CANGE, op de woorden *plectetum* en *plitum*; tenzij men het liever daarvoor mogt willen houden, dat hier een verdrag, tot onderlinge bewaring, handhaving en beveiliging (WIARDA, *Altfr. Wörterb.*, op het woord *Plicht*,) bedoeld wordt.

Men vindt van dit Verbond, hoe belangrijk anders, geene melding bij EMMIUS; doch Mr. H. L. WICHERS heeft, in deszelfs voortreffelijk werk: *Verklaring van het Tractaat van Reductie*, Inleid., bl. 10. en volg., van hetzelve gewag gemaakt. Ook wordt het, in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 94, vermeld. Dat hetzelve echter zou te beschouwen zijn, als eene vernieuwing van een vorig verbond, mede de *Plicht* genoemd, meen ik met regt in twijfel te mogen trekken, daar dit, mijns erachtens, noch uit de uitspraak van 1338, noch uit het tegenwoordige stuk, kan

ſpoliaretur rebus ſuis, ipſum captivum recuperabimus cum bonis ſuis, et ad propria remittemus. Si vero conterraneus noster aut extraneus aliquem ex predictis civibus de *Groninge*, vel de *Gho*, per terram nostram tranſeuntem, inſequeretur in mericam, vel in terram paludoſam, ibidem ipſum captivando, ſpoliando vel vulnerando, ipſum captivum reacquiri faciemus cum bonis ſuis, ac emendam exhiberi de vulneribus per hospitem, de cuius hospicio talis forefactor ipſum fuerit inſecutus, dummodo tale forefactum in Iurisdictione terre *Threnthie* fuerit perpetratum. Nos vero *Groni-*

en-

kan worden afgeleid, als komende, in de gemelde uitſpraak, dit ſtuk voor, als reeds opgemaakt en aangenomen, doch hier, als nader tot ſtand gebragt en bezegeld, zonder dat er, in een van beide, van een ouder verbond, de *Plicht*, hetwelk ſlechts zoude bevestigd zijn, wordt melding gemaakt. De verordening nopens de verdeeling der breuken, tusſchen *Groningen en Drenthe*, in de uitſpraak van 1338 voorkomende, wordt ook, naar mijn inzien, aldaar niet gegrond in dit of in een vorig verdrag, de *Plicht* genaamd, maar in eene *conſuetudo antiquitus obſervata;* men zie mede de *Kronijk* van den Heer RENGHERS THEN POST, aangehaald in v. IDSINGA's *Staats R.*, I. bl. 42. Dit verbond, de *Plicht*, ſpreekt geen woord van zoodanige breuken, noch van derzelver verdeeling; maar bepaalt alleen, dat, bijaldien binnen de, in hetzelve opgegevene, grensſcheidingen of plaatſen, door wederregtelijke aantasting van perſonen of goederen, ſchade mogt worden toegebragt, deze ſchade, voor twee derde gedeelten, door die van *Drenthe*, en het overige derde gedeelte, voor drie vierden, door *Groningen*, en, voor een vierde, door *Gho* of *Drentherwolde*, zoude worden gedragen, en aan den beſchadigden betaald. Ik beſchouw dus dit verbond, als behelzende eene geheel nieuwe orde van zaken, tusſchen de Bondgenooten onderling beraamd, zonder dat de Bisſchop van *Utrecht* daaromtrent, even weinig als in de uitſpraak van 1338, is gekend; en dat men dit ſtuk moet aanmerken, als bevattende de grondſlagen van eene verbeterde inrigting, ter bevordering van den koophandel en de onderlinge *communicatie*, waartoe, onder anderen, de weg gebaand was door dat gedeelte dezer uitſpraak, bij hetwelk aan ieder der partijen was vrijgelaten, om zijne

wa-

enses recipimus homines terre *Threnthie* sub nostram protectionem in Civitate nostra, et extra, inter *Dodingehorne* et *Pishorne*, usque ad Civitatem vice versa; et si quis ex ipsis caperetur in hiis locis, vel spoliaretur rebus suis, ipsum recuperabimus cum bonis suis, et ad propria remittemus, secundum formam superius expressam. Preterea si quisquam ex nostris conterraneis *Threnthie*, vel ex nostris concivibus *Groniensibus*, vel hominibus de *Gho*, in communi *Plicht* caperetur vel spoliaretur, videlicet inter munitionem *Threntonum* et Civitatem *Groninge*, in *Amne Orientali* et

waterleidingen aan te leggen, op eene zoodanige wijze, als hij het voor zijne belangen het best keurde. Misschien was de Schultes van *Eelde*, die hier van de zijde van *Drenthe* voorkomt, en niet blijkt voor *Gho* of *Drentherwolde* te zijn opgekomen, bijzonder in dit verbond begrepen, uit hoofde van de, daarbij gemaakte, bepalingen nopens de grensscheidingen en kanalen, in het bijzonder van de *A*, of het *Hoornsche diep*; doch het is zeer moeijelijk, in dezen, iets met zekerheid te beslissen. Wat aanbelangt de namen der plaatsen, in dezen Brief gemeld, en vooreerst van die, welke, tot aanduiding van de grensscheiding, worden opgegeven, zoo belooft de stad *Groningen*, in het algemeen, aan die van *Drenthe* bescherming te zullen verleenen binnen hare stad, en buiten dezelve, tusschen *Dodinghorn* en *Pishorne*; zullende, door de eerste plaats, buiten twijfel, de grensscheiding der *Groninger Jurisdictie* of van het *Wester-Stads-Hamrik*, tusschen de Stad en het *Westerkwartier*, thans *Donghorn* genaamd, en, door de tweede plaats, *Pishorne*, of *Piishorne*, misschien als een uithoek van *Peyse* aldus genoemd, de uiterste grens tegen *Drenthe*, te verstaan zijn. Zij, welke gelegenheid hebben, om dit, op de plaatsen zelve, te onderzoeken, zullen de ligging en strekking van deze grensscheiding kunnen opsporen uit de, reeds hierboven in de aanteekeningen, bl. 73, aangehaalde, Conventie van het jaar 1422, en uit den inhoud derzelve, aldaar opgegeven. Die Conventie heeft, in een oud Handschrift, ter Secretarie van de *Ommelanden* berustende, dit bovenschrift: „Hyr „begint die Stadtbrief ende rolle van de Dykrechters in die „Stadt, van *Potterwolder Dyck*, die begint van den *Hoyhuise*, „die dyck langes, na *Doengehorne* an die *Pishorne*, die dyck „voert

et *Occidentali*, inter duos amnes, in *Westerdike*; ab *Eketherdike* usque *Pishorne*, communi manu prohibemus defendendo. Et si qua expense sive dampna supervenerint, occasione talis captivitatis sive spolii, in *Communi Plicht* perpetrati, ex hiis nos conterranei *Threnthie* duas partes exsolvemus expensarum et dampnorum, nos vero *Gronienses* três partes de tercia parte ultima, et nos homines de *Gho* quartam partem. Item si quis conterraneus noster de *Threnthia* vel extraneus per terram *Threnthie*, tempore diei vel noctis, in Civitate *Groninge* incendium vel rapinam perpetraverit vel pro-

„voert umme den *Horne* an den steen die to *Potterwolde* „licht." Het *Hooihuis*, van waar die schouwing begint, is eene, van ouds, zeer bekende plaats, onder *Dorkwert*, ten westen van het *Reitdiep* gelegen, zoo als, onder anderen, blijkt uit het *Register van de bijnamen der Provinciale plaatsen, en der Kerspelen, onder welke zij gelegen zijn*, geplaatst voor het Ms. *Staatboek* van den Rentmeester ANDREAS SPANHEIM. De overige plaatsen, in dezen Brief gemeld, als de *Westerdike*, strekkende van af den *Eketherdike* tot aan het gemelde *Pishorne*, zullen dan ook niet moeijelijk te vinden zijn. Verder zou dit verbond, de *Plicht*, in het bijzonder, dat gevolg hebben, met betrekking tot de beschadigden, *inter Munitionem Threntonum* en de Stad *Groningen*, en op de kanalen of rivieren, hier, onder de namen van *Amnis Orientalis* en *Occidentalis*, uitgedrukt, dat al de schade, aldaar aan de wederzijdsche Contractanten toegebragt, gezamenderhand zou worden gedragen, en weder goedgedaan. Deze *Drentsche* vesting of verschansing zal, buiten twijfel, in *Drenthe*, op de grenzen van 't *Gorecht*, geweest zijn; doch bepaaldelijk, waar ter plaats, is mij onbekend, en ook van geen groot belang. Van meer belang is het, om de Rivieren te kennen, op welke, ter wederzijde, eene vrije vaart wordt gewaarborgd. De eerste Rivier, hier de *Amnis Orientalis* genoemd, is, buiten twijfel, de *Hunse* of het *Drentsche Diep*, loopende ten oosten van of om *Groningen*, welk kanaal thans, nadat het naar en door de Stad is gebragt, den naam van het *Schuitendiep* draagt; en de tweede Rivier, hier onder den naam van *Amnis Occidentalis* voorkomende, is de *A*, of het *Hoornsche Diep*, waarschijnlijk reeds destijds met de *Hunse* vereenigd, welk kanaal thans; van

procuraverit perpetrari, vel si quisquam ex nobis *Gronienfibus* vel de *Gho*, vel ex terris nobis convicinis, vel de *Frisia*, una terrarum, vel partes terre in fimul, cum expeditione hostili congregate, incendia, captivitates vel fpolia perpetraverit contra aliquem ex nobis, communi manu prohibemus defendendo nostris periculis et expenfis, et talis forefactor neque in *Threnthia*, neque in *Groninge*, neque in *Gho*, neque in domibus eorundem, pace uti debeat vel defendi. Item de occultis incendiariis et furibus quilibet fibi provideat fatis caute, quia ex hiis emendam nemini fieri fa-

van de ftad af en vervolgens naar zee, meer, onder den naam van het *Reitdiep*, bekend is. Mr. H. O. FEITH heeft, in deszelfs belangrijke *Redevoering*, welke, met de Schrijvers, door denzelven aangehaald, omtrent deze kanalen, en derzelver voormaligen en tegenwoordigen loop, verdient te worden nagelezen, de dwaling van fommigen, welke, uit eene verkeerdelijk opgevatte plaats in de *Hist. rer. Frific.* van UBBO EMMIUS, hebben afgeleid, dat de *Hunfe*, die voorheen om *Groningen* toeliep, reeds omtrent het jaar 1259 naar de ftad heen zou verlegd zijn, aangetoond, en heeft te regte beweerd, dat deze onderneming tot eenen lateren, doch als nog onzekeren, tijd moest worden gebragt; men zie bl. 60 en volg. van de gemelde *Redevoering*. Dit gevoelen wordt bewezen door de ftukken, hierboven bijgebragt, in het bijzonder door de brieven van 1321 en 1322, benevens van 1332, N°. XXXVIII en XL., uit welke gezien kan worden, dat de *Hunfe* nog, in die jaren, om de ftad toe heeft geloopen; hetwelk zelfs nog, in 1365, plaats had, zoo als blijkt uit den Fundatiebrief van de *Mudester zijl* van den 6 Mei 1365, volgens welken deze zijl, ter wegneming van de nadeelige gevolgen, die uit de ineenftrooming van deze beide rivieren waren ontftaan, zoodanig zou worden gelegd: „ita quod meatus aquarum fluminum amborum, „tam *Occidentalis* quam *Orientalis*, per predictum aqueductum „concludantur feu includantur;" welke Brief, op dat jaar, in deze Verzameling zal geplaatst worden. Het kan buiten dien ook, voor den nadenkenden lezer, aan weinigen of geen' twijfel onderhevig zijn, dat de *Hunfe*, gedurende de geheele veertiende eeuw, en nog later, haren loop, om de ftad toe, wel noodzakelijk behouden moest, daar immers *Ooster-* en *Wes-*

faciemus. Item si quis ex nobis in *Communi Plicht* fuerit molestatus, quem iuvare infra menses sex non possemus ad emendam consequendam, ex tunc nos *Gronienses*, et conterranei *Threnthie* et de *Gho*, restaurabimus dampnum passo, prout superius est expressum, et dampnum recuperabimus ab hiis, qui talem molestiam sive dampnum perpetrarunt. Insuper si una terrarum, vel partes terre, pariter nos *Gronienses*, de *Gho* et terra *Threnthia*, hostili congregatione et expedicione infestare vel inpugnare decreverint, communi et coniuncta manu, nos predicti, quilibet alteri presta-

Wester- *Stads*- *Hamrik*, en andere landstreeken, in den zoo even aangehaalden Brief van 1332 vermeld, welke meest alle, eerst in de vijftiende Eeuw, in andere Zijlvestenijen zijn ingelaten, tot zoo lang in de *Hunse*, naar derzelver ouden loop, moesten blijven uitwateren. Wat de *A* of het *Hoornsche Diep* aangaat, wordt het mede, door sommigen, voor waarschijnlijk gehouden, dat deze Rivier, in overoude tijden, niet door *Groningen* kwam, maar dat dezelve, voormaals, ten zuiden of zuidwesten van het klooster *den Hoorn* (zie de aanteekening *b* hierboven, bl. 74), en ten westen van die stad, in onderscheidene rigtingen, haren loop heeft gehad, ter bevestiging van welk vermoeden nog de overblijffels van oude waterleidingen en bedijkingen aldaar worden aangewezen. Hoe het zij, het is zeker, dat al zeer vroeg deze Rivier naar en door *Groningen* heeft gestroomd, en vervolgens van daar, door eene gemaakte doorgraving, tot aan den hoek van de oude *Hunse*, bij *Wierum*, is gebragt, en met die Rivier vereenigd, en ook dat er nog, in den verderen loop van die rivier, deze verandering is gemaakt, dat de *Hunse*, welke bevorens het Dorp *Wierum* ten westen had, door eene gemaakte doorgraving, is verlegd, en midden door *Wierum* heen getrokken; alle welke veranderingen en vergravingen, op de kaart van den Heer BECKERINGH, ten naauwkeurigste, zijn afgeteekend. Wanneer, en in welken tijd of tijden dit alles is geschied, is mij onbekend; doch hoogstwaarschijnlijk, dat althans een gedeelte dezer veranderingen, even voor of omtrent den tijd dezer uitspraak, is werkstellig gemaakt, en het valt ligt te begrijpen, dat ieder derzelve, hoe voordeelig ook voor *Groningen*, en voor een gedeelte van *Drenthe*, in het stuk van

tabit auxilium et iuvamen, quilibet nostrorum sub propriis nostris periculis et expensis. Item homines terre *Threnthie*, versus *Groninge* et in *Gho* reclinantes, pace ibidem in domibus gaudeant, prout in mansione propria in terra eorundem, et *Gronienses* et de *Gho*, in *Threnthia*, vice versa. In cuius rei testimonium nos REYNALDUS de *Covordia*, Universitas terre *Threnthie*, et Consules in *Groninge*, sigilla nostra presentibus duximus apponenda. Nos vero -- Sculterus, et homines de *Gho*, predicti, sigillis predictorum utimur in hac parte. Datum anno Domini M.CCC. tricesimo nono, in die beati Bonifacii martiris.

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, D. 3, N°. 7.

XLVI.

van Koophandel, en misschien ook voor een gedeelte van het *Westerkwartier*, door de betere afleiding der wateren, eene zeer groote verandering moest te weeg brengen, met betrekking tot al die landstreeken, welke haar water destijds in de *Hunse* ontlastten, en voornamelijk voor de lager liggende landen; behalve dat ook de scheepvaart en koophandel, die destijds op de *Hunse* werden gedreven, langs dien weg, eene geheele verandering ondergingen, en dat, door het doorsnijden der gronden, niet alleen veel ongerijf voor sommigen, maar ook eene geheele verandering in den staat der Landschappen, en in derzelver middelen van bestaan, moest worden te weeg gebragt. Het is dus zeer mogelijk, dat de eene of andere dezer omstandigheden, misschien vereenigd met de vruchtelooze pogingen, om zich van het overtollige water te ontlasten, door middel van de maatregelen, ten gevolge der bovengemelde Contracten van 1321, 1322, en 1332, daargesteld, onder anderen, mede aanleiding hebbe gegeven tot de onlusten, door de uitspraak van 1338, ten einde gebragt. Zoo schrijft, onder anderen, de Schrijver van de *Kronijk van Groningen en de Ommelanden*, bl. 63, den oorsprong dezer onlusten aan de onderneming toe, vervat in het, zoo evengemelde, Contract van 1332. De geschiedenis dezer Kanalen, en voornamelijk van het *Reitdiep*, met de zeer groote veranderingen, welke daaromtrent, in latere tijden, en bijzonder in de zeventiende eeuw, zijn voorgevallen, is het onderzoek van deskundigen overwaardig, en zou eene gewigtige bijdrage opleveren tot de geschiedenis van de *industrie* en van de verbeterde *organisatie* dezer Provincie, hierdoor te weeg gebragt.

XLVI.

Brief van BURCHARDUS, *Aartsbisschop van* Bremen, *bij welken het Convent van* Adewerd *van alle tollen, en, in het bijzonder, van die te* Stade *wordt vrijgekend.*

Den 13 September 1342.

B. Dei gratia, sancte *Bremensis* Ecclesie Archiepiscopus, universis presentis littere inspectoribus in perpetuum. Noverint universi, ad quos presens scriptum pervenerit, quod nos, Divine remunerationis intuitu, monachos ordinis Cysterciensis, de Clauſtro beati *Bernardi* in *Frisia*, absolvimus perpetuo a tali thelonio, quod dari solet in portu *Stathen*, et eos ab omni thelonii exactione penitus esse volumus absolutos. Ut autem hoc factum nostrum perpetuo maneat inconvulsum, presenti scripto insignimus, et sigilli nostri appensione roboramus, precipientes districte, ne quis huic facto presumat contraire, vel etiam hanc paginam ausu temerario aliquatenus violare. Acta sunt in *Stathen* hec, primo Idus Septembris, Pontificatus nostri anno quintodecimo (*a*).

Naar den oorspronkelijken Brief in de *Ommelander* Archiven.

XLVII.

(*a*) Ik heb geoordeeld, dezen Brief te moeten brengen tot den Aartsbisschop van *Bremen*, BURCHARDUS GRELLEN, en tot het jaar 1342, als zijnde het vijftiende jaar van deszelfs aanstelling, tegen het einde van de maand September des jaars 1327 voorgevallen; men zie HENR. WOLTERI *Chron. Brem.*, in MEIBOM., *Rer. German. Tom.* II, *pag.* 64; als mede *Hist. Archiepisc. Brem.*, bij LINDENBROG. *Script. Septentr.*, *pag.* 109, N°. 124, alwaar nogtans des-

zelfs

XLVII.

Overeenkomst tusschen het Convent van de Marne *en de gemeente van het* Oude Klooster, *ter eener, benevens de gemeente van het Kerspel* Hornhuisen, *ter andere zijde, over een* Insula, Cornazand *genoemd.*

Den 1 *Mei* 1344.

Universis Christi fidelibus, presentes visuris seu audituris, frater WABBO, Dei gratia Abbas *Ecclesiae* sancti *Johannis Evangelistae* in *Merna*, nec non totus Conventus suus; MELLO THIADMERINGHA, DAMMO HERTHIARDESMA, TYABBO THIABBAMA, TAMMO REWARDA, SICKO OBAMA, nec non tota Communitas *Antiqui Claustri* (*a*); LUIDO TAMMINGHA, EPPO NITHARDESMA, ANTEKO TAMMINGHA et tota Communitas ibidem, salutem in Domino sempiternam. Noverint singuli et universi, quod discordia, quae fuit inter nos Monachos, et Commu-

zelfs aanstelling tot Aartsbisschop wel tot het elfde jaar van Paus *Johannes* XXII, op 1327 invallende (KLUIT., *Colleg. diplom.*, *Tab.* I.), doch te onregte tot 1337, gebragt wordt; en SCHOT. *Fr. Hist.*, bl. 177 en volg. Door den Brief omtrent den vrijdom van Tollen in *Stade*, aangehaald in de *Levens der Abten van Adewerd*, in de *Oudh. en Gest. van Gron.*, bl. 244, schijnt de tegenwoordige Brief bedoeld te worden.

(*a*) Offchoon de eerste, in dezen Brief genoemde, Abdij van de *Marne*, in latere tijden, gewoonlijk den naam van: *Oldenklooster in de Marne* gedragen heeft, vindt men echter nog in dit stuk een Klooster, van de eerstgemelde onderscheiden, dat, reeds op dien tijd, den naam van *Antiquum Claustrum* droeg; misschien kan het bijgebragte in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II D., bl. 314, daaromtrent eenig licht geven.

munitatem *Antiqui Claustri*, ex parte una, et Communitatem parochiae *Horahuesum* (*b*), ex altera, pro insula, que dicitur *Cornasand* (*c*), finaliter est sopita in hunc modum: quod nos Monachi de *Merna* tertiam partem, et Communitas *Antiqui Claustri* tertiam partem, et Communitas de *Horahusum* tertiam partem praedictae insulae habebunt iure perpetuo possidendam; ex eo quod ab

(*b*) *Horahuesum* is eene, van ouds zeer voorname, plaats, en dezelfde, welke bij ALTING, *Not. G. I.*, *part.* II., *p.* 98, onder den naam van *Houwerahuesum*, voorkomt; doch, naar het mij toeschijnt, aldaar, te onregte, bij *Houwerzijl* geplaatst wordt. Deze plaats droeg, in latere tijden, de namen van *Horhusum*, *Hoerhuysum* en *Hoorhuisen*, onder welke benamingen men dezelve aantreft in het reeds gemelde *Register* van 1506, in het *Chart. v. Friesl.*, II D., bl. 65; zoo wel als in de latere *Registers* der Kerspelen in de *Ommelanden* van de zestiende eeuw, en de Kaarten van COENDERS en anderen, en ook nog in het *Register* van de *Grootheid der Maten* enz. in deze Provincie, geplaatst achter de *Lijst der Generale Middelen*, gedrukt 1717, II D., bl. 231; doch men heeft naderhand, om redenen, mij onbekend, dit Dorp *Hornhuisen* geheeten, onder welken naam hetzelve in de, later opgemaakte, *Lijst der Daggelden*, nevens het gemelde *Register der Maten* enz. geplaatst, voorkomt, en thans algemeen bekend is. Dit *Houwera-* of *Horahuesum*, *Houwerzijl*, alsmede *Houwer-Hamrik*, in het zoo even gemelde, *Register* van de *Grootheid der Maten* enz. voorkomende, schijnen alle derzelver namen van eene overoude plaats of landstreek, de *Houw* of *How* genaamd, ontleend te hebben.

(*c*) Wat men door het *insula Cornazand* te verstaan hebbe, durf ik, uit gebrek van andere oude oorkonden of aanteekeningen, niet bepalen. In het gedrukte *Register der Geregtigheden*, *Eilanden* enz., in den jare 1659, door de Heeren Staten dezer Provincie, verkocht, bl. 46, vindt men, dat alstoen mede, onder de Eilanden, te koop zijn gepresenteerd: „het *Koorn-heff*, *Symen* en andere *Sanden*." Dit *Koorn-heff* of *Zand*, komt voor, op de Kaart van den Heer BECKERINGH, onder den naam van het *Korensant*. Indien het *insula Cornazand*, in dezen Brief gemeld, voor dezelfde plaats te houden zij met dit *Korensant*, thans niet meer, dan eene Zandplaat, digt aan de Noorderkust dezer Pro-

ab antiquo cives praefatae insulae iure hereditario spectabant ad Ecclesiam *Antiqui Claustri*, et illi de *Horahuesum* iurisdictionem in illa habuerunt. Praeterea, si aliqui seculares vel religiosi nos in predicta insula molestare voluerint, vel violentiam facere, illud communi sensu et communibus expensis defendere promittimus per praesentes. Si autem aliquis nostrum partem suam in iam dicta insula vendere voluerit, hoc omnino fieri non debet sine consensu aliarum duarum partium predictarum. Nec illi de *Adewerth* aliquid iuris in saepe dicta insula habebunt, praeterquam tantummodo piscaturam. In cuius rei testimonium praesentem paginam sigillis Abbatis et Conventus in *Merna*, et Communitatis *Mernae*, Domini ERNESTI de *Horahuesum*, et LUIDONIS TAMMINGHA, duximus muniendam. Datum anno Domini M.CCC.XL.IIII., ipso die Philippi et Iacobi Apostolorum.

Concordat cum suo originali, quod est in coenobio, vulgo *Olden Closter in de Marne*, quod attestor manu propria.

(*Geteekend:*) ALTING (*d*).

Naar een naauwkeurig afschrift, aan mij medegedeeld. XLVIII.

Provincie, tegen over *Hornhuisen*, gelegen, dan zou zulks mede verstrekken tot een bewijs van de overgroote veranderingen, welke deze landen, en, in het bijzonder, de Eilanden op onze kusten, sedert vele eeuwen, door den afslag van land, ondergaan hebben. Men zie, dezen aangaande, de zeer fraaije Redevoering van mijnen hooggeachten Leermeester ANT. BRUGMANS, *de Monumentis variarum mutationum, quas Belgii Foederati solum aliquando passum fuit*, in het eerste Deel der *Verhand. van het Groninger Genootschap: Pro Exc. Iure Patr.* Voorts wordt, door den Schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II D., bl. 398, aangeteekend, dat het Eiland *Rottumeroog*, voormaals, mede voor een derde gedeelte, aan het oude Klooster in de *Marne* heeft toebehoord.

(*d*) Deze was EGBERT ALTING, Secretaris der Stad

XLVIII.

Brief van JOHANNES IV, *Bisschop van* Utrecht, *houdende de bevestiging van de voorregten en vrijheden, door zijne voorzaten, aan de Stad* Groningen, *met* Go en Wolt, *verleend, rakende de uitoefening van het geestelijke regtsgebied, enz.* (*a*).

Den 28 *October* 1344.

In nomine Domini Amen. JOHANNES, Dei gratia Episcopus *Traiectensis*, ad singulorum noticiam, tam presencium, quam futurorum, volumus pervenire, quod, inquisicione diligenti prehabita, cognovimus, homines et incolas Oppidi nos-

Groningen, gedurende de, zoo hagchelijke, tijden van de Spaansche overheersching. Toen zijn zoon, de beroemde JOACHIM ALTING, wiens leven, door den kundigen Heer JAC. SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, II D., bl. 532, beschreven is, in 1594, bij de reductie dier Stad, aldaar Burgemeester werd, legde de eerstgenoemde zijnen post, welken hij 45 jaren bekleed had, neder. Hij teekende zich gewoonlijk aldus, zonder voornaam, zoo als onder dit stuk, (men zie, onder anderen, BOR., *Authent. stukken*, I St., bl. 131; WESTENDORP, *Oudh. Tijdschr.*, 3de st., bl. 317,) en het is door hem, dat vele oude stukken, deze Stad en Provincie rakende, van welke nog de authentieke afschriften, met eene bijzondere naauwkeurigheid vervaardigd, voorhanden zijn, voor de nakomelingschap zijn bewaard gebleven.

(*a*) Men zie de Uitspraak hierboven, N°. XXXIX, en de aanteekening *a*, bl. 132.

Offschoon, na het overlijden van den Bisschop JOHANNES III, of van *Diest*, in 1340 voorgevallen, zijn opvolger JOHANNES IV, of van *Arkel*, deze bevestigings brief der zoo-

nostri *Groniensis* et terrarum nostrarum de *Goe* et de *Wolt*; Iurisdictionis *Groniensis*, ex concessione predecessorum nostrorum, Episcoporum *Traiectensium*, et laudabili consuetudine, tanto tempore pacifice observata, quod eius contrarii non est memoria, privilegiis et libertatibus infra scriptis, esse munitos: videlicet, quod nos et successores nostri, personam ydoneam, infra terminos dictorum Oppidi *Groninghe* et terrarum de *Goe* et de *Wolt*, ac *Drenthie* residentem Decanum, potestatem et mandatum in casibus nostris Episcopalibus

zoogenaamde privilegiën inzond, zoo blijkt het echter niet uit diens inhoud, dat daarin, aan zijde van de stad *Groningen*, is toegestemd, of dat die Stad de bepalingen, daarin vervat, zou hebben aangenomen. Het tegendeel is ook genoegzaam zeker uit de stukken, welke vervolgens in deze verzameling zullen worden bijgebragt.

Laat mij, om der oudheid wille, ook nog, uit den reeds gemelden Blaffer van het voormalige Convent *Dickeninge*, de volgende stukken, betreffende de inrigtingen, en den toestand van die tijden, in kerkelijke zaken, hier mededeelen. Het eerste is een Aflaatsbrief van het jaar 1338, door den Bisschop JOHANNES van *Diest* verleend:

„Nos JOHANNES, Dei gratia Episcopus *Traiectensis*, „universis facimus manifestum, quod omnibus Christi fide„libus, vere confessis et contritis, missas devote audienti„bus, celebrandas super altare beate Katherine virginis, „quod est situm in Ecclesia de *Dickeninghe*, triginta dies „indulgenciarum, auctoritate Dei et beatorum Petri et Pauli, „misericorditer relaxamus, ut idem altare, cum reliquiis in „ipso existentibus, in maiori reverencia habeatur. Datum „sub sigillo nostro, anno Domini M.CCC. tricesimo octavo, „sabbato ante festum beate Luce Evangeliste."

Het tweede stuk is een Vonnis van den Deken van *Drenthe*, in het Zeendgerigt te *Beilen*, van het jaar 1339:

„Nos RODOLPHUS de *Vollenho*, Decanus *Drenthie*, ad „universorum notitiam deducimus per presentes, quod mota „coram nobis, in sancta Synodo *Beylen*, questionis materia in„ter fratrem RODOLPHUM YMMINCK, Grangarium seu „Procuratorem conventus in *Dickenynghe*, nomine Conven„tus ante dicti, et WOLTERUM ASSING de *Holte*, ex „parte adversa, super decima grossa, annuatim de domo pre„dicta recipienda et exsolvenda Conventui memorato; ad

 „quam

bus habentem, constituere teneamur; quod quoque ad eosdem terminos Oppidi *Groninghe* et terrarum de *Goe* et *Wolt*, Episcopum pro sacramento confirmacionis, Ecclesiis quoque et altaribus ac aliis ecclesiasticis ministeriis consecrandis ac reconciliandis, sub procurationibus competentibus, prout ad alias partes nostre Diocesis consuevimus, mittere debemus temporibus opportunis; ultra quod nos, seu aliquis subditorum nostrorum, dictos homines, seu aliquam personam ex eisdem, ad cuiuscunque instanciam, vel ex officio nostro, extra

„quam causam respondebat WOLTERUS ante dictus, di-
„cens se nullam decimam solvere debere, sed infra scrip-
„tos hucusque Conventui, a tempore cuius memoria non
„existit, exsolvit suis temporibus ad hoc debitis et consue-
„tis; videlicet quatuor modios siliginis hyemalis, quatuor
„modios siliginis estivalis, quatuor modios brasii avenati, et
„quatuor modios avene; et hec sepedictus WOLTERUS se
„exhibuit secundum iuris ordinem iuraturum, sicque frater
„RODOLPHUS, nomine sui Conventus, iuramento civium
„de *Holte* et WOLTERI supradicti, duxerat committendo;
„unde, productis iuramentis atque factis, ipsi fratri RODOL-
„PHO et Conventui sepedicto perpetuum silentium in dicta
„causa imposuimus et imponimus in hiis scriptis, ipsum
„WOLTERUM a tali peticione secundum formam predictam
„absolvendo, harum testimonio litterarum, sigillo Decanatus
„nostri sigillatarum. Datum anno Domini M.CCC. tricesimo
„nono, feria quinta post Gereonis. Datum per copiam, sub
„sigillis discretorum virorum IOHANNIS, dicti VOS de
„*Steenwic*, et GHERARDI GUEDESING, in testimonium
„veritatis."

Het derde stuk, van het jaar 1347, behelst een Bevelschrift van den Bisschop JOHANNES van *Arkel*, tegen de verstoorders en aantasters der Geestelijken en van de geestelijke goederen, dat in al de Kerken van *Drenthe* afgekondigd moest worden:

„IOHANNES, Dei gratia, Episcopus *Traiectensis*, uni-
„versis Prelatis, Ecclesiarum Rectoribus, Prefectibus, Iu-
„dicibus, et aliis Iusticiariis ac clericis et laycis quibuscun-
„que, per terram nostram *Drenthie* constitutis, cuiuscunque
„status, preeminentie, aut condicionis existant, salutem in
„Domino. Onera nostra iniuncta solicitudini ex debito nos-
„tro pastoralis officii devote congrueque exsequimur, cum
„per-

tra terminos, videlicet *Hulsfoerde* et *Bisscopsberghe* iuxta *Westerhessel*, citare nullatenus debeamus; et quod bona fide et sine fraude dictos homines, tam in nostra Diocesi, quam extra, contra personas quaslibet, prout possumus, defendemus. Propter quod privilegia et libertates predictas eisdem hominibus fideliter observare volentes, ipsas ratificamus et approbamus, statuentes et mandantes, quod, si forte per occupacionem vel aliter contra huiusmodi libertatum continenciam a nobis vel officiali nostro *Traiectensi*, vel quibuslibet aliis

„personas et res ecclesiasticas, presertim religiosas, nobis „subditas, ab iniuriis protegendo conservamus in pace. Cum „itaque, ut accipimus, Abbas, Prior et Conventus, perso„ne, res et bona Monasterii in *Dickenynghen* et in *Runen*, „ordinis sancti Benedicti, nostre dyocesis, a nonnullis ex „vobis interdum per inclamaciones iniuriosas, evaginando „gladios, et alios ritus laycorum dicte terre, indebite moles„tantur, invadantur et infestantur potentia seculari, hiis a„busibus et iniuriis resistere cupientes, vobis omnibus et „singulis, sub penis infra scriptis, districtius inhibemus, ne in„clamaciones sive ritus huiusmodi contra personas, res, aut „bona dicti monasterii aliquo modo exercere, aut easdem „personas, res, et bona, occasione inclamacionum seu ritu„um huiusmodi, immo verius abusuum, invadere, infestare „vel turbare, seu alias qualitercunque eisdem iniurias seu „gravamina inferre, quomodo libet presumatis, ab illatis „penitus desistentes. Nos vos omnes et singulos, qui re„belles fueritis, et huic nostre inhibitioni non parueritis cum „effectu, et vestros fautores, ex nunc, prout nunc, ex„communicamus, et parochias, in quibus perveneritis, seu „quae transiveritis, ituri ad committendum molestias, inva„siones et gravamina huiusmodi, personis, rebus, et bonis „predictis, ecclesiastieo subiicimus interdicto, mandantes „vobis, rectoribus ecclesiarum predictis, quod has litteras „in vestris ecclesiis publicetis, rebelles huiusmodi, cum „vobis de ipsis constare poterit, nominatim excommunica„tos publice nuncietis, et mandetis arcius evitari, ac inter„dicta predicta, si que ex premissis evenerint, inviolabili„ter observetis. Datum Vollenho sub nostri appensione si„gilli. anno Domini M.CCC.XL. septimo, duodecima die „mensis Martii."

is subditis nostris, contra dictos homines aliquas literas citatorias emanare contingat, ille sint inanes et irrite, nec aliqua persona contra ad executionem earundem aliquatenus teneatur. In quorum testimonium sigillum nostrum duximus presentibus apponendum. Datum *Traiecti*, anno Domini M. CCC.XL. quarto, vicesima octava die mensis Octobris.

Naar den oorspronkelijken Brief, met een onder uithangend Zegel in rood was, in de Archiven der Stad *Groningen*, A. 1, N°. 15, berustende.

XLIX.

Overeenkomst *tusschen den Abt en het Convent van* Adewerd, *ter eener, en de Stad* Groningen, *ter andere zijde, over de betaling van zekere Stadsbelastingen, en andere onderwerpen* (*a*).

Den 5 Februarij 1346.

Universis presentia visuris, Nos Abbas et seniores Conventus ad sanctum *Bernardum* in *Adewerth*,

(*a*) Dit schijnt hetzelfde stuk te zijn, dat, in het *Register* van de Stads Archiven, op het jaar 1342 voorkomt; althans wordt dat van 1342 aldaar, even als dit stuk, onder A. 1, N°. 9 opgegeven; zie DE SITTER, *Regist.*, bl. 23. Men vindt van hetzelve gewag gemaakt bij EMMIUS, in de kantteekening op het jaar 1342 van de *Fasti Consulares*, in de volgende bewoordingen: „ Decreto cautum, ne liceat *Adoardiis* emere „ praedia plura aut reditus quam habebant"; en dit is mede, door HARKENROTH, *aanteek. op* EGG. BENINGA, in MATTH. *Anal.*, *Tom.* IV, bl. 410, en anderen, nageschreven.

werth, ac Consules in *Groninge*, facimus esse notum. Quia, ut ait psalmista, factus est in pace locus iste, ergo in loco non est Dominus, qui in pace unitatis non concredat. Hoc sane advertentes

De Schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 94, beschouwt het meer bepaaldelijk, als een Stadsbesluit, waarbij, uit hoofde van de aanwassende magt der Abdij van *Adewerd*, aan dezelve verboden werd, om meerdere erven en renten in de vrijheid van *Groningen* te koopen. Het inzien van het stuk zelf doet echter de zaak eenigzins in een ander licht voorkomen. Het schijnt, dat de Abdij van *Adewerd*, welke reeds destijds alhier het huis op den *Holm* (of *Munnekeholm*, zie den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I. D., bl. 67 en 81,) en ook eenige landen, gelegen op plaatsen, in den Brief opgegeven, doch mij onbekend, onder *Groningen* bezat, en mede in dat huis een *hospicium* of logement (zie DU CANGE, op het woord *Hospitale*), benevens, naar het schijnt, eene Tapperij ophield, zich ongehouden achtte, uit hoofde van Keizerlijke privilegiën, om van deze landen en dit huis zekere Stadsbelastingen te betalen; en dat men, bij de tegenwoordige Conventie, is overeengekomen voor eene vaste som gelds, welke, in plaats van deze belastingen, aan de Stad zoude worden opgebragt; ten welken einde tevens werd bepaald, welke bezittingen en landen onder deze verordening zouden begrepen zijn, en ook nog zouden mogen betrokken worden; doch dat verder dat Convent, in de Stad of Stadsjurisdictie, geene landen of renten, tenzij onder Stads goedkeuring, mogt aan zich verkrijgen. Misschien had dit verschil reeds vroeger tot onlusten, en tot het in beslag nemen, door de *Groningers*, van de meubilaire goederen der Geestelijken, waarvan in de uitspraak van 1338 (zie hierboven, bl. 140,) wordt melding gemaakt, aanleiding gegeven. De hoofdzaak, in de tegenwoordige Conventie bedoeld, om, namelijk, de Geestelijken mede, wegens hunne landen en bezittingen, lasten te doen betalen, was al vroeger beschouwd, als hoogst regtmatig; men zie de Uitspraak van het jaar 1285, hierboven N°. XXIII., en aldaar bl. 48. De *Hollandsche* Graaf WILLEM III. had mede, in 1328, een bevel uitgevaardigd, waarbij aan alle Kloosters en Geestelijken, in *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, verboden werd, om vaste goederen aan te koopen, en dezelve te „trecken *ter gheestelicker hant*;" zie *Chart. v. Friesl.*, I. D., bl. 183. Dan dit bevel had geene betrekking tot eenig gedeelte van deze Provincie. In den meergemelden Blaffer van

 het

tes, omnem dissensionis materiam, inter Conventum de sancto *Bernardo* predictum et nostram Civitatem, de Collecta ex parte domus in *Holma* et prediorum possessionibus, subortam, ibidem concorda•

het voormalige Convent *Dickeninge*, is mij een aanmerkelijk stuk voorgekomen, van den 31 Julij 1397, bij hetwelk Bisschop FREDRIK van *Blankenheim*, nadat hij het Landschap *Drenthe* onder de gehoorzaamheid van het Bisdom van *Utrecht* had teruggebragt (zie VAN IDSINGA, *Staats R.*, II. D., bl. 8, en volg.), het gemelde Klooster, hetwelk hem *Precarie* en *Bede* gegeven had, van de wereldlijke lasten ontheft. Hetzelve is van dezen inhoud:

„FREDERIC, bi der ghenaden Goeds Bisschop *T Utrecht*, „maken kond allen luden, ende sonderlinghe ZWEDER van „HEKER, onsen Amptman tot *Covorde*, ende in *Drenthe*, „ende JOHAN HAGHEN, onsen Dyenre, dat die eerbare „ghiestelike persounen, die Abt ende dat Convent ons Cloes„ters van *Dickenynghe*, ons precari ende bede ghegheven „hebben voer hoer Cloester ende guede, mitter ghiestelic„heyt ons ghestichts, als sy schuldich sin te doen. Ende „want wy niet en willen dat sie daer boven ghekroed of be„swaert warden mit weerliker luden schattinghe to ghelden, „soe ontbieden ende bevelen ju SWEDER ende JOHAN „voerscr. ende voert allen den ghenen, die bevelinghe van „onser weghen hebben, dat sie den Abt ende dat Cloester „voerscr. daer inne verdedinghen ende oec beschudden in on„sen name, soe dat si daer niet omme ghemoyet en waerden. „Ende weert oec dat hem yemant onderwonde, sie of hoer „meyere hier boven te bezwaren, dat wolden wij an hem „holden ende doen rechten, alst syn tyd hadde. Ghegheven *Ter Horst* onder onsen seghel hier beneden anghe„drukt, int jaer ons Heren M.CCC.XCVII., op sunte Peters „avond ad vincula"

Laat mij ook nog uit de menigvuldige stukken, betreffende de *iura Hospitii*, bij de Kloosters in *Drenthe* voormaals geweest zijnde, welke in den gemelden Blaffer voorhanden zijn, de beide volgende ontleenen:

„In nomine Domini Amen. Anno nativitatis eiusdem mil„lesimo, trecentesimo, septuagesimo, decimo quinto die men„sis Ianuarii, constitutis, in presencia nostri HENRICI per„petui Vicarii in *Dwinglo* ac Commissarii reverendi in Christo „patris ac Domini, Domini Episcopi *Traiectensis* in causis „movendis religiosos viros Abbatem et Conventum in *Dic„kenynghe*, quibuscunque personis ecclesiasticis seu secula„ri•

davimus amicabiliter in hac forma: primo, quod nos Abbas predictus volumus et districte precipimus magistro domus hospicii supra dicto, qui est et qui erit, ut domum illam teneat secundum honesnes-

„ribus, ipso Domino Abbate predicto cum suis confratribus, tamquam actoribus, ex una parte, ac fratri HENRICO, Grangiario Conventus in *Assen*, cum suis, tamquam reis, ex altera. Prefato Domino Abbate nomine suo ac sui Monasterii domum, dictam *Ten Hove*, sitam in *Halen*, spectantem ad Conventum in *Assen*, pro hospiciis, quater in anno sibi, videlicet bis in estate, et bis in hyeme, secundum assertionem literarum suarum exhibendis, liquide impetente: fratre HENRICO ac suis confratribus ad dicta hospicia exhibenda de iure asserentibus non teneri. Unde lite coram nobis in predicto negotio contestata, eaque inter partes aliquantulum ventilata, productisque testibus, videlicet civibus de *Hyken*, qui, dimisso eis ab utraque parte iuramento prestando, protulerunt, quod corporali presentia viderunt pariter et audiverunt, quod bone memorie OTTO de *Norch*, cum resignatione decime in *Halen*, hospicia bis in anno exercenda in domo *Ten Hove* predicta, Domino Abbati prenotato ac suo monasterio resignavit. Unde nos, meritis cause inspectis, allegationibus partium ac depositione testium plenius informati, invocata Divina gratia, solum Deum pro oculis habentes, exigentique iusticia, prenotatam domum in *Halen*, dictam *Ten Hove*, ad dicta hospicia bis in anno, videlicet semel in estate et semel in hyeme, Domino Abbati in *Dickenynghe* et suo monasterio exhibenda, perpetuis temporibus sententialiter diffinimus, prefatam domum seu eius rectorem in expensis propter hoc factum legitime condempnantes. Datum anno et die predictis. Actum in Ecclesia *Dwinglo* presentibus partibus supradictis et aliis quampluribus fide dignis."

„ARNOLDUS permissione Divina Abbas, totusque Conventus Monasterii beate Marie in *Dickenynghe*, ordinis sancti Benedicti, *Traiectensis* Dyocesis, nec non HILDEBURGIS, Abbatissa, totusque Conventus Monasterii in *Assen*, ordinis Cysterciensis, eiusdem Dyocesis, ad singulorum notitiam cupimus pervenire, quod, licet retroactis temporibus Abbas in *Dickenynghe* habuerat ius hospitandi bis in anno cum certa familia in curia seu grangya in *Halen*, que est ipsius Monasterii in *Assen*, quia tamen dicto Monasterio in *Dickenynghe* modica vel nulla utilitas, et ipsi

nestatem, qua decet religiosos, ut officium taberne et negociacionum inhonestarum, videlicet emendo vilius et vendendo carius, laicis, personis secularibus et braxatariis, sive per lagenas vel per mensuras usuales vendendo aliis quam nostris religiosis et familiaribus, ad nos et ad nostrum regimen spectantibus, in ea non exerceat quisquam, quam pro se et domo sua et utilitate Conventus; si necessitas hoc exposcat poterit emere et vendere contractibus licitis et honestis secundum suam conscientiam videbitur expedire. Insuper, quia longa consultatio nobis fuit de Collecta Civitatis ex parte prediorum nostrorum, nobis asserentibus, secundum privilegia Imperialia, Conventum, saltim quoad quedam, non teneri, cessantibus omnibus exactionibus, collectis et sortationibus pro quibuscunque utilitatibus, necessitatibus, et rebus novis supervenientibus vel antiquis, ordinamus dicte Civitati decem solidos Sterlingorum, in festo beati Odigeris dyaconi (*b*), omni anno, per di-

„Monasterii in *Assen* magna commoditas ex dicto iure „hospitandi provenit, ideo communi consensu et provida „deliberatione ordinavimus, quod de cetero dictus Abbas „seu Monasterium in *Dickenynghe* nullum ius hospitandi in „dicta curia seu grangya habebit, sed in recompensam dicta „grangia seu curia in *Halen* dabit seu solvet dicto Monaste„rio in *Dickenynghe* annuatim, perpetuis temporibus, duos „modios siliginis mensure *Gronyngensis*, vehendos in *Runen* „per magistrum curie seu grangie antedicte: in quorum om„nium testimonium presentes literas sigillorum munimine „duximus roborandas. Datum anno Domini millesimo, tre„centesimo, nonagesimo octavo, dominica post transitum „beati Martini."

(*b*) Men vindt dezen Feestdag niet in de lijsten van WAGENAAR en KLUIT, noch ook in het, anders zoo volledige, Register der Roomsche Heiligen, in het fraaije werk: *Art de verifier les dates*, *Tom.* I; doch hij komt reeds voor in de *Charta Werdensis* bij KEMPIS, *de situ*, *qual. et quant. Frisiae*, *p.* 156, en VAN IDSINGA, *Staatsr.* I. D., bl. 118. Volgens KEM-

dictum magistrum hosſpicii exſolvendos; decem vero ſolidos Sterlingorum, in medio quadrageſime (*c*), per dictum magistrum hosſpicii fideliter exhibendos. Nos Conſules predicti hec, de domo in *Holma*, cum cuvia ipſius, et *Seulungopol*, et agro iuxta *Ranenpol* ab oriente, et area quondam HENRICI PLUCKEROSE iuxta *Portam butiri* ab occidente, nunc pertinentia ad Conventum ſepedictum, ratificamus et ratam tenemus perpetuis temporibus in futurum, renunciantes omni actioni, que nobis competere posſent de retentis ab antiquo. Item permittentes Conventui predicto, octo graminata, vel novem, ad uſum vaccarum, ſub eadem Collecta, posſe comparare, in nostro districtu, de quibus tamen contribuet Conventus ad acgeres et ad aqueductus; et Conventus predictus in nostra Civitate, et extra in districtu nostro, predia vel redditus non dilatabit, niſi de conſilio et conſenſu hoc procesſerit Conſulum et aliorum iuratorum. Eciam ut communi marka nostra, quantum ad omnem utilitatem, utatur dicta domus, ſicut alius civis noster. Ceterum ut racione domus, cum ſuis hospitatoribus et bonis, prout alii nostri concives, gaudeat plena pace; ſub pena inter nos et nostros concives obſervata, ſolita et asſueta. Ut premisſam cauſam firmiter obſervemus;

KEMPIS, *l. c.*, *pag.* 140., zou het ligehaam *ſancti Odgeri martyris et levitae*, in de *St. Maartenskerk* te *Groningen*, begraven zijn. Misſchien is deze Feestdag dezelfde met dien van *Othgeri confesſoris*, die voorkomt in het *Ordinarius Capituli Eccleſ. Sti. Lebuini Daventr.* bij DUMBAR, *kerkl. en wereldl. Deventer*, bl. 288, en invalt op den 10 September. Men zie over den *H. Othgerus*, die in de zevende of achtſte eeuw ſchijnt geleefd te hebben, *Batavia ſacra*, I. D., bl. 409.

(*c*) Omtrent zes weken voor Paaſchen.

mus, ftatuimus, ut duo de Conventu, et duo de Civitate, in festum octave pentecostes in Civitate conveniant de omnibus premisfis, commisfis et excesfibus fupervenientibus, tam ex parte nostri Conventus, quam ex parte nostre Civitatis, fideliter pro pace *Zelanda* (*d*) tractaturi. In cuius rei testimonium nos Abbas et Conventus de fancto *Bernardo* predicti, ac Confules in *Groninge* fepedicti, nostra figilla prefentibus duximus apponenda. Actum et datum anno Domini M.CCC. quadragefimo fexto, in die beate Agathe virginis et martiris.

Naar den oorfpronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, A. 1, N°. 9 (*e*).

L.

Verklaring van Burgemeesteren en Raad der Stad Groningen, *op verzoek van den Abt en het Convent van* Adewerd *afgegeven, nopens de goede en vriendfchappelijke gezindheid van dat Convent, in den oorlog tusfchen* Holland *en deze landen, met betrekking tot de* Ham-

(*d*) Dat is, tot bevrediging van de onlusten, en van den oorlog, tegen de *Vriezen* ontftaan, in welken, onder anderen, mede het Klooster van *Adewerd* was ingewikkeld; men zie de volgende ftukken, en, in het bijzonder, de aanteekening *a*, onder den eerstkomenden Brief; benevens, over de *Vriefche Zeelanden*, VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 295 en volg.

(*e*) Aan dezen Brief hangen drie zegels, van welke het eerfte en derde, zijnde die van den Abt van *Adewerd* en van de Stad *Groningen*, in groen was, en het tweede, zijnde dat van het Convent van *Adewerd*, in rood was, zijn gedrukt.

Hamburger *Schepen en Kooplieden, op deze landen handel drijvende; in antwoord op eenen Brief van den Raad van* Hamburg *aan gemeld Convent, in die verklaring vervat* (*a*).

1346.

Universis Christi fidelibus, presens scriptum cernentibus, Burgimagistri et Consules Civitatis *Groninghensis*, salutem et claram subscripte noticiam veritatis. Ad noticiam omnium ac singulorum quorum interest, seu etiam intererit, cupimus pervenire, quod literas venerabilium virorum, Burgensium et Consulum Civitatis *Hamburgensis*, sub

(*a*) Tot verstand van dezen en de drie volgende Brieven, welke ik, om derzelver zamenhang, bijeentrek, moeten de geschiedenissen van die tijden worden geraadpleegd. Onder de belangrijkste voorvallen van dezelve behooren voorzeker de inval van den *Hollandschen* Graaf WILLEM IV. in het tegenwoordige *Vriesland*, aan het hoofd van eene zeer aanzienlijke krijgsmagt, en zijne nederlaag in dien strijd, waarin hij zelf sneuvelde, en met hem, naar het berigt van de beste geschiedschrijvers, hetzij in den strijd, het zij in het slijk of water, wel achttienduizend menschen zijn omgekomen, zoo *Hollanders*, als *Zeeuwen* en *Henegouwers*, en onder dezelve de bloem der Ridderschap. Dit gevecht viel voor, in de nabijheid van *Warns*, bij *Stavoren*, in het landschap *Westergo*, op den 26 September 1345; zie EMMIUS, *l. c.*, *pag.* 201; *Tegenw. Staat van Vriesl.*, I D., bl. 492. Ter gelegenheid van dezen oorlog of van deze nederlaag, werden, onder anderen, al de goederen der *Vriezen*, in *Holland*, in beslag genomen en verbeurd verklaard, volgens SIBR. LEON., *Vitae Abbat. Hort. Divae Virginis*, in MATTH. *Anal.*, *Tom.* V., *pag.* 258. Het is ligt te begrijpen, dat de *Vriezen*, welker moed, door de behaalde overwinning, was aangewakkerd, niets zullen hebben achtergelaten, om schadeloosstelling te bekomen, en om den *Hollandschen* en *Zeeuwschen* Koophandel te belemmeren, waarvan de stukken van 1347, voorhanden in het *Charterb. van Vriesl.*, I D., bl. 203 en volg., tot een bewijs verstrek-

sub eorum vero sigillo, ut prima facie apparebat; supra plicam ad modum literarum clausarum sigillatas, sigillo ipso, quasi per medium, prope ipsarum apertionem, diviso, vidimus et diligenter examinavimus, cuius tenor de verbo ad verbum dinoscitur esse talis:

„Venerabili in Christo patri et Domino Abbati Monasterii in *Adwarden*, Consules *Hamburgenses* fidelia et parata servitia, et post huius vite cursum ad gaudia pertingere sempiterna. De tristissima guerra, que inter vestram terram, ex una, et *Hollandiam*, parte ex altera, proch dolor, est suborta, Deo teste, sumus plurimum conturbati, et si Dei sapientia placuisset, ne talia contigisfent, de hoc ex intimis gauderemus. Noverit

strekken. Waarschijnlijk hebben zij dus ook de *Hamburger* schepen, op *Holland* varende, aangehouden of vermeesterd. Emmius spreekt, op het jaar 1346, alleen van eenen kleinen oorlog, welke, in dat jaar, tusschen *Hamburg* en *Hunsingo*, zoude ontstaan zijn; doch de Schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, I D., bl. 94, heeft reeds vermoed, dat deze vijandelijkheden ook anderen, als de *Hunsingoërs*, zullen getroffen hebben. Het blijkt althans, uit dezen en de volgende brieven, dat het Convent van *Adewerd*, *Hunsingo*, en het *Oldambt*, in dezen oorlog, tusschen *Holland* en de *Vriezen*, zijn betrokken geweest; hetzij zulks geschied zij, als leden van het *Friesche* Bondgenootschap, of dat zij, ter gelegenheid van dien oorlog, hulpbenden aan hunne bondgenooten, in het tegenwoordige *Friesland*, hadden toegeschikt. Men kan dit tevens, eenigermate, afleiden uit de Brieven van Julij 1347, 10 Augustus 1348, enz., in het *Chart. van Vriesland*, I. D., bl. 205, 208, enz., in welke niet alleen van *Oostergo* en *Westergo*, maar ook van derzelver *hulperen* wordt gewag gemaakt. Het schijnt voorts niet, dat die van *Hunsingo* en anderen, in dit Gewest, aanleiding tot deze onlusten met *Hamburg* hebben gegeven; maar dat, zoo als uit de volgende brieven van 1347 ook blijkt, eenige *Vriezen* (*quidam Frisones*, door welke misschien die van *Westergo* te verstaan zijn,) de *Hamburger* schepen en goederen hebben aangetast; dat daarop de *Hamburgers* de schepen en goederen van de

ſit autem veſtra prudentia, quod ſtatus noſtre Civitatis ſtat in negotiationibus exercendis, quas quidem negotiationes quidam de noſtris civibus in terra veſtra, quidam in *Hollandia*, quidam in aliis diverſis mundi partibus, exercere lucri gratia ſunt conſueti: quapropter bonitati veſtre devotiſſime ſupplicamus, quatenus Gretmannos et Iudices terre veſtre, veſtris ſalutaribus monitis informetis, quod mercatores noſtros, terram veſtram viſitantes, benigne recipiant et pertractent, alios autem, qui ſoliti ſunt cum ſuis mercibus terminos alios viſitare, non impediant, ſed permittant eos divertere libere quorſum velint. Nos enim parati ſumus et ſemper fuimus, veſtrates tanquam noſtros proprios cives in omnibus benigniter et fideliter pro-

de *Vriezen*, in het algemeen, onder welke mede de *Ommelanders* behoorden, hebben in beſlag genomen; en dat daaruit vervolgens deze onlusten ontſtaan zijn.

De vereffening van de, ter wederzijde toegebragte, ſchade en nadeelen, bij de verdragen van 1347, tot ſtand gebragt, bepaalde zich, volgens deze verdragen, tot die ſchade, welke er had plaats gehad tot aan de dagteekening dier brieven toe, en dus tot aan den 9 Aug. 1347. Daarmede hadden deze verdragen hun volle beſlag. Wat men dus van het vierde ſtuk, van den 2 Februarij 1348, hier volgende onder Nr. LIII., en omtrent de onlusten, daarin gemeld, te denken hebbe, en of het Convent van *Adewerd* andermaal, na het tot ſtand brengen der gemaakte overeenkomst, weder met *Hamburg* in onlusten van eenen gelijken aard is ingewikkeld geweest, dan of dit ſtuk nog tot de vorige onlusten behoort, durf ik niet bepalen; doch de Abt en het Convent van *Bloemkamp*, in *Westergo*, benevens de Abt van het Convent *St. Jan de Dooper in Bethaniën* (*Foswerd*), in *Oostergo*, verklaren bij hetzelve volmondig, dat, door het Convent van *Adewerd*, nimmer eenig nadeel aan de *Hamburger* kooplieden was toegebragt, maar dat zulks alleen aan die van *Westergo* moest worden toegeſchreven.

Dit, in het algemeen, omtrent het beloop der geſchiedenis hebbende aangemerkt, moet ik nog, voor een oogenblik, tot den tegenwoordigen Brief terug komen. De Brief van den Raad van *Hamburg*, van den 23 April 1346, in dit ſtuk

promovere, rogantes ut nobis et nostris similia faciatis; unde petimus, quod nobis super istis per latores presentium, nostros nuncios, benignum ordinetis responsum, quos quidem nuncios per vestram commendabilem pietatem petimus amicabiliter promoveri. Ad hec ergo faciatis, prout de vestra bonitate confidimus et prout debeamus, perpetuis temporibus deservire."

In premissorum ergo testimonium, ad rogatum venerabilium et religiosorum virorum Domini Abbatis et Conventus de Sancto *Bernardo* in *Adwerth*, sigillum nostrum presentibus est appensum. Tempus vero date premissarum literarum erat sub anno Domini M.CCC.XLVI., in feria octava pasche. Insuper nos prefati Burgimagistri publice protestamur per presentes, quod predicti religiosi viri de *Ad-*

stuk vervat, was geschreven aan den Abt van *Adewerd*, wiens Klooster in het Landschap *Middag*, onder *Hunsingo* gerekend, gelegen was. Men versta dus, door de *terra vestra*, in dien Brief, niet alleen het Klooster *Adewerd*, en het Landschap *Middag*, maar geheel *Hunsingo*, zoo als uit den volgenden Brief is af te leiden. De *Gretmanni* of *Grietmannen*, in deze Brieven gemeld, behooren tot *Middag*, ten westen van het *Reitdiep* gelegen, en de *Consules* en *Iudices* waarschijnlijk alleen tot het eigenlijke Landschap *Hunsingo*; men zie VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 314 en volg. De stad *Groningen* komt hier, mijnes erachtens, voor, als werkende, ingevolge den naastvoorgaanden Brief, *pro pace Zelanda* (zie hierboven, bl. 172), of tot bevrediging van de onlusten, in welke de *Vriezen* waren ingewikkeld. Men zal dus dit stuk dienen te beschouwen, als eene verklaring, welke hiertoe moest verstrekken, en in *Holland*, of elders, moest worden ingebragt. Het schijnt niet, dat *Groningen* zelve in deze onlusten is betrokken geweest; ook werd die stad, in de veertiende eeuw en later, niet gerekend tot *Vriesland*, of als tot den *Vrieschen* bodem behoorende, maar wordt, in de oude gedenkstukken, daarvan altijd nadrukkelijk onderscheiden; zie VAN HALSEMA, t. a. pl., bl. 304; H. J. ARNTZENII *Instit. Iur. Belg.*, *cap.* 1, § 7; voorts de brieven van 1318, 1338 en 1339, hierboven bl. 90, 139, 140, 141 en 155.

Adwarth Consulibus ac civibus *Hamburgensibus* consimiles literas amicabiles et pacificas rescripserunt, et ipsis fidem ac pacem per omnia servaverunt.

Naar den oorspronkelijken Brief in de *Ommelander* Archiven, Doos G. Dezelve is mede in het *Staatsr.* van den Heer VAN IDSINGA, I. D., bl. 412, offchoon minder naauwkeurig, gedrukt.

LI.

Vredesverdrag *tusschen de Stad* Hamburg, *ter eener, en den Abt en het Convent van* Adewerd, *benevens het Landschap* Hunsingo, *ter andere zijde, over de, tusschen hen ontstane, onlusten; beraamd en gededigd door, ter wederzijde verkozene, scheidslieden.*

Den 9 Augustus 1347.

Universis in perpetuum audituris presentia seu visuris, - - Consules et Commune Civitatis *Hamburgensis*, salutem in Domino sempiternam. Pacis veneranda clementia homines ad Divini cultus frequentiam roborat, et ad animarum et corporum salutem incitat, et ad proximorum dilectionem inducit, quos gwerrarum odiosa protervitas ad dissensiones provocat et facit ab equitatis et salutis semitis deviare. Hinc est, quod natis et in perpetuum nasciturís cupimus esse notum, quod, cum nos et mercatores nostri, per quosdam *Frisones*, nostris bonis et navibus essemus sine debita

providentia spoliati, et nos, pro recuperatione nostrorum bonorum et navium, *Frisones* cum suis bonis et navibus detineremus, et ex hoc dissensionis materia crebresceret, et maius periculum timeretur; Nos, Divina nobis opitulante gratia, dissensionem et discordiam predictam, ad sonam (*a*) firmam, et compositionem inviolabilem, perpetuo duraturas, cum honestis viris Abbate et Conventu Monasterii in *Adwerth*, Cysterciensis ordinis, nec non - - Personis, - - Curatis, - - Gretmannis, - - Iudicibus, - - Consulibus et tota Universitate terre *Hunsgonie* in *Frisia*, deduximus in hunc modum: videlicet, quod omnes cause, controversie et inimicicie, que inter nos et nostram Civitatem et mercatores nostros, ex una, et dictos Abbatem et Conventum Monasterii in *Adwert*, Cysterciensis ordinis, nec non - - Personas, - - Curatos, - - Gretmannos, - - Iudices, - - Consules et totam Universitatem terre *Hunsgonie* in *Frisia*, parte ex altera, de predictis causis, suborte sunt et fuerunt, scilicet in spoliis, captivitatibus, arrestationibus, vulneribus et homicidiis, utrobique, a festo annunciationis Dominice, quod occurrebat sub anno Domini millesimo, trecentesimo, quadragesimo sexto, usque in presentem diem, debent esse sopite penitus et sedate, nec unquam debent in malo per nos et nostros heredes et successores ad memoriam revocari, sed nos et nostri successores et heredes volumus et debemus dictos - - Abbatem et Conventum, nec non predictos - - Personas, - - Curatos, - - Gretmannos, - - Iudices, - - Consules et totam Universer-

(*a*) Dat is *soene*, *verzoening*, *vrede*; zie DU CANGE, op het woord *sona*. VAN IDSINGA heeft te onregte *sacram*.

versitatem terre *Hunsgonie* predicte, in nostra Civitate et extra, tam in terris, quam in aquis, in rebus et corporibus, favorabiliter et fideliter promovere. Si vero, quod absit, aliqui de nostris civibus ausu temerario, contra hanc nostram laudabilem compositionem et ordinationem, predictos -- Abbatem et Conventum, nec non -- Personas, -- Curatos, -- Gretmannos, -- Iudices, -- Consules et totam Universitatem terre predicte, perturbare presumerent aut gravare, tales esse debent de nostra Civitate exules et proscripti, nisi de huiusmodi perturbationibus et gravaminibus fecerint emendam plenam et satisfactionem debitam et condignam. Quicunque etiam homines aut persone, cuiuscunque conditionis existant, huiusmodi pacis perturbatores et nostre compositionis violatores receperint, detinuerint aut foverint, erunt eque rei, et pene simili subiacebunt. Huius nostre compositionis et ordinationis mediatores et placitatores, ex parte predictorum -- Abbatis et Conventus, nec non -- Personarum, -- Curatorum, -- Gretmannorum, -- Iudicum, -- Consulum et tocius Universitatis predicte terre *Hunsgonie*, sunt, honesti et discreti viri, frater GOSWINUS, conversus Monasterii in *Clarocampo*, et RIKE DODE, civis in *Dockum*, ad hoc per -- Abbates, -- Personas, -- Gretmannos et Iudices, ac Universitatem *Albe Asterginis* (*b*) specialiter deputati et per nos presen-

(*b*) Offchoon men in oude stukken, door *Astergo*, dikwerf verstaan moet het, thans nog aldus genoemde, *Astringe*, onder de Heerlijkheid *Jever* (zie BUSSCHING, *Geogr.*, III. D., bl. 1056, 3953 en volg.), tot welke landstreek *Astringe*, bevorens onder den Aartsbisschop van *Bremen* staande, mede behoorde het Eiland *Wangeroeg*, alwaar een aanzienlijke koophandel gedreven werd, zie FALKE, *Tradit. Corb.*, *pag.* 10, *not. p*; en den Brief van den 10 Februarij 1327,

ſentibus approbati, nec non commendabiles viri Domini BERNARDUS et HAYO presbiteri, et SIBBEKE, converſus de Monasterio *Adwerth* predicto, nec non FREDERICUS de *Howerſyle*, predicte terre indigene. Mediatores autem ex parte noſtra ſunt honeſti viri BERTRAMMUS COLVER, HELLINGBERNUS HETFELT, NICOLAUS

1327, in het *Chart. van Vriesl.*, I. D., bl. 176; zoo komt het mij echter voor, dat men hier, en in den volgenden Brief, door *Astergo*, het Landſchap *Oostergo*, in het tegenwoordige *Vriesland*, zal te verſtaan hebben. De Dedigslieden waren althans, voor zoo ver dezelve, tot het vereffenen dezer geſchillen, door de Abten, Perſonen, Grietmannen, Regters en Gemeente *Albe Asterginis*, waren benoemd, uit de Abdij van *Klaarkamp* en de Stad *Dokkum*, beide tot *Oostergo* behoorende; men zie verder de Brieven van den 28 Maart 1326; 2 Mei 1348; 24 en 31 Julij 1348, in het *Chart. van Vriesl.*, I. D., bl. 174, 205 en 207.

Dan wat heeft men hier, door het woord *Albe*, dat mede in den volgenden Brief voorkomt, te verſtaan? De zoo even, uit het *Chart. van Vriesl.*, bl. 174, aangehaalde Brief van den 28 Maart 1326 was ook, met het zegel: „*Univerſi-„tatis Zelandie Albe Asterginis*," bezegeld. In een Verbond van 1386, dat nader in deze Verzameling zal volgen, komt *Oostergo* voor, onder den naam van *Wit Oesterge*, en zoo ook in twee brieven van den 22 November 1406, in het *Chart. van Vriesl.*, I. D., bl. 355 en 356. In de *Histor. Episc. Groning.*, *pag.* 52, en in de *Oudh. en Geſt. van Gron.*, bl. 394, vindt men, dat het Klooster van *Werum*, in *Fivelingo*, daarom, tot onderſcheiding van andere plaatſen, welke mede den naam van *Werum* droegen, *Wittewerum* was genaamd, omdat er de Geestelijken, als zijnde van de *Norbertijner* of *Premonſtreiter* orde, witte kappen droegen. Men zie voorts, over de *Abdij der Witte Vrouwen*, en de *Witte-Vrouwen-poort* te *Utrecht*, de *Hist. van het Utr. Bisd.*, I. D., bl. 364. Nu is het zeker, dat eenige voorname Kloosters in *Oostergo*, als het Klooster te *Dokkum*, de Kloosters *Klaarkamp*, *Mariengaarde*, en anderen, mede tot de *Premonſtreiter* orde behoord hebben; zie de *Oudh. en Geſt. van Vriesl.*, I. D., bl. 385, 405, 429, enz. Misſchien heeft dus, hier, de bijvoeging *Albe* daarvan mede den naam ontleend.

LAUS FRANSOYSER, et IOHANNES NULICIS, Proconsules, et ceteri Consules *Hamburgenses*. In omnium igitur premissorum testimonium, ad maiorem roboris firmitatem, sigillum Civitatis nostre presentibus est appensum. Actum et placitatum *Hamborch*, anno Domini millesimo, trecentesimo, quadragesimo septimo, in vigilia beati Laurentii martiris.

Naar den oorspronkelijken Brief in de *Ommelander* Archiven, Doos G. Zie denzelven mede, offchoon minder naauwkeurig, in het *Staatsr.* van den Heer VAN IDSINGA, I. D., bl. 413.

LII.

Vredesverdrag *tusschen de Stad* Hamburg, *ter eener, en den Abt en het Convent in* Menterna *of* Termunten, *benevens het* Vriesche *Landschap* (pagus Frisie), Alde Ombecht, *of het* Oldambt *geheeten, ter andere zijde, over de onlusten, tusschen dezelve ontstaan; beraamd en gededigd door, ter wederzijde gekozene, scheidslieden.*

Den 9 *Augustus* 1347.

Universis in perpetuum audituris presentia seu visuris, -- Consules et Commune Civitatis *Hamburgensis*, salutem in Domino sempiternam. Pacis veneranda clementia homines ad Divini cultus frequentiam roborat, et ad animarum et corporum salutem incitat, et ad proximorum dilectionem inducit, quos gwerrarum odiosa protervitas ad dis-

dissensiones provocat, et facit ab equitatis et salutis semitis deviare. Hinc est, quod natis et in perpetuum nascituris cupimus esse notum, quod, cum nos et mercatores nostri, per quosdam *Frisones*, nostris bonis et navibus essemus sine debita providentia spoliati, et nos, pro recuperatione nostrorum bonorum et navium, *Frisones* cum suis bonis et navibus detineremus, et ex hoc dissensionis materia crebesceret et maius periculum timeretur; Nos, Divina nobis opitulante gratia, dissensionem et discordiam predictam ad sonam firmam, et compositionem inviolabilem, perpetuo duraturas, cum honestis et commendabilibus viris et Dominis -- Abbate et Conventu Monasterii in *Menterna*, nec non -- Iudicibus, -- Consulibus et tota Universitate pagi *Frisie*, dicti *Alde Ombecht* (a), deduxi-

(a) Het *Oldambt* was, van ouds, een onafhankelijk Landschap, tot het algemeene *Vriesland* behoorende. Men vindt reeds *Oldaombechte*, en de *Universitas* in *Oldaombechte*, op het jaar 1271, bij MENCO, in MATTH., *Anal.*, *Tom.* II., *p.* 183 *et* 184, en zulks in onderscheiding van het naburige *Reiderland*, *Eemsland*, en van de *Universitas Fivelgonie*. En zoo komt dit landschap mede voor, in de verdragen van 1361, 1405, 1427, bij VAN IDSINGA, *Staatsr.*, I. D., bl. 437; II. D., bl. 51 en 345; en in andere stukken: men zie verder den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, II. D., bl. 208.

De Heer VAN HALSEMA schijnt nogtans van een tegenovergesteld gevoelen te zijn, als schrijvende in zijne, meermalen aangehaalde, verhandeling, na getoond te hebben, dat de onderscheidene gedeelten der *Ommelanden* voormaals onafhankelijke landschappen hebben uitgemaakt, bl. 245, in eene aanteekening: „'T *Oldeampt* behoorde voormaals „mede tot de *Ommelanden*; RENGERS *polit. der Uml.* „bl. 3. 't *Wold Oldeampt* draagt zelfs in oude echte stuk„ken den naam van *Duyrswolde*; MARTENA *Landb.* bij „SCHWARTZ. *Chart.* II. D., bl. 66; zijnde overzulks een „gedeelte van de *Fivelinger* woudstreek, die insgelijks aldus „geheeten wordt. Men heeft nog keuren voorhanden, welke „tus-

duximus in hunc modum: videlicet, quod omnes cause, controversie et inimicicie, que inter nos et nostram Civitatem et mercatores nostros, ex una, et dictos -- Abbatem et Conventum Monasterii in *Menterna*, nec non -- Iudices, -- Consules et totam Universitatem pagi *Frisie*, dicti *Alde Ombecht*, parte ex altera, de predictis causis suborte sunt et fuerunt, scilicet in spoliis, captivitatibus, arrestationibus, vulneribus, et homicidiis, utrobique, a festo annunciationis Dominice, quod occurrebat sub anno Domini millesimo, trecentesimo, quadragesimo sexto, usque in presentem diem, debent esse sopite penitus et sedate, nec unquam debent in malo per nos et nostros heredes et successores ad memoriam revocari, sed nos et nostri successores et heredes volumus et debemus Ab-

„tusschen *Fivelgo* en dat Landschap zijn beraamd. 'T begin „dier keuren luidt in dezer voegen: *Thit sent tha keran and „tha doman wisera liuda Fyvle londis ende Alde Omptis jef „mentra Waldmonnans*. Verders had dit Landschap ook zij„ne Hovelingen en Regters; *Independ. der Old.*, bl. 21, 22. „Ook betaalde 't zelve tot de zoogenaamde Jaartaks der „*Ommel.*; RENGERS, als boven, bl. 3." Dan hoezeer de namen van RENGERS en VAN HALSEMA bij mij in eene hooge achting staan, zoo kan ik nogtans met deze gevoelens niet instemmen. Het aangevoerde levert ook daarvoor geen bewijs op; immers, wat betreft het *Register der Dorpen van Groningerland*, met de *jaartaks*, van het jaar 1506, uit het *Landb. van* MARTENA aangehaald, behelzende dat Register een ontwerp, volgens hetwelk, door Graaf EDZARD van *Oostvriesland*, zoo hij zich, als Stadhouder van den Hertog van *Saxen*, wilde laten gebruiken, eene zekere jaartaks zoude genoten worden, zoo is hetzelve evenzeer tot het *Oldambt*, als tot de *Ommelanden* betrekkelijk; en men kan uit de uitdrukking: *Oldampt by de Wolde, alias Duyrswolde*, aldaar gebezigd, niets meer afleiden, dan dat het *Wold Oldambt*, even zoo als het, daaraan grenzende, *Duyrswolde* in *Fivelingo*, misschien destijds mede, door sommigen, *Duyrswolde* is geheeten: en wat den tweeden, hier aangevoer-

 den,

Abbatem et Conventum dicti Monasterii, nec non -- Iudices, -- Consules et totam Universitatem dicti Pagi, in nostra Civitate et extra, tam in terris, quam in aquis, in rebus et corporibus, favorabiliter et fideliter promovere. Si vero, quod absit, aliqui de nostris civibus ausu temerario, contra hanc nostram laudabilem compositionem et ordinationem, predictos -- Abbatem et Conventum, -- Iudices, -- Consules et Universitatem perturbare presumerent aut gravare, tales esse debent de nostra Civitate exules et proscripti, nisi de huiusmodi perturbationibus et gravaminibus fecerint emendam plenam et satisfactionem debitam et condignam. Quicunque etiam homines aut persone, cuiuscunque conditionis existant, huiusmodi pacis perturbatores et nostre compositionis violatores receperint, detinuerint aut foverint, e-

runt

den, grond aangaat, zoo bewijst het opschrift der keuren of wetten, tusschen *Fivelingo* en het *Oldambt*, aldaar aangehaald, genoeg, dat deze beide Landschappen onafhankelijk waren, en daarom, met onderling overleg, deze keuren beraamd hebben. Dat echter het *Oldambt* in eene naauwe betrekking met *Fivelingo* stond, is ook afteleiden uit de personen, welke, ter bemiddeling van deze onlusten, volgens het slot van den tegenwoordigen Brief, zijn werkzaam geweest, en tot voorname Kloosters in *Fivelingo*, als het Klooster *Werum* en het Klooster *Faltwert* of *Felwert*, benevens tot de Stad *Appingedam*, behoorden.

Van den tegenwoordigen Brief wordt door EMMIUS geene melding gemaakt; hij is echter hoogstbelangrijk voor de oude *Oldambster* geschiedenis. De naam zelfs van *Alda Ombechte*, die dat Landschap reeds in de dertiende eeuw droeg, en *Vetus praefectura*, zoo als EMMIUS het gewoonlijk noemt, of het *Oude ambt* (zie WIARDA, *Altfr. Wörterb.*, op het woord *Ombecht*), beteekent, vooronderstelt eenen overouden, afzonderlijken staat van Bestuur en betrekkingen, van welke thans de ware geschapenheid bezwaarlijk meer te bepalen is.

runt eque rei, et pene simili subiacebunt. Huius nostre compositionis et ordinationis mediatores et placitatores, ex parte predictorum -- Abbatis,-- Conventus, -- Iudicum, -- Consulum et Universitatis sunt, honesti viri, frater GOSWINUS, conversus Monasterii in *Clarocampo*, et RIKE DODO, civis in *Dockem*, ad hoc per -- Abbates, -- Personas, -- Gretmannos, -- Iudices et Universitatem *Albe Asterginis* specialiter deputati et per nos presentibus approbati, nec non discreti viri ALBERTUS in *Werum*, et GOCKE in *Faltwert*, Monasteriorum conversi, SICKO et WOBBE, ALTHETHES sone, cives in *Apinghedamme*, predicte terre indigene. Mediatores autem ex parte nostra sunt, honesti viri, BERTRAMMUS COLVER, HELLINGBERNUS HETFELT, NICOLAUS FRANSOYSER et JOHANNES NULICIS, Proconsules, et ceteri Consules *Hamburgenses*. In omnium igitur premissorum testimonium, ad maiorem roboris firmitatem, sigillum Civitatis nostre presentibus est appensum. Actum et placitatum *Hamborch*, anno Domini millesimo, trecentesimo, quadragesimo septimo, in vigilia beate Laurentii martiris.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 1, N°. 23.

LIII.

Verklaring *van de Abten van de Conventen* Bloemkamp *en* Foswerd, *dat de Abt en het Convent van* Adewerd *aan de Kooplieden van de Stad* Hamburg *nimmer eenige schade had-*

den toegebragt, en dat zulks door ingezetenen van Westergo *was gedaan, enz.*

Den 2 Februarij 1348.

Universis et singulis Christi fidelibus; presens scriptum cernentibus, frater QXYLUPHUS, Dei gratia Abbas *Floridi Campi*, Cystercienſis ordinis, *Traiectensis* Dyocesis, totusque Conventus ibidem, salutem, et subscriptis fidem plenariam adhibere. Ad notitiam omnium ac singulorum cupimus pervenire, quod religiosi viri, Abbas et Conventus de sancto *Bernardo* in *Advert*, civibus mercatoribus seu negociatoribus Civitatis *Hamborgensis* nunquam aliqua dampna, gravamina vel spolia intulerunt, sed ipsos, ubicunque et quacunque poterant, fideliter promoverunt; nec dicti religiosi, homines de *Westergine*, qui dictos mercatores *Hamborgenses* in rebus quibusdam et navibus spoliarunt, ad satisfaciendum eisdem per iurisdictionem ecclesiasticam, seu potentiam secularem, propter locorum distantiam et varia gwerrarum pericula, cohercere poterunt quovis modo. Quod cedula presenti, tanquam publico instrumento, ac sigilli nostri appensione, publice protestamur. Datum in *Florido Campo*, anno Domini M.CCC.XLVIII., ipso die purificationis beate Marie, virginis gloriose.

Et nos, frater HESSELINUS, dictus Abbas Monasterii sancti Iohannis Baptiste in *Bethania*, ordinis sancti Benedicti, premissis omnibus et singulis, per sigilli nostri appensionem, fidele testimonium perhibemus.

Naar den oorspronkelijken Brief, uit de *Ommelander* Archiven.

LIV.

LIV.

Zoenbrief *tusschen* REINOUT, *Heer van* Coevorden *en* Borchlo, *benevens het Landschap* Drenthe, *ter eener, en de Stad* Groningen, *ter andere zijde* (*a*).

Den 8 *Augustus* 1350.

Wy REYNOLT, Here van *Covorde* unde van *Borch-*

(*a*) Daar de Heer EMMIUS, en alle vroegere en latere Schrijvers van den inhoud van dezen Brief, en van eenige volgende Brieven, geene melding maken, en dezelve echter de, in dit tijdvak, geheel onbekende geschiedenissen van *Groningen* betreffen, zoo zal ik, tot beter verstand derzelve, deswege het volgende aanteekenen. In de, bevorens bijgebragte, stukken zijn de *Praefecti* of Burggraven van *Koevorden* dikwerf voorgekomen, en, zelfs nog in den Brief van 1339, N°. XLV.; doch in den tegenwoordigen Brief noemt zich REINOUT, Heer van *Koevorden*, hetwelk, buiten twijfel, moet beschouwd worden, als een gevolg der verpanding dezer *Heerlijkheid*, aan hem of iemand van dat geslacht, door het Sticht van *Utrecht*, gedaan; men zie den ouden geschiedschrijver, aangehaald door MATTH., *in not. ad* ANON., *pag.* 96, en VAN IDSINGA, II. D., bl. 12. REINOUT voerde reeds dien titel in 1347, volgens den Brief, mede bij MATTH., *l. c.*, *pag.* 87, en bij VAN IDSINGA, I. D., bl. 414, te vinden, in welken Brief, nevens hem, voorkomt HENDRIK, Heer van *Borclo*; doch misschien was deze in 1350 reeds overleden, althans de eerstgemelde noemt zich, in dezen Brief, Heer van *Koevorden* en van *Borclo*, en zoo ook in latere stukken; men zie den Brief van 1354, hierboven in de aanteek. *g*, bl. 120, bijgebragt, en de, hierna volgende, Brieven van 1352 en 1357. Misschien was het slagen van geld, dat REINOUT, naar den tegenwoordigen Brief, liet doen, door hem bewerkstelligd, in de betrekking als *Heer* van *Borclo* of *Borculo*, aan wien het regt van Munt, van ouds, zou behoord hebben, volgens SLICHTENHORST, *Geld. Geschied.*, I. B., bl. 90; immers, is mij, in andere stukken van die tijden, geen spoor van eenen *Drentschen* muntslag voorgekomen.

Het zal, naar ik vertrouw, den lezer niet onaangenaam zijn,

Borchlo, ende dat mene lant van *Drenthe*, doet cun-

zijn, om, daar toch hier ter plaats van dit geslacht, dat met de zaken van *Drenthe*, van ouds, in eene naauwe betrekking heeft gestaan, gesproken wordt, van hetzelve iets nader te vernemen, dat tevens tot opheldering van de vroegste geschiedenissen dezer Provincie kan verstrekken. Na het overlijden van RUDOLF, Burggraaf of Slotvoogd van *Koevorden*, die, in 1227, de zoo beruchte overwinning over den *Utrechtschen* Bisschop, OTTO II., had behaald, doch, eenigen tijd daarna, in handen der Bisschoppelijken geraakt zijnde, op eene wreedaartige en schandelijke wijze, van het leven was beroofd, had eerst zijn broeder FREDERIK, en vervolgens, omtrent het jaar 1232, HENDRIK van *Borclo*, die met eene dochter van RUDOLF getrouwd was, de Slotvoogdij van *Koevorden*, met het regtsgebied over *Drenthe*, aan zich bekomen; zoo als men dit alles breedvoeriger kan nazien bij den ANON., *de reb. Ultraj.*, *Cap.* XXV. *et seq.*; in den *Tegenw. Staat van Drenthe*, *Inleid.* bl. 84 tot 110; en bij ALTING, *l. c.*, op het woord *Borkeloe*. Deze HENDRIK van *Borclo* (of *Borkelo*, een stadje niet ver van *Zutphen* gelegen,) behoorde tot het zeer oude en vermogende geslacht van de Heeren of Graven van *Loen*, omtrent welke de Heer Baron W. A. VAN SPAEN, in de *Inleid. tot de Hist. van Gelderland*, I. D., bl. 393 en volg., zoo belangrijke berigten heeft medegedeeld, en welk geslacht in *Westphalen*, en ook in *Gelderland* en *Drenthe*, groote bezittingen had. Zijn vader was HERMAN, Graaf van *Loen*, die eenen zoon, HENDRIK, uit zijn eerste huwelijk met SOPHIA, en, uit een tweede huwelijk met EUFEMIA, eenen anderen zoon, HERMAN genaamd, die den titel van *Heer van Loen* droeg, en omtrent het jaar 1315 overleden is, had verwekt; zoo als dit alles weder breedvoeriger, ter aangehaalde plaats, is getoond. Dat nu deze HENDRIK van *Borclo* de gezegde oudste zoon van Graaf HERMAN geweest is, blijkt, mijns erachtens, met eene genoegzame zekerheid, uit den volgenden Brief, voorkomende in den meergemelden Blaffer van het Convent *Dickeninge*, welke Brief wel zonder jaartal is, doch, uit de vergelijking met de stukken, door den Heer VAN SPAEN aangehaald, tot omtrent het midden van de dertiende eeuw moet gebragt worden:

„HERMANNUS de *Lon* et EUFFEMIA uxor eius, nec „non HENRICUS de *Burchlo*, filius eius, universis pre„sencia visuris, utriusque vite salutem. Quum .... sunt ve„ritates a filiis hominum, ut veritas declaretur et falsitas de-

„pri-

cundich al den ghenen, de desfen openen bref folen

„primatur, ea, que a nobis racionabiliter funt facta, litterarum „testimonio duximus roboranda; ea propter innotescimus, tam „presentibus quam futuris, quod nos bona, que NYCOLAUS „a nobis tenuit, proprietatem et ius patronatus in *Lede*, „domum dictam *Ludinghe* et omnia attinencia, contulimus „ecclesie sancte Marie in *Rune*. Et hoc ut firmum a nostris „posteris obferuetur, presens scriptum figilli nostri munimine „fecimus communiri. Datum *Bredervoert*, vigilia annunciacionis beate Marie. Huius rei testes, H. de *Escedorp*, et „G. de *Bure* et A. de *Langelo*."

Men vergelijke hiermede den Brief van 1248, bij den Heer VAN SPAEN, t. a. pl., bl. 398, aanteek. 2: „HERMANNUS D. G. Comes de *Loen* profitemus — quod filius meus „HENRICUS, et uxor mea EUFEMIA, cum filio eius „HERMANNO, bona nostra" etc., en ook den volgenden Brief van 1250, aldaar, bl. 399, aanteek. 3: „HERMANNUS D. G. Comes de *Lon*, de confenfu uxoris et heredum meorum etc. — Prefentibus etc. HENRICO filio nostro, HENRICO de *Burclo*" etc.; door welke beide HENDRIKS, mijns erachtens, een en dezelfde perfoon, namelijk HENDRIK van *Borclo*, zoon van HERMAN van *Loen*, te verftaan zij. Men zie mede over het huis *Bredevoort*, waar HERMAN van *Loen* zijn verblijf hield, en deze drie Brieven zijn afgegeven, BONDAM, *Chart. van Geld.*, III. St., bl. 454. Dit bijgebragte kan ftrekken tot beter verftand van de gefchiedenisfen dier tijden, volgens welke, in de oorlogen tegen de Bisfchoppen van *Utrecht*, zoo door RUDOLF van *Koevorden*, en door HENDRIK van *Borclo*, in de eerfte helft van de dertiende eeuw, zijn gevoerd, in welke, nevens *Drenthe*, onderfcheidene gedeelten dezer Provincie waren betrokken, de zege, meestal door de hulp van vreemde troepen, ook uit dit *Loen* en *Westphalen* (zie de ANON., *de reb. Ultraj.*, *pag.* 21, 45, etc.) bijeengebragt, was bevochten. Van HENDRIK van *Borclo*, ook waarfchijnlijk dezelfde, die, in het jaar 1236, de *villa Grunloe* of *Grol* aan OTTO III., Graaf van *Gelderland* en *Zutphen*, verkocht heeft, volgens den Brief bij den Heer BONDAM, t. a. pl., bl. 418, te vinden, is ook nog een Brief van het jaar 1261 voorhanden, in den gemelden Blaffer van het Convent *Dickeninge*, welken ik mede, om der oudheid wille, hier zal laten volgen:

„HENRICUS de *Borchlo* omnibus prefencia vifuris no„tum esfe volumus, quod empcionem, quam fecit Claustrum „in

len sien jof horen lesen, dat wi mit der Stad van Gro-

„in *Runen* erga Dominum RODOLPUM de *Auce*, videlicet „in dimidia parte decime de curte *Dickenynghen*, illam ra-„tam habemus et confirmamus presencium testimonio litte-„rarum. Prefatus Dominus RODOLFUS alia bona sub no-„bis deponet, prefate decime in redditibus equipollencia, „et ut hoc fiat Dominus MEWEKINUS, de *Runen* et WI-„GHERUS nobis promiserunt et pro Domino RODOLFO „de *Ance* fideiusserunt. Datum anno Domini M.CC.LX. „primo, in proxima dominica post Mathie Apostoli."

Dan, om van dezen uitstap en tot den tegenwoordigen Brief terug te komen, de aldaar gemelde REINOUT, Heer van *Koevorden*, was, volgens den, reeds aangehaalden, Brief van 1347, door den *Utrechtschen* Bisschop JOHAN van *Arkel*, tot Schout of Drost van *Twente* aangesteld, doch kort daarna weder van dien post ontzet (VAN IDSINGA l. a. pl.), waaruit te vermoeden is, dat, tusschen den gemelden Bisschop en hem, ongenoegens zullen ontstaan zijn; althans was, reeds in dat zelfde jaar, geheel *Drenthe* in onrust, voornamelijk tegen de Geestelijken, onder het Bisschoppelijk gezag staande, wier goederen en personen, door gewapende benden, werden aangevallen, zoodat Bisschop JOHAN, bij een bevelschrift, op den 12 Maart 1347 uitgevaardigd, en aan alle geestelijke en wereldlijke Ambtenaren gerigt, hetwelk hierboven, bl. 164, in de aanteekeningen is medegedeeld, te rade werd, om tegen deze verstoorders en aantasters der Geestelijken en derzelver goederen, de dwangmiddelen van het geestelijk regtsgebied, namelijk de *Excommunicatie* en het *Interdict*, te hulp te nemen. Of dit van eenige uitwerking geweest zij, vind ik niet aangeteekend; maar het blijkt uit den tegenwoordigen Brief, dat REINOUT, met ter nederlegging der wederzijdsche verschillen, zich met de Stad Groningen, die destijds, naar het schijnt, in eene naauwe betrekking met het *Vriesche* Bondgenootschap stond, heeft verbonden. Deze band van vereeniging is, bij het volgende verdrag van den 21 Maart 1352, dat meer uitdrukkelijk tegen den Bisschop van *Utrecht* is ingerigt, nader toegehaald.

Wat nu verder de personen en zaken, in den tegenwoordigen Brief voorkomende, aanbelangt; als, wie HENDRIK, *des Heeren broeder van Koevorden*, *den vroliken* (want zoo staat er, naar mijne lezing), geweest zij; of hij voor denzelfden persoon te houden zij met den eerstgemelden HENDRIK van *Borclo*, die door REINOUT werd opgevolgd; en

Groninghen hebben gedaen ene alinnghe (*b*) zone,

en of dezelve broeders geweest zijn, hetwelk niet onwaarschijnlijk is (men zie het, offchoon zeer onvolledige, *Schema Geneal.*, bij ALTING, *l. c.*, *pag.* 73): — wie KOPEKINE van *Dalen* geweest zij, en of dezelve behoord hebbe tot het voorheen vermogende geslacht van de Graven van *Dalen*, in het *Munstersche*, over welk geslacht en Graafschap Mr. J. W. RACER, *Overijsf. Gedenkst.*, VII. St., bl. 1, en volg., en de Heer VAN SPAEN, *l. a.* pl., III. D., bl. 379, en volg., verdienen te worden nagezien; althans komt *Dalen*, offchoon eene plaats in *Drenthe*, digt bij *Koevorden* gelegen, mede dien naam draagt, in den ANON. *de reb. Ultraj.*, *pag.* 21, voor, als eene plaats of landstreek buiten *Drenthe* gelegen, uit welke, nevens *Stenvordia*, *Loen* en *Gore*, in de eerste helft der dertiende eeuw, RUDOLF van *Koevorden* zijne hulpbenden getrokken had: — of HENDRIK, *des Heeren oom van Koevorden*, geweest zij HENDRIK van *Selwert*, met wien het Kapittel van *Utrecht*, in 1352, over de beleening van de geregtigheid van *Groningen* in geschil was, en wiens dochter IDA, in 1360, met HERMAN, den broeder van REINOUT, in het huwelijk trad (zie VAN IDSINGA, I. D., bl. 415 en 417), hetwelk mede niet onwaarschijnlijk is, daar althans, tusschen deze beiden, eene nauwe betrekking van bloedverwantschap schijnt bestaan te hebben, als komende deze REINOUT van *Koevorden*, reeds in 1357, in plaats van HENDRIK van *Selwert*, die, in 1360, blijkens het Huwelijks-contract, ter laatstgemelde plaats bijgebragt, niet meer leefde, en waarschijnlijk reeds vroeger overleden was, voor, als over het Huis van *Selwert* gezag hebbende, zoo als uit den Brief van dat jaar, die in deze verzameling, onder N°. LIX, zal volgen, kan gezien worden: — voorts, van welken aard de onlusten zijn geweest, zoo die, welke, bij het tegenwoordige Verdrag, werden nedergelegd, als die, welke, volgens dit Verdrag, nog voortduurden met betrekking tot de drie *Drentsche* dorpen, *Peyse*, *Roden* en *Roderwolde*, welke, eerst bij den volgenden Brief van 1352, zijn ten einde gebragt: — of met dit een en ander in verband hebben gestaan de onlusten, in welke de Stad *Groningen*, omtrent dien tijd, met anderen, tot het geslacht van *Selwert* behoorende, is gewikkeld geweest, en waarvan de volgende Brieven van 1355 en 1357 gewagen: — van dit alles kan ik niets met zekerheid bepalen

(*b*) Dat is, *geheele*; zie bl. 19 van KYLIAAN, Etimol., in de aanteekening van den Heer VAN HASSELT. *Alinghe zone* beteekent dus hier: *eene algeheele verzoening*.

ne, unde ene vaste ende ſtede zone, van allen ſaken, de weſen hebben tusken uns ende der ſtad. In ersten, dat de van *Groninghen* hebben ghegheven ende wol bitalet ene ſumme van ghelde, als van HINRIKE, des Heren brøder van *Covorde*, den vroliken, ende KOPEKINE van *Dalen*; des ſole wi Here van *Covorde* ende dat lant van *Drenthe* velighen de borgers van *Groninghen* in *Drentheſken* Landrechte, vor de van *Pedze*, van *Roden* ende de van *Roderwolde*, ſunder allene an den dren Kerspelen, der wile dat dit orlogh ſtaet. Ist voertmer ſake, dat wi REYNOLT, Here van *Covorde* unde *Borchlo*, dat moghen vordeghedinghen mit der ſtad, dat ze unſe ghelt, dat we ſlaen laet, willet nemen, dat is goet, is des nicht, ſe ſolen dar unverbunden to zin. Voertmer were, dat dar jenighe breve were inghebroken van vredebreven van der ſtad, jof van den lande van *Drenthe*, dat ſal men birichten na den breven, ende de coepman ſal varen mit ziner coepenſchap, war he wil, biholden den Here van *Covorde* al zines rechtes. Ist oec ſake, dat en ſtadman hebbe to claghene op enen lantman van *Drenthe*, unde wolde men em dat recht verſtoren, dat ſolden wi, mit den Gherichte van *Covorde* ende mit der Mente, helpen vollenbringhen; ende des ghelike ſolen de raetlude van *Groninghen* den lantluden helpen rechtes in orer ſtad, ende van neghenen ſaken ſalmen roef, jof brant, noch vanghenſchap maken tusken den lande unde der ſtad, dat en zi wol vervolghet. Voertmer van der ſake, de weſen hevet tusken HINRIKE, des Heren oem van *Covorde*, ende zinen hulperen, ende unſer ſtad, ende unſen hulperen, dat ſal weſen ene olde zone, unde ene alinghe zone van al dat dar af gherеſen is, in al den ponten, de hir vore gheſchreven ſtaen; ſo ſal weſen wet-

weghesproken alle arghelist. Dat orcunde wi REYNOLT, Here van *Covorde* ende van *Borchlo*, ende dat lant van *Drenthe*, mit unsen seghelen. Gheven int jar uns Heren dusent, dre hundert, ende vyftich, des zonendaghes na sunte Sixtus daghe.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, D. 3, N°. 8.

LV.

Nader verdrag en zoenbrief, tusschen REYNOUT, *Heer van* Koevorden *en* Borchlo, *benevens het Landschap* Drenthe *en anderen, ter eener, en de Stad* Groningen, *ter andere zijde* (*a*).

Den 21 *Maart* 1352.

Wy REYNOLT, Here van *Covorde* ende van *Borchlo*, ende dat mene land van *Drenthe*, doen kun-

(*a*) Deze overeenkomst, bij welke REYNOUT en die van *Drenthe* aannemen, om die van *Groningen* te beveiligen tegen degenen, die, van buiten komende, door hun landschap mogten willen trekken, om tegen *Groningen* vijandelijkheden aan te vangen, is buiten twijfel gerigt tegen den Bisschop van *Utrecht*, JOHAN van *Arkel*, die ook reeds, omtrent dien tijd, in onlusten met eenige gedeelten van het *Wester-Lauwersche Vriesland*, en, in het bijzonder, met *Stellingwerf* en *Schooterwerf*, was ingewikkeld; men zie den *Tegenw. Staat van Vriesl.*, II. D., bl. 502 en volg. De Heer EMMIUS, *Hist. Fris.*, *Lib.* 14, *pag.* 204, maakt gewag van een verbond, tusschen *Groningen* en de *Stellingwerver* en *Schooterwerver Vriesen*, in 1355, ingegaan, bij hetwelk de laatstgemelden zich hadden verbonden, om met

kundich al den ghenen, de dezen openen breef fult zien of horen lezen, dat van dien faken, de ghewesfen hebben tufchen JOHANNE van *Runen* (*b*) en-

met al hun vermogen, tegen te gaan, dat vreemde Vorsten, van het zuiden komende (door welke EMMIUS ook den *Utrechtfchen* Bisfchop verftaat), iets tegen *Groningen*, en ter benadeeling van die ftad, ondernamen. Dit een en ander ftaat klaarblijkelijk in verband met de, waarfchijnlijk reeds destijds beftaan hebbende, onlusten tusfchen den gemelden Bisfchop en de ftad *Groningen*, welke, bij een verdrag van den 7 Junij 1360, dat vervolgens in deze Verzameling zal worden medegedeeld, zijn ten einde gebragt.

(*b*) Deze behoorde tot het, in het Landfchap *Drenthe*, zeer oude en vermogende geflacht van de Heeren van *Runen*, van welke Heerlijkheid, onder anderen, wordt gehandeld in de, onlangs uitgekomene, zeer fraaije inaugurele Disfertatie van Mr. W. H. HOFSTEDE, *de regiminis in Drenthina regione forma, cum antiqua, tum nova, pag.* 115 *et feqq.*

Daar deze Heeren van *Runen*, als voorname begunstigers en fundateurs van het Convent *Runen* of *Dickeninge*, in den meergemelden Blaffer van dat Convent, zeer menigvuldig voorkomen, kan ik niet voorbij, eenige ftukken, hen aangaande, uit denzelven te ontleenen, te meer, daar deze ftukken een aanmerkelijk licht, omtrent de opkomst en het vermogen, benevens den aard, de inrigting en het onderhoud der geestelijke gestichten hier te lande, als mede nopens de zeden en de gefteldheid dier tijden verfpreiden, en ook ter opheldering der ftukken, die, in het vervolg, betreffende deze Provincie, zullen worden medegedeeld, kunnen ftrekken. Het eerfte ftuk is van den *Utrechtfchen* Bisfchop HARBERTUS of HERIBERTUS, van het jaar 1141:

„In nomine fancte et individue trinitatis. Ego HARBERTUS, Dei gracia *Traiectenfis* Episcopus, notum facio „cunctis Christi fidelibus, tam futuris quam prefentibus, „quod Ecclefiam de *Steenwyc*, cum omnimodis decimis fuis, „pro remedio anime mee, rogatu OTTONIS, Ministerialis „beati Martini et nostri, qui eam prius in beneficium tenebat, Ecclefie beate Marie *Runa* dedi, ea racione, ut inibi „fratribus monachis, fub fancti Benedicti regula fideliter „vivere cupientibus, dies liceat ducere commodius huic „vite concesfos. Dedi autem eam liberam et penitus ab„folutam ab omnibus, que prius ad Episcopale ius pertine„bant,

„bant, in ea scilicet a circatu (*) et censu et a falconibus, „quos eadem ecclesia aliquando persolverat. Contuli eciam „eidem Ecclesie, orante ipso OTTONE et vicinis suis, ter„ram quandam palustrem ipsorum propriam, que est inter „*Runa* et *Meppele*, cum decimis omnigeneris et utilitate „universa. Sed et duas domos in ipsa predicta villa *Runa* „idem prememoratus OTTO eidem premisso Cenobio per „manum meam tradidit, nec non et terram, que dicitur „*Gislo*, cum pratis et agris suis cultis sive colendis et uni„versi generis decimis; sed et decimas in *Aurep* per manum „meam tociens dicte Ecclesie consignari rogavit, et dedit „duas eciam domos, unam in *Petthe* cum mancipiis suis, „alteram vero in *Buum*, cum mancipiis item suis, et servitiis „attinentibus. Et, ut hec omnia inconvulsa permaneant, „cartam hanc inscribi feci et sigilli mei impressione signavi, „testibus presentibus subnotatis. Acta sunt hec anno ab „incarnacione Domini millesimo, centesimo, quadragesimo „primo, Indictione IIII, anno Regni CUNRADI II[di] (†) „tercio, secundo autem Episcopatus Domini HERBERTI. „Testes hii sunt: THIMO, CUNRADUS, LUTHBERTUS, „HUGO, Prepositi; LIUTBERTUS, ARNOLDUS, De„cani; OTTO, CRISANTUS, THEODERICUS, SY„MON, Canonici; HUGO, WALTERUS, RUDOLFUS, „GODEFRIDUS, THEODERICUS, liberi; ALBERO, „GHERARDUS, EGBERTUS, WERENBOLDUS, EVE„RARDUS, STEPHANUS, SIGERUS, WALTERUS, et „predictus OTTO, laici; WICHERUS, HERMANNUS, „BENZO, RODOLFUS, TIDICO, RUDERICUS, BEN„NECO, ALFERDUS et frater eius LEFERDUS, WAZO, „GODESCALCUS, FREDERICUS de...., ARNOL„DUS, supradicti OTTONIS heres et filius, ANNECO, „HEPPO, et alii multi." Men zal in dezen Brief waarschijnlijk voor *circatu* (*) moeten lezen *circata*, zijnde een zeker geld, dat aan den Bisschop voor de visitatie der kloosters betaald werd; DU CANGE, op de woorden *circada* en *circata*; en mede, in plaats van CUNRADI II[di] (†), moeten lezen CUNRADI III[tii]; KLUIT, *Coll. Diplom.*, *Tab.* I.

De, in dezen Brief, gemelde OTTO wordt, in eenen bevestigingsbrief van deze Fundatie en begiftiging, door den Bisschop OTTO III., in het jaar 1246 verleend, OTTO de *Runen* genoemd:

„OTTO, Dei gratia *Traiectensis* Episcopus, universis „Christi fidelibus, tam presentibus, quam futuris, presen„tem paginam inspecturis, salutem in Domino sempiternam. „Noverint universi, quod nos, ad peticionem dilecti in „Christo filii Abbatis, et dilectarum filiarum, Priorisse ac „Conventus sanctimonialium in *Runen*, quam equam vidi-

„ mus et iustam cognovimus, pro remedio anime nostre et
„ salute predecessorum nostrorum felicis memorie Episco-
„ porum *Traiectensium*, collacionem, quam fecit Monasterio
„ in *Runen* OTTO de *Runen*, Ministerialis Ecclesie nostre
„ *Traiectensis*, consentientibus eis, quorum requirendus erat
„ consensus, de terra quadam palustri ipsorum propria, que
„ est inter *Runen* et *Meppele*, cum decimis novelium cuius-
„ cunque generis, cultis et incultis, ac utilitate universa,
„ duarum quoque domorum in ipsa predicta villa *Runen*, nec
„ non et terre, que dicitur *Gislo*, cum pratis et agris suis,
„ cultis sive incultis, et universi generis decimis, ac decime
„ in *Anrep*, duarum quoque domorum in *Pesthe*, cum man-
„ cipiis suis, ulterius vero domus in *Buum*, cum mancipiis
„ et serviciis attinentibus, que omnia, per manum felicis me-
„ morie HARBERTI, quondam *Traiectensis* Episcopi, dictus
„ OTTO prefato Monasterio racionabiliter et legitime tradi-
„ dit, ratam habemus et sigillo nostro, presentibus literis ap-
„ penso, confirmamus. Datum *Runen*, anno Domini M.CC.
„ quadragesimo sexto, mense martio, presentibus: ANDREA,
„ Capellano nostro; Magistro HARMANNO, GERARDO et
„ GODEFRIDO, clericis nostris; G. de *Buchorst*. A. et R.,
„ fratribus de *Pedze*, P. de *Putten*, W. RADINCO, R.
„ Sculteto *Threntie*, Militibus; et aliis quam pluribus."

Men zie voorts de namen van onderscheidene mannen, tot dat geslacht behoorende, in de hierboven opgegevene Brieven, als, van den reeds gemelden OTTO de *Rune*, in de Brieven van 1169 en 1181, bl. 5 en 9; van ARNOLDUS de *Rune*, in de Brieven van 1206, 1211 en 1217, bl 12, 15 en 18; van JOHANNES de *Rune*, in de Brieven van 1212 en 1223, bl. 17 en 21; van MENKINUS de *Rune*, in den Brief van 1263, bl. 41; welke laatste misschien dezelfde is met WEMEKINUS de *Runen*, voorkomende in den Brief van 1261, hierboven, bl. 190, in de aanteekeningen geplaatst. Deze lijst zoude, uit den gemelden Blaffer, nog aanmerkelijk kunnen worden aangevuld.

In den Brief van 1325, hierboven, bl. 130, in de aanteekeningen medegedeeld, wordt melding gemaakt van JOHANNES de *Runen* en zijn' broeder WEMEKINUS, beide reeds destijds overleden. In denzelven komen ook voor des eerstgemeldens zoon STEPHANUS, als mede de kinderen van den tweeden gemelden. STEPHANUS de *Rune* komt mede voor in den Brief van 1328, hierboven, bl. 109. Of JOHANNES de *Runen*, in den tegenwoordigen Brief van 1352 gemeld, een zoon van dezen STEPHANUS geweest zij, durf ik niet bepalen; doch hij schijnt dezelfde persoon te zijn, die voorkomt in de belangrijke Brieven van 1363, 1368 en 1375, in den gemelden Blaffet van het Convent *Dickeninge* voorhanden, die

ik

ik thans zal laten volgen De Brief van het jaar 1363, die mede door JOHANNES IV., Bisschop van *Utrecht*, is bezegeld, luidt aldus:

„Universis Christi fidelibus, presencia visuris seu auditu-„ris. Ego IOHANNES, Dominus de *Rune*, Miles, notum „facio publice protestando, quod matura et sana delibera-„cione prehabita, de consensu et assensu ZWEDERIS „conthoralis mee, ac BERTRADIS filie mee, ceterorum-„que verorum heredum meorum, pro salute animarum no-„strarum, meorumque antecessorum ac successorum, et ob „spem remuneracionis eterne, renunciavi omni iuri ac impe-„ticioni, quod, vel que, antecessoribus meis, vel michi, „iure hereditario devolutis, competiit, seu competit in Ab-„batem, seu quascunque sui singulares personas Monasterii „beate Marie Virginis in *Dickenynghe*, tam in personis eo-„rum, quam rebus mobilibus seu immobilibus; ita quod „Abbas, qui pro tempore fuerit, secundum regulam sancti „Benedicti, de suis personis, rebus ac bonis, pro utilitate „sui Monasterii, absque mea et meorum heredum seu suc-„cessorum requisicione, potest libere disponere et ordinare „pro suo libitu voluntatis, non obstantibus literis ab anti-„quo confectis, si quas habeam, quibus Abbatem et Con-„ventum predictos potero molestare; exceptis universis de-„cimis, tam grossis, quam minutis, quocunque locorum si-„tuatis, quas habeo in bonis Conventus prenotati in paro-„chia de *Rune*, cum dictis conventualibus coniunctim pari-„ter vel divisim; renuncians nichilominus omni iurisdictio-„ni, exercende in personas dicti Monasterii, seu eorum „molendina, in meo territorio seu iurisdictione sita, videlicet „unum in *Rune*, et aliud in *Blydensteden*, de quibus edifi-„candis, destruendis et reparandis possunt facere Abbas et „Conventus predicti Monasterii, prout eis videbitur expe-„dire; ac eorum molendinis supradictis, ad exercenda eorum „opera, impedimentum denuo non prestabo; salvo michi „iure meo seculari, quod michi de iure competit in quas-„cunque personas seculares, in bonis dicti Monasterii resi-„dentes. Ut autem hec renunciacio seu demissio perpetuis „temporibus duratura firma et inconvulsa permaneat, pre-„sentes literas duxi sigilli mei munimine roborare, rogans „ob maiorem certitudinem, una cum SWEDER et BER-„TRADE supradictis, reverendum in Christo patrem et Do-„minum IOHANNEM, Episcopum *Traiectensem*, nec non „strenuum Baronem, Dominum REYNOLDUM de *Kovor-„dia*, ac discretos viros ac honestos, Dominum IOHAN-„NEM de *Claustro*, Militem; Dominum EGBERTUM, Cu-„ratum in *Westerhesle*; IOHANNEM, dictum VOS de *Steen-„wyc*; et Communitatem terre *Drenthie*, ut eorum sigilla

 „pre-

„presentibus apponerent, in evidens testimonium veritatis. „Et nos IOHANNES, Dei gratia Episcopus *Traiectensis*; „REYNALDUS, Dominus de *Kovordia*; IOHANNES de „*Claustro*, Miles; EGBERTUS, Curatus in *Westerheslen*; „IOHANNES VOS de *Steenwyc*; et Communitas terre „*Drenthie*, ad preces Domini IOHANNIS de *Rune*, Mili„tis, SWEDERIS et BERTRADIS, predictorum, sigilla „nostra presentibus apposuimus in testimonium omnium pre„missorum. Datum anno Domini M.CCC., sexagesimo ter„cio, in vigilia sanctorum omnium."

De Brief van het jaar 1368 behelst een Vonnis van het Dekenschap van *Drenthe*:

„MARCELIUS de *Zuytlaren*, Provisor Decanatus *Drenthie* „sub anno bysextili, universis presencia visuris seu audituris, „salutem in Domino et rei geste noscere veritatem. Mota „coram nobis in figura iudicii querela de tegimine et de „reformacione medie partis et septentrionalis chori Ecclesie „in *Runen*, inter religiosos viros, Dominum Abbatem et „Conventum in *Dickenynghe*, ex una parte, et Dominum „de *Runen* et parochianos ibidem, ex altera parte, lite con„testata ac coram nobis aliquantulum ventilata, assumptis „quoque ad hoc viris providis et discretis, causam predic„tam in eum statum reduximus et decrevimus ordinandam, „ut Abbas predictus cum duodecim personis sui Monasterii „iureiurando firmaret, quod ad restauracionem dicte partis „Ecclesie de iure minime teneretur, vel alteri parti iuramen„tum predictum deferret, statuto ad hoc certo die et deter„minato. Quo die lucente, ambabus partibus comparenti„bus, Dominus Abbas sepedictus, prehabito consilio cum „suis, parti adverse detulit iuramentum; unde Dominus de „*Runen* prefatus cum parochianis, supradictis indiciis, sub „deliberacione matura, statuto ad hoc certo die, liti cede„re decrevit, ac prenotato iuramento derelicto, predictam „partem Ecclesie penitus reformare respondit; unde dictos „parochianos, tanquam liti cedentes, ex sua propria con„fessione ad predictam partem Ecclesie reformandam, quo„tiens necessitas ingruerit, perpetuis temporibus decernimus „obligatos. Acta sunt hec in *Runen*, presentibus discretis „viris, ad hoc vocatis et rogatis, Domino EGBERTO, Cu„rato in *Heslen*; Domino IOHANNE de *Kovordia*, Milite; „THEODERICO de *Rutenberghe*; REYNALDO de *Claustro*; „IOHANNE de *Steenwyc*, dicto VOS; ac aliis quoque „pluribus fide dignis. In cuius rei testimonium sigillum „nostrum presentibus duximus apponendum. Datum anno „Domini M.CCC., sexagesimo octavo, feria quinta post „nativitatem beate Marie virginis."

De volgende Fundatiebrief van het jaar 1375, en de Brief

van

van 1376, behelzende diens bekrachtiging door den Bisschop ARNOLD van *Hoorn*, zijn vervat in eenen Vidimusbrief van het jaar 1379:

„HERMANNUS de *Peyse*, Decanus *Drenthie*, notum faci„mus universis per presentes, quod anno a nativitate Domini „M.CCC.LXX. nono, die tercia mensis Iunii, nobis sue„runt ostense per manus honeste Domine, videlicet ZWE„DERIS, Domine de *Runen*, due littere, non abolite, non „abrase, non cancellate, non viciate, sed omni suspicione „carentes; quarum litterarum prima, sigillis reverendorum „Dominorum IOHANNIS, Domini de *Runen*, Militis; Do„mini IOHANNIS, Abbatis in *Dickeninghen*; fratris EG„BERTI; et honeste Domine predicte ZWEDERIS, Do„mine de *Runen*, cum viridi cera, erat sigillata; et secunda „littera, prime transfixa, reverendi in Christo patris ac Domi„ni ARNOLDI, Dei gratia Episcopi *Traiectensis*, sigillo „cum rubea cera sigillata erat. Tenor prioris littere sequitur „et est talis." „„Reverendo in Christo patri ac Domino, „„Domino Episcopo *Traiectensi*, IOHANNES, Dominus „„de *Runen*, Miles, ac ZWEDERIS, eius conthoralis, „„cum prompta ad beneplacita voluntate, reverenciam in „„omnibus et honorem ac rei geste noscere veritatem. Quia „„salvator noster dicit in Euangelio, thezaurisate vobis the„„zauros in celis, ubi nec erugo nec tinea demolitur; et, „„ne de tam preciosis et eternis thezauris optinendis despe„„remus, alia scriptura consolanda loquitur: regnum celo„„rum tantum valet quantum habes. Huiusmodi igitur sa„„cre scripture eloquiis confisi, sperantes cum istis bonis „„terrenis et transitoriis nos posse mercari eterna; diligenti „„tractatu ac matura deliberacione prehabitis, sani corpore „„ac mente conpotes, quoddam Altare, ad honorem sancte „„Katerine virginis constructum, in capella Ecclesie de „„*Runen*, ad honorem Dei et eius gloriose Genitricis, nec „„non eiusdem beate Katerine virginis, in remissionem nostro„„rum peccaminum, ac pro salute animarum nostrarum, ac „„tam antecessorum nostrorum quam successorum, dotare „„decrevimus, dantes et conferentes sacerdoti, cui de eo„„dem Altari provisum fuerit, de bonis nostris sitis in *Ru*„„*nen*, quadraginta octo modios siliginis hiemalis et viginti „„quatuor modios avene *Groningensis* mensure, persolvendos „„eidem sacerdoti singulis annis perpetuis temporibus, de „„bonis infra scriptis, videlicet *Luggeringhe*, *Wulverdinghe*, „„*Westebringhe*, *Oldelausinghe*, *Hadeboldinghe* ac *Nyen*„„*have*, ita quod quelibet domus predictarum persolvet „„octo modios siliginis et quatuor modios avene, ita cum, „„si aliqua domus in solvendo deficeret, ab aliis domibus „„predictis sub equali porcione poterit extorqueri. Insuper

„ „ dedimus eidem sacerdoti aream dictam *Ludgeringe*. Et ne „ „ predicta dotacio seu donacio in posterum possit calumpniari, ad maiorem certitudinem rogavimus religiosos viros, Dominum Abbatem in *Dickeninghe*, patronum Ecclesie in *Runen*, ac fratrem EGBERTUM, pro nunc Ecclesie predicte Curatum, ut suum, ad dictam ordinacionem, benivolum et pium adhibeant consensum. Et nos IOHANNES, Dei paciencia Abbas Monasterii beate Marie virginis in *Dickeninghe*, ac EGBERTUS, Curatus in *Rune*, predicti, ad preces strenui Militis, Domini IOHANNIS de *Runen*, ac Domine ZWEDERIS, eius conthoralis, dicte ordinacioni seu dotacioni, dummodo per ipsos Dominum vel Dominam de *Runen*, seu eorum successores, aut per sacerdotem, cui de altari predicto provisum fuerit, nichil in detrimentum seu preiudicium parochialis Ecclesie de *Runen* fuerit attemptatum, ita tamen quod predictus sacerdos singulis festivis diebus divinis conventibus intersit, nisi eum causa racionabilis excusaret, nostrum benivolum assensum adhibuimus et presentibus adhibemus. In quorum premissorum testimonium sigilla nostra, videlicet IOHANNIS, Militis de *Runen*, ac ZWEDERIS, nostre conthoralis, ac Domini Abbatis, et Domini EGBERTI, predictorum, in signum consensus eorum, presentibus sunt appensa. Que omnia et singula, ut prescripta sunt, vobis reverendo patri ac Domino, Domino Episcopo *Traiectensi*, innotescimus et declaramus, humiliter supplicantes, quatenus amore Dei et nostrorum interventu peccaminum hanc prefatam ordinacionem, dotacionem seu donacionem ad cultum Divinum augmentandum velitis auctoritate ordinaria confirmare. Datum anno Domini millesimo, trecentesimo, septuagesimo quinto, ipso die beati Martini Episcopi hiemalis." „ Et sequitur tenor secunde littere in hec verba:" „ „ ARNOLDUS de *Hoern*, Dei gracia Episcopus *Traiectensis*, notum facimus universis, quod nos fundacionem et dotacionem capellanie de novo per probas personas et circumspectos patronos, IOHANNEM, Dominum de *Runen*, Militem, et ZWEDERIM, eius conthoralem, nobiles Traiectensis Diocesis, in honorem omnipotentis Dei, beate ac gloriose eius matris virginis Marie, nec non beate Katerine, in Capella Ecclesie parochialis de *Runan*, fundate, dotate et erecte, de qua quidem capellania fit mentio in litteris exinde confectis, quibus hec presens nostra cedula est transfixa, prout pie, rite et canonice facte sunt, ratificamus, approbamus et in Dei nomine, auctoritate nostra ordinaria, hiis presentibus confirmamus, decernentes predia, fructus et alia quevis bona

„ „ in

ende ECBERTE van *Peyze* (*c*) van finen kinde, van den van *Peyze*, van *Roden* ende van *Ro-*

„ „ in dotem dicte capellanie assignata, fore ecclesiastica, „ „ ipsaque debere de cetero ecclesiastica libertate gaudere, „ „ iure cum matricis Ecclesie in omnibus semper salvo, „ „ nostrarum testimonio litterarum. Datum anno Domini „ „ millesimo, trecentesimo, septuagesimo sexto, mensis „ „ Novembris die decima." " „ In quorum omnium testimo„ nium sigillum nostri Decanatus officii duximus apponen„ dum, anno et die quibus supra."

(*c*) Deze EGBERT van *Peyse* schijnt dezelfde persoon te zijn, die voorkomt in eenen Brief van het jaar 1372, mede voorhanden in den zoo even gemelden Blaffer van het Convent *Dickeninge*; welken Brief ik hier zal laten volgen, daar die tevens tot opheldering van eenige stukken, die vervolgens zullen worden bijgebragt, zal te stade komen:

„ Allen luden, die dessen brief selen sien oft horen lesen, „ doe ic verstaen GODIKEN van den *Hove*, ende erkenne „ openbaer mit dessen openen breve, dat ic mit vryen wil„ len myns selves, ende mit rade alle miner rechter erf„ ghenamen, vercoft ende opghelaten hebbe, vercope ende „ oplate, den Abbate ende den ghemenen Convente van „ *Dickenynghe*, dat derden deel van den tween gueden tot „ *Attinghe* ende to *Rosfinghe*, ghelegen in den kerspele van „ *Beylen* ende in der marcke van *Halen*, mit alre slachter „ not, ende mit alle finen tobehoren, alsoe alst gheleghen „ is, vytghesproken myn andeel van den steden mudden, die „ gheleghen fin over dat guet tot *Assinghe* ende tot *Vaesloe*, „ um enen summe van ghelde die my ende minen rechten „ erfghenamen witteliken ende wal bitaelt is. In alsulken „ manieren, dat die Abt ende dat Convent voerscr. dit voer„ scr. guet erflike, ewelike ende ummermeer vry besitten „ ende gebruken selen, sonder wederseggben myns ende al „ mynre rechter erfghenamen. Ende sal hem des goedes „ waren, vry, ledich ende loes, voer al die ghene, die daer „ to rechten ende up spreken moghen to rechten lantrechte. „ Al argelist vytghesproken. In kennisse der waerheit heb ic „ GODEKEN van den *Hove* voerscr. desen brief beseghelt „ mit minen seghel, voer my selven ende voer al mine rech„ te erfghenamen. Ende um ene meerre vestenisse desser „ dinghen voerscr., soe heb ic ghebeden guede eersame lu„ de, EGBERTE van *Peyse* ende JOHAN van *Horen*, dat „ sie dessen brief mede willen beseghelen mit oren seghelen. „ Ende wy EGBERT ende JOHAN voerscr., um bede wil-

 „ len

Roderwolde, ende van horen vrenden, bynnen landes ende butenlandes, an de ene ziit, ende de stad van *Groninghen* an de ander ziit, ende van allen olden saken, de ghewesen hebben tuschen den lande van *Drenthe* ende der Stad, so is ghedaen ende ghemaket ene alinghe zone ende ene vaste ende ene stede zone, eweliken to holden in dezer manyer, dat jenich man in den lande, de to claghen hevet op enen borgher van *Groninghen*, de sal bruken alsodanes rechtes, als in *Groninghen* een stadrecht wizet; ende hevet oech jenich borgher in *Groninghen* to claghen up enen landman, de sal bruken alsodanes rechtes, als een landrecht wyzet in den lande van *Drenthe*, ende des en sal nemen den anderen weygheren. Voerdmer, waer jenich man van buten onsen lande, de in onse land of dor onse land rede of queme, ende den borgheren van *Groninghen* in rove, in brande, jof in vangenschap schade dede, dat solde wy Here van *Covorde* ende van *Borchlo*, ende dat lant van *Drenthe*, keren met onser macht, ende van neghenerhander sake sal dat land van *Drenthe* ende de stad van *Groninghen* malc den anderen roef of brand of vangenschap doen, mer

„len GODIKENS voerghenoemt, hebben unse seghele an „dessen brief ghehanghen tot enen ewighen tughe desser „vorwarden voerscr. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, „drie hondert, twee ende seventich, op sante Johans bap„tisten te middesomer." Het woord *oplaten*, en de uitdrukking: *mit alre slachter not*, zijn, in de *Drentsche*, en ook in de *Overysselsche* oude stukken, zeer bekend. *Oplating* beteekent, volgens den Heer RACER, *Overysf. Gedenkst.*, III[de] St., bl 286: „uitgang uit het goed, en overlating of opdragt „van hetzelve aan een ander"; en, door *alre slachter not*, is, volgens denzelven, II[de] St., bl. 233, te verstaan: „nut van „alle slagte, geslagte, soort. Allerlei nut."

mer elc man ſal bruken alſodanes rechtes, als hiir vor gheſcreven ſtaet. Van dezen vorſcr. ponten ſal wezen uetgeſproken al arghelist ende nye vonde. In orkunde ende vasticheyt van dezer zone, de ſtede ende vast to bliven, ſo hebbe wy REYNOLT, Here van *Covorde* ende van *Borchlo*, ende dat land van *Drenthe*, JOHAN van *Rune*, ende ECBERT van *Peyze*, onſe ſeghele an dezen Breef ghehanghen. Ghegheven int jaer ons Heren duſend, drehonderd, twe ende viiftich, des wonsdaghes na den ſonendaghe, als men ſinghet *letare Jheruſalem*.

Uit den oorſpronkelijken Vidimusbrief, van den 25 April 1393, in de Archiven der Stad *Groningen*, D. 3, N°. 10.

LVI.

Belofte *en* Verbindtenis *van* ROELF PREDEKER, *ten behoeve der Stad* Groningen (*a*).

Den 9 December 1355.

Jc ROLF PREDEKERE do cundich al den ghenen, de desſen openen bref ſolen ſien jof horen le-

(*a*) Deze ROELF PREDEKERE, die uit den volgenden brief eenigermate kenbaar gemaakt wordt, had, naar het ſchijnt, de ſchepen, van en naar *Groningen*, op het *Reitdiep* varende, aangetast en beroofd. Men ſchijnt echter in zijne enkele belofte, van zich hiervan voortaan te zullen onthouden, en in zijne bloote betuiging van vriendſchap, geen genoegen te hebben genomen, en daarom, blijkens het volgende ſtuk, eene nadere belofte tot ſchadevergoeding, en eene betere verwisſing, van hem gevorderd te hebben.

lesen, dat jc der stad van *Groninghen* love ore vrent to wesene, also langhe als jc leve, ende ze de mine weder; ende alle overmarke lude, ende ghemene lude veligh unbihindert wil varen laten to *Groninghen* ende van *Groninghen*. Sunder arghilist. Dat oreonde jc mit minen seghele. Ghheven int jar uns Heren dusent, drehundert, vif ende viftich, up sunte Thomas dag des Apostolen.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, E. 1, N°. 2.

LVII.

Nadere verbindtenis van ROELF PREDEKER, *ten behoeve der Stad* Groningen, *mede door* ADOLF *van* Selwert *bezegeld*.

Den 21 *December* 1355.

JC ROLF PREDEKERE do cundich al den ghenen, de dessen openen bref solen sien jof horen lezen, dat jc der stad van *Groninghen*, bi sunte Peters daghe naest comende, love to betalene alsodaen goet, als ze mi biwisen moghen, dat ic em ghenomen hebbe; ware dat sake, dat jc des nicht ne dede, so solde jc self vierde (*a*), mit vier per-

(*a*) Dat is: *ik zelf, met drie anderen;* zie de aanteek. van den Heer B. HUYDEKOPER op M. STOKE, I. D., bl. 502. Deze uitdrukking is zeer gemeen in onze oude stukken, en is ook reeds hierboven (bl. 123, reg. 16, vergeleken met bl. 118, reg. 12) voorgekomen.

perden, riden to *Groninghen* an de stad, dre daghe na der stad maninghe, ende van *Groninghen* nicht riden, ic en hadde der stad goeden moet (*b*). Dar to zo love jc der stad van *Groninghen*, up santghinghe dach dar naest comende, vistich ghuldene scilde to bitalene; ware dat sake, dat jc des nicht ne dede, so solde jc, self vierde, riden to *Groninghen* an de stad, dre daghe na der stad maninghe, ende van damme nicht riden, jc en hadde dat ghelt wol bitalet, jof der stad goeden moet. Sunder jenigherhande arghelist. Dat orconde jc mit minen seghele. Ende to mere orconde, so heb ik ALVE van *Zelewerth* (*c*) ghebeden, desen bref mit mi to biseghelene. Ende jc ALF hebbe desen bref biseghelt um ROLVES bede wille des PREDEKERE, mines neven. Gheven int jar

(*b*) De Heer HUYDECOPER, t. a. pl., III. D., bl. 74, verstaat, door *moet*, bij M. STOKE, in de woorden: *dats myn moet*, op het einde van het zevende boek, *meening; dat is mijne innerlijke, mijne oprechte meening*. De plaats, door den Heer VAN HASSELT (zie KYL., *Etym.*, bl. 396) aangehaald uit JUNGIUS, *Hist. Com. Benthem.*, *in Append. Diplom.*, *p.* 369, *mit vryen wilkore unde moetwille*, is hier nog meer toepasselijk; men zie, mede aldaar, *Cod. Diplom.*, *p.* 202, *mit moetwillen ende vullen berade*. Ik versta dus hier, door *der stad goeden moet*, de stads goedkeuring of toestemming.

Van de verwissing en zekerheid, die hier, voor de nakoming van het beloofde, gesteld worden, zijn reeds boven, in de aanteek., bl. 128 en 129, twee voorbeelden van de jaren 1307 en 1335 bijgebragt; dit was naar den geest van die tijden; men vindt hiervan, onder anderen, meer gelijksoortige voorbeelden, in 1305 en 1326, bij MIERIS, *Chart.*, II. D., bl. 366, 374, 375 en 382, en ook vroeger, in 1263, bij RACER, *Overysf. Gedenkst.*, VII. St., bl. 233.

(*c*) Of ADOLF van *Selwert*; zie het Huwelijks-Contract, van IDA van *Selwert*, bij VAN IDS., t. a. pl., bl. 417, alwaar hij, onder deze beide namen, voorkomt.